

**T.C
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**ABD'NİN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI UYGULADIĞI DIŞ
POLİTİKASI'NIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ
(1945-1952)**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
MAHMUT ASLAN**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. HAYDAR ÇAKMAK**

Ankara, 2014

ABD'İN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI UYGULADIĞI DIŞ
POLİTİKASI'NIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ
(1945-1952)

Hazırlayan
MAHMUT ASLAN

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Uluslararası İlişkiler

Yüksek Lisans Programı

KABUL VE ONAY

Mahmut ASLAN tarafından hazırlanan "ABD'NN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI UYGULADIĞI DIŞ POLİTİKASI'NIN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ (1945-1952)" başlıklı bu çalışma 9 Ocak 2014 tarihinde yapılan savunma sonucunda başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Oya AKGÖNENÇ

Üye : Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Üye : Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

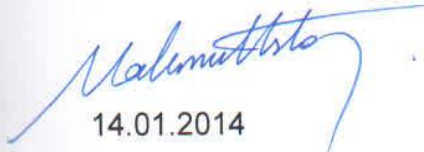

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
Dr. Mehmet TOMANBAY
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

14.01.2014

Mahmut ASLAN

ÖZET

Bu çalışmada bugünün Türkiye'sini anlamamız açısından Amerika Birleşik Devletleri-Türkiye Cumhuriyeti ilişkilerinin hızlanmaya başladığı 1947-1952 döneminin önemi vurgulanmış ve II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yenedünya düzeni içerisinde oluşturulan Türk iç ve dış siyasetinin ABD politikalarından ne kadar etkilendiği incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde; II. Dünya Savaşı ve Savaş sonrası ortaya çıkarılan Sovyet Tehdidi, Türkiye ile ABD'nin bu tehdidi algılama şekilleri ile Türk Amerikan yakınlaşmasına değinilmiştir. İkinci bölümde Truman Doktrinin neden ve nasıl yayınlandığı, Marshall Yardımları ile Türkiye'ye ne gibi yardımlar yapıldığı ve Truman doktrine karşı Sovyetlerin verdiği tepkiye yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise iç politikadaki çok partili hayata geçiş süreci, Türkiye'deki toplumsal değişimlere ve dış politikadaki değişimlerle NATO üyeliğine uzanan süreçte ABD'nin uyguladığı politikaların nasıl etkilediği incelenmiştir.

1945-1950 döneminde CHP tarafından başlatılan ABD eksenli politikalar Truman Doktrini'nin ilan edilmesiyle doruk noktasına ulaşmıştır. Doktrinde öngörülen askeri yardımlar ve doktrinin sonucu olarak nitelendirilebilecek Marshall Planı ile başlayan ekonomik yardımların sürdürülmesi için gösterilen çabalar bir süre sonra, yöneticilerin kişisel ve sınıfsal tercihlerinin de etkisiyle aşırıya kaçmıştır. Türk- Amerikan ilişkileri, Türkiye'nin NATO'ya girişiyle ittifak niteliği kazanan yeni bir döneme girmiştir. Truman Doktrini ile başlayan süreçte; sonuçları günümüze kadar uzanan politik, askeri, ekonomik ve kültürel ABD etkisi Türk siyasal hayatına yerleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye-ABD ilişkileri, Truman Doktrini, Marshall Planı, Sovyetler Birliği, Türkiye Cumhuriyeti tarihi, Türk Demokrasi Tarihi

ABSTRACT

This study focuses on the significance of the 1947-1952 period, in which Turkey-United States relations has started to accelerate and explores how Turkish domestic and foreign policy has been affected by the U.S. policy in the new world order, emerged after 2nd World War in order to grasp Turkey's position today.

2nd World War and Soviet threat uncovered in the post-war period, Turkey's and the United States' approach towards such a threat and close contacts between Turkey and U.S. is studied in the first chapter of the study. In the second chapter, why and how the Truman Doctrine was set forth, Marshall Aid that had reached to Turkey and Soviet Union's reaction against the Truman Doctrine are covered. In the third chapter the transition process to multi-party system in the domestic politics of Turkey and how U.S.' policies had affected Turkey in the process that extends to NATO membership and changes in the foreign policy as a result of the social changes are examined.

U.S. dominated politics, initiated by the Republican People's Party in the 1945-1950 period, has reached its climax with the declaration of Truman Doctrine. The efforts to continue getting military aids, projected in the Doctrine and economical aids, which can be evaluated as initiated by the Marshall Plan had exceeded its limits with effects of the personnel and class preferences of the administrators. Turkish-American relations has entered into a new era, with Turkey's entry into NATO; the political, military, economical and cultural influences of the United States, which is extending up to the present, is settled in Turkish political life.

Keywords: United States of America, Turkey-USA relations, Truman Doctrine, Marshall Plan, Soviet Union, history of the Republic of Turkey, Turkish Democratic History.

TEŞEKKÜR

Uzun yıllar benden hiçbir desteğini esirgemeyen ve yüksek lisans yapmam için beni teşvik eden değerli büyüğüm ve hocam Prof. Dr. Mehmet Tomanbay'a, tez çalışmam sırasında bana yol gösteren değerli tez danışmanım Prof. Dr. Haydar Çakmak'a, görüşleri ile ufkumu açan değerli büyüğüm Kenan Yıldırım'a ve tezin yazımında gerekli teknik desteği sağlayan arkadaşım Ahmet Zeki Boyraz'a saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Doğruluğu ve dürüstlüğü benimseyen bir yaşam biçimi ile beni büyüten, maddi ve manevi olarak her zaman desteklerini de esirgemeyen, değerli anneme ve babama de teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri.
a.g.e.	:Adı geçen Eser.
a.g.m.	:Adı geçen Makale.
A.Ü.H.F.	:Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
A.Ü.S.B.F.	:Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi.
BM	:Birleşmiş Milletler
Bkz.	:Bakınız.
CIA	:Central Intelligence Agency (Amerikan Merkezi Haber Alma Teşkilatı).
CHF/P	:Cumhuriyet Halk Fırkası/Partisi.
Çev.	:Çeviren.
DP	:Demokrat Parti.
DTCF	:Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Ed	:Editör
FRUS	:Foreign Relations of the United States
HF	:Halk Fırkası.
H.Ü.A.İ.İ.T.E. Tarihi Enstitüsü.	: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
IMF Fonu)	:International Monetary Fund (Uluslar arası Para Fonu)
MKP	:Milli Kalkıma Partisi
NATO Antlaşması Örgütü).	:North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü).
NY	:New York
OEEC (Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı)	:Organisation for European Economic Cooperation (Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı)
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi..
U.S.	:United States (Amerika Birleşik Devletleri)
Yay.	:Yayınları.
Vb.	:Ve benzerleri.
Vd.	:Ve diğerleri.
Vs.	:Vesaire.
Volume	:Vol.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
KISALTMALAR DİZİNİ	iv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE TÜRK-AMERİKAN YAKINLAŞMASI	6
1.1 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ AMERİKAN DIŞ POLİTİKASI	6
1.2 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI	8
1.3 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI	13
1.3.1 Türkiye'yi Savaşa Sokma Gayretleri ve Konferanslar	13
1.3.2 Sovyet Tehdidi ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Sorunu	18
1.3.3 ABD'nin Politika Değişikliği ve Türkiye'yi Destekleme Kararı	25
1.3.4 Türk- Amerikan Yakınlaşması	29
2. BÖLÜM TRUMAN DOKTRİNİ VE UYGULANMASI	33
2.1 DOKTRİN'İN ORTAYA ÇIKMASININ NEDENLERİ	33
2.2 DOKTRİN'İN İLANI	35
2.3 DOKTRİN'İN AMERİKAN KONGRESİ'NDE TARTIŞILMASI VE YASALAŞMASI	37
2.4 TÜRK-AMERİKAN YARDIM ANTLAŞMASI	39
2.4.1 Antlaşmanın TBMM'de Onaylanması	40
2.4.2 Yardımların Alınması	42
2.5 MARSHALL PLANI'NIN UYGULANMASI	48
2.6 SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ'NİN DOKTRİN KARŞISINDAKİ TUTUMU	50
3. BÖLÜM İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI ABD DIŞ POLİTİKASI'NIN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE ETKİLERİ	53
3.1 İÇ POLİTİKADAKİ ETKİLER	53
3.1.1 Demokratikleşme Çabaları	53
3.1.1.1 Demokrat Parti'nin Kurulması	56
3.1.1.2 Demokratikleşme Çabaları ve Amerika İle İlişkiler	58
3.1.1.3 CHP'nin 7. Olağan Kurultayı ve CHP'nin Dönüşümü	60
3.1.1.4 1950 Seçimleri	64
3.1.2 Ekonomik Değişim	65
3.1.3 Sosyal ve Kültürel Değişim	69
3.1.3.1 Tan Matbaası Baskını	69
3.1.3.2 Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) Olayı	71
3.1.3.3 Eğitimde Dönüşüm ve Köy Enstitülerinin Kapatılması	76
3.2 DIŞ POLİTİKADAKİ ETKİLER	79
3.2.1 Türkiye'nin Batı Yanlısı Siyaseti	79
3.2.2 NATO ve Türkiye	81
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	90
EKLER	105

GİRİŞ

Türk Amerikan ilişkileri resmen, Amerika ile Osmanlı Devleti arasında Mayıs 1830'da imzalanan "Ticaret ve Seyr-i Sefain Antlaşması"¹ ile başlamıştır. Ancak kayıtlara göre Amerikan ticaret gemilerinin İstanbul'u daha 1786'da ziyaret ettikleri bilinmektedir. Türk Amerikan ilişkileri, Osmanlı Dönemi'nde genelde ekonomik sahada gelişmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde ise 1947'ye kadar iki devlet arasında çok fazla bir yakınlaşma söz konusu değildir. Başlangıçta, Milli Mücadele Döneminde izlediği tutumdan dolayı Türkiye'de Amerika'ya karşı bir sempati doğmuştur. Ancak Lozan Antlaşmasındaki azınlık hakları ve kapitülasyonlar konusundaki kararlar nedeniyle, Ermeni Lobisinin de etkisiyle ABD Senatosu tarafından Lozan Antlaşması onaylanmamıştır.²

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından 1927 yılında kurulan resmi temaslara kadar geçen süreç, bunun olumsuz etkisi altında geçmiştir. 1927 yılında açılan resmi temsilciliklerle temelleri atılan ilişkiler, ülkelerin kendi ekonomik sorunları ile meşgul olmalarından dolayı fazla bir gelişme gösterememiştir.³ İkinci Dünya Savaşı ile iki ülke arasındaki ilişkilerde başlayan hareketlilik 1947 yılından itibaren müttefiklik boyutlarına ulaşarak zaman zaman kopma noktasına gelse dahi ortak menfaatler nedeniyle bu paralelde günümüze kadar sürdürülmüştür.⁴

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Dünya, hem Avrupa hem de uluslararası sistem açısından çok büyük değişikliklere tanık oldu. Avrupalı büyük güçler savaş sonrasında uluslararası politika ve ekonomide başat aktör olma pozisyonlarını

¹ Fahir Armaoğlu, Belgelerle Türk- Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı), Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s.1; Antlaşmanın detayları için Ibid. s.1-4

²Bruce W. Jentleson, Encyclopedia of U.S. Foreign Relations, Vol. 4, Oxford University Press, New York, 1997, s. 220.

³Bkz.: Allan Nevin, Henry Steele Commager, **ABD Tarihi**, Çev. Halil İnalçık, Doğubatı Yay., Ankara, 2005.

⁴Bkz.: Fahir, Armaoğlu, "Yarım Yüzyılın Türk Amerikan İlişkileri 1947-1997", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç Sempozyumu'nda Sunulan Tebliğler**, TTK, Ankara, 1999, .s. 422;

Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, TTK, Ankara, 1991.

yitirdi. Avrupalı büyük devletlerin yerini başat aktörler olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) aldı. Böylece ABD liderliğindeki kapitalist blok ile SSCB liderliğindeki sosyalist blok arasında 1990'ların başına kadar sürecek olan siyasal, ekonomik ve askeri rekabete dayalı "iki kutuplu sistem" dönemi başladı.

Sovyetler Birliği'nin, II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru başlayan ve 1945 yılında Boğazların statüsünün yeniden görüşülmesi isteği Türk yöneticilerindeki savaşın sonlarına doğru oluşmaya başlamış olan kaygıları onları tedbir almaya yöneltmiştir. Bu durumda denge unsuru olarak ilk akla gelen İngiltere, savaşın yaratmış olduğu yıkım nedeniyle gerekli desteği sağlayabilecek durumda değildir. Diğer alternatif ise ABD'dir. Ancak savaşın iki büyük gücünden biri olarak çıkan ABD, başlangıçta Sovyet tehdidini algılamakta tereddütlü davranmıştır. Fakat müttefiki Sovyetlerin savaş sonrası izlediği politikalardan yavaş yavaş rahatsız olmaya başlayan ABD, Truman'ın başkan olması ile birlikte politikalarında değişiklik yapmaya başlamıştır. Sovyet nüfuzunun tüm Doğu Avrupa ülkelerinde kurulmasıyla birlikte Amerikan yöneticileri, dünyanın diğer ülkelerindeki Sovyet yayılcılığı girişimlerine karşı daha dikkatli ve kararlı olmaları gerektiğine inanmışlardır.⁵ ABD'nin yeni tehdit algılamasına göre, hemen hemen her yerde nüfuzunu artırmak isteyen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Balkanlar ve Ortadoğu için en büyük tehdittir ve Türkiye burada kilit bir noktada durmaktadır.

Sovyetler Birliği'ni çevreleme ve durdurma politikasının gereği olarak, ABD, Sovyetler Birliği'nin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'ya yayılma yolları üzerinde bulunan Yunanistan ve Türkiye'ye ekonomik ve siyasi destek sağlama kararı almıştır.

Alınan bu kararla başlayan ABD-Türkiye ittifakını yaratan nedenler ve ortam, yapılan birçok araştırma ve incelemede detaylı olarak ortaya konulmuştur. Bu

⁵Jentleson, **a.g.e.**, s. 220.

çalışmalarda, Türkiye'nin Batılılaşma politikası, ekonomisini geliştirmek ve savunmasını güçlendirmek için dış yardıma ihtiyaç duyması, ABD'nin tüm dünya üzerindeki çıkarlarının ve stratejilerinin önemi, uluslararası sistem, ittifak anlayışları ve teorileri gibi bu ittifakı etkileyen konuların üzerinde durulmuştur.⁶

Türk-Amerikan ittifakının kuruluş nedenlerini ittifak teorileri ile inceleyen kaynaklara göre, Türkiye'nin ittifak kurma sebebi genel olarak üç başlık altında toplanmaktadır; güvenliğini sağlamak, askeri ve ekonomik yardımlarla ülkesini kalkındırmak ve batı tipi devlet yapısını güçlendirmek. Amerika Birleşik Devletleri'nin ittifak sebepleri ise Ortadoğu'daki çıkarlarına ve SSCB'yi çevreleme politikasına dayanmaktadır.

Uluslararası sistemde kendisinden çok daha güçlü bir dış tehditle karşılaşan daha zayıf olan ülkeler kendi güvenliklerini sağlayamayacaklarından o güce karşı denge oluşturabilecek daha güçlü devletlerin ittifak ve yardımlarını elde etmeye çalışırlar. Daha zayıf bir devletle ittifak kuran büyük bir devlet ise bu yolla nüfuzunu stratejik yerlere doğru yaymak ve temel düşmanın küçük devletlerin kaynaklarına sahip olmasını engellemek ister.

II. Dünya savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'yi Sovyet yayılcılığının önünü kesebilecek en önemli engel olarak görmüş ve Türkiye'ye askeri, ekonomik ve siyasi destek sağlamıştır. Bu desteklerin sonucunda ise Türkiye Batının Sovyetlere karşı sınır karakolu halini almıştır.

İttifak kurma gerekçelerinden birisi de ekonomik ve askeri gerekçelerdir. Savaş yıllarının yaratmış olduğu tahribattan sonra savaşın sona ermesine rağmen Sovyet tehditleri karşısında terhis edilemeyen çok büyük bir ordu, Türk

⁶Bkz.: Nasuh Uslu, **Türk Amerikan İlişkileri**, 21.Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000; Stephen Walt, **The Origin of Alliance**, Ithaca and London, Cornell University Press, 1987; Zeynep Dağı, **Uluslararası Politikayı Anlamak**, Alfa Yay., İstanbul, 2007. Bu alanda yapılmış olan tezler için bkz.: Mehmet Atay, **İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dünya Siyasal Ortamında Türkiye'nin İttifak Arayışları ve NATO'ya Giriş Süreci**, İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 1997; Banu Eligür, **Turkey's Quest For A Western Alliance (1945-1952): A Reinterpretation**, Bilkent Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999; Yusuf Sarıncay, **Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya girişi (1939-1952)**, H.Ü.A.İ.İ.T.E Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1985.

ekonomisinin ihtiyaçlarını daha da artırmıştır. Bunun yanında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin o zamanki yapısı ile Sovyetlere karşı bir varlık gösterecek durumda değildir. Acilen yeniden yapılandırılması ve modern araç ve gereçle donatılması gerekmektedir.

ABD'nin dış politikasını etkileyen faktörlerin başında hiç kuşkusuz birinci sırayı Sovyetleri sınırlandırma politikası almaktadır. Diğer etken ise hür dünyanın lideri olarak gördükleri ABD'nin dünya devletlerine karşı sorumluluğunu yerine getirmesi gerektiğine inanmalarıdır.

Savaş sonrası Sovyet tehditleri karşısında dış destek arayışındaki Türkiye'nin 1945 yılından itibaren bu bağlamda takip edeceği dış politika, çalışmamızın birinci bölümünde değerlendirilecektir.

İttifak arayışlarında ortak veya benzer ideolojiler de belirli bir öneme sahiptir. Yukarıda belirtilen gerekçeler kadar ön planda olmasa da devletler, kendileri ile benzer ideoloji ya da kültürel değerlere sahip olan ülkelerle ittifak kurmayı tercih etmektedirler. Böyle ittifaklar daha az sorunlu ve uzun süreli olmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin yöneticileri, kurulduğu günlerden itibaren Türkiye'nin Batı dünyası ile ortak değerlerini benimseyen, demokratik ve laik bir ülke olduğunu vurgulamışlardır.

Türk yöneticiler baştan itibaren, Batı ile olan ilişkilerde ideolojiye daha fazla önem vermiş ve batılı ülkelerle kurulacak olan ittifakın ülke içerisinde Batılılaşma politikalarının hayata geçirilmesinde yardımcı olacağını düşünmüşlerdir. Ancak Amerika açısından bu gerekçenin pek bir değer taşıdığı düşünülmemektedir. Ortak ve benzer ideolojilerle ifade edilmek istenen aslında iç siyasette yaşananlardır. Bazen hükümetler ya da yöneticiler, iç politikada yaptıkları hataları örtmek ve içeride istikrarı sağlamak amacıyla da başka devletlerle ittifak kurmak yoluna gitmektedirler. Güçlü ve uluslararası alanda saygın bir yere sahip olan bir devletin desteğini sağlayan hükümetler, içeride halkın gözünde saygınlık kazanarak hatalarını kapatabileceklerini

zannetmektedirler. Türkiye’de de yöneticiler Batı ile kurulan ittifakları, Türkiye’nin siyasi ve demokratik gelişmesinin onaylanması ve Batı devletleri ayarında bir öneme sahip olmak olarak yorumlamışlardır.

Müttefiklerin oluşturduğu *demokrasi cephesinin* galibiyeti ve savaş sonrası Dünya üzerinde yaratmak istedikleri *yeni düzen* arayışı; savaş sonrası düzene yönelik Müttefikler arasında başlayan ayrışma; İngiltere’nin ekonomisinde ve etki alanına hâkimiyet konusunda yaşadığı sıkıntıların hepsi birden Türkiye üzerinde büyük etkiler yaratmıştır. Bunlardan en önemlisi de iç siyasette yaşanmıştır.

Cumhuriyet’in başlarından itibaren başarısız denemelere rağmen sürdürülen batı tarzı çok partili hayata geçiş isteği uygun şartların oluşmasıyla veya batılıların zorlamasıyla bu dönemde hayata geçirilmiştir. Çok partili hayata geçiş süreci ve Türkiye de yaşanan birçok değişime tanıklık eden 1945-1952 arasındaki yıllar, üçüncü bölümde incelenecektir.

1. BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ve TÜRK-AMERİKAN YAKINLAŞMASI

1.1 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ AMERİKAN DIŞ POLİTİKASI

1823-1939 döneminde, Amerika Birleşik Devletleri kendini Avrupa devletler sisteminden izole etmiş ve Monroe Doktrini ışığında bir yalnızlık politikası tercih etmiştir. Bu dönemde Amerikan dış politikasının mantığı kendi iç idari sistemi üzerinden şekil almış, eyalet sistemi ve diğer ülkelerle ilgili Amerikan sistemi arasındaki gerilim ve birbirini etkileyen faktörlerden oluşmuştur. John Spanier Amerikan eyalet sistemini şu şekilde özetlemiştir:

Eyalet sisteminde, her üye yüksek bir derecede ehemmiyetsizlik hissetmeye eğilimlidir. “Kendini” koruma, diğer potansiyel düşman eyalete karşı savunmadır. Bu da ancak diğer komşu eyalete göre güçlü olmakla sağlanabilirdi ...Güç politikası her eyaletin kendi güvenliğiyle ilgili endişelerinden ortaya çıkar. Bu koşullar altında güç dengesi eyalet sisteminin yıkılmasını önleyen bir durumdur.⁷

Güç; bu anlamda, aynı kuvvetle karşı koyan bir gücü temin etme anlamına gelir. Dış politikada da güçler dengesini göz ardı etmemek gerekir. 19. yüzyılın tamamı ve 20. yüzyılın başları süresince, ABD güç politikasından (power politics) tarihsel tecrit politikasını (Monreo Doktrini) 2.12.1823'ten itibaren korumaktaydı ve güvenliğinin tadını çıkarıyordu; çünkü Avrupa kıtasındaki güç dengesi Britanya tarafından korunmaktaydı. Almanya'nın 1939 yılından itibaren tehditkâr olmaya başlaması Amerikalıların daha önceden izlediği tecrit politikasını (isolationism) ortadan kaldırdı.

⁷ Erkan, Ayça Ülker (2010), *“Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası”*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 187.

Ayrıca, Amerikan güvenliği, herhangi bir devlet özellikle anti-demokratik bir devlet tarafından tehdit edilebilirdi. Çünkü insani, doğal ve endüstriyel kaynaklar başka devletler tarafından kontrol ediliyordu. Böyle bir durum ABD'nin zayıf düşmesine ve hatta bir gün Kuzey Amerika'ya askeri bir saldırı ihtimalinin olabileceğine dikkat çekmiştir.⁸

Amerikan dış politikası için önemli anahtar sözcükler barış, fırsat ve demokrasi idi. ABD sadece gelişmiş iç demokratik hayat tarzının ışık kaynağı değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerde ahlaki bir üst demokratik modelin örneğidir. ABD demokratik ve barışçıl bir devlet politikasını izlektydi. ABD; sosyal tabakalar arasındaki eşitliğe dayanan bir toplum olduğundan, Sosyalizm ve Komünizm gibi hareketlerden çok uzaktaydı. Politik olarak tarafsız kalmaya çalışan Amerikan diplomasisinin klasik fikri şöyleydi:

“Çıkar uzlaşması, değişiklikleri yatıştırmak ve çelişkileri izole etmek ve yumuşatmaktadır. ABD, devletlerarası yanlış anlamaları düzeltmeyi rasyonel bir süreç olarak kabul etmesine rağmen bundan oldukça şüpheliydi. Düşmanlar, bu durumu kötü yönde kullanıp milleti aşağılayabilirdi. Zira, ahlakı bozuk düşmanla uzlaşmak kötüye bulaşmak anlamına gelebilirdi.”⁹

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD Avrupa'daki gelişmelere karışmama kararı almıştı. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ile en üst noktaya çıkan karşılıklı bağımlılık etkeninin I. Dünya Savaşı'ndan itibaren Amerikan dış politikasını ciddi biçimde etkilerinin olduğunu belirtmek mümkündür ki, bu paralelde ABD önce Latin Amerika üzerinden ardından da Avrupalı müttefikleriyle ekonomik ilişkiler bağlamında yalnızlık politikasında bir esneme süreci içerisine girmiştir.

II. Dünya Savaşı çıktığı zaman Amerikan kamuoyu, Hitler'in diktatör (totaliter) rejimi, saldırgan politikası, Yahudilere karşı tutumu, demokratik rejimlere karşı

⁸ Spanier, John (1992), *American Foreign Policy Since World War II*, Washington, A Division of Congressional Quarterly Inc., s. 4.

⁹ *Ibid.*, s. 12.

bakışı ve antlaşmaları çiğnemesi sebebiyle Almanya'ya karşıydı. Ancak tarafsızlık politikası gereği ABD Başkanı Roosevelt, savaş sırasında bir demeç vererek Amerikan halkından düşüncelerinde bile tarafsız kalmalarını istedi. Başlangıçta taraflara silah satmayan ABD, savaşın Almanya lehine dönmesi üzerine tarafsız yasalarını değiştirdi ve silah satışını serbest bıraktı.

Alman ilerleyişi durdurulamayınca İngiltere'ye para ve silah yardımı yapıldı. ABD savaşta tarafsız kalmasına karşın İngiltere'ye destek sağlayarak savaş sonrası olası bir felaketi önceden bertaraf etmek adına yumuşak güç unsurlarından faydalanma kararı almıştır. Örneğin, 1940'ta ABD; deniz kuvvetlerinin 50 destroyerini İngiltere'ye ödünç vermiş, 1941'de Amerika "Ödünç Verme ve Kiralama Yasası"nı çıkarmıştır. Buna göre her ülke yiyecek ve savaş malzemesi dâhil her türlü yardımı "bedeli savaş sonunda ödenmek şartıyla" alabilecekti. 9-10 Ağustos 1941'de ABD ve İngiltere bir araya gelerek Atlantik Bildirisi'ni yayınladı.

7 Aralık 1941 Pazar günü sabah saatlerinde, Japon uçak gemilerinden havalanan 360'ın üzerinde savaş uçağı, Hawaii Adaları'ndaki Pearl Harbor deniz üssünde bulunan ABD savaş gemilerine saldırdı. Japonlar bombaladıkları sekiz savaş gemisinden altısını batırdı ya da çalışamaz duruma getirdi; ana üssün kendisi ise pek zarar görmedi. Uçak gemileri o anda başka bir yerde olduğu için bu saldırıdan kurtuldu. Bu olay üzerine ABD Kongresi, 8 Aralık 1941'de Japonya'ya, üç gün sonra da Almanya ve İtalya'ya savaş ilan etti.

1.2 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan antlaşmalar ilk anlardan itibaren anlaşmazlıklara ve yeni sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu antlaşmalar, yenilenlere çok ağır şartlar getirmiş, kazanan devletlerin ise çıkarlarını büyük oranda çatıştırmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İttifak Devletleri'ne imzalatılan ağır antlaşmalar Avrupa'da gerçek barışı sağlayamadığı gibi kararsızlığa ve siyasi kargaşaya da neden

olmuştur¹⁰.Özellikle Versay Antlaşması'nın meydana getirdiği tepki, ekonomik durumun bozukluğu, işsizlik sorunu ve huzursuzluğun çoğalması Alman halkında bir kurtarıcı bekleşiğine sebep olmuştur. Almanların bu duygularından yararlanan Nazi Partisi lideri Adolf Hitler, 1933'te iktidarı ele geçirmiştir¹¹.

Kısa sürede ülke yönetiminde söz sahibi olan Hitler, ırkçı ve yayılcı bir dış politika izlemeye başladı. Alman ırkını başka milletlerden arındırmak, Almanya'nın sınırları dışında kalmış bütün Almanları birleştirmek ve tek bir devlet altında toplamak Avrupa'da egemen olmak ve Versay Antlaşması'nı geçersiz kılmak Hitler'in dış politikasının hedeflerini oluşturmuştur. Versay Antlaşması'nın askeri sınırlamalarını hiçe sayıp bu antlaşma ile kaybettiği toprakları geri almak isteyen Hitler Almanyası 14 Ekim 1933 tarihinde, Silahsızlanma Konferansı'nı kesin olarak terk etti. Bir hafta sonra da Milletler Cemiyeti'nden çekildi. 1934 'ün başında ise Almanya silahlanmasını ilan etti.¹²

Versay Antlaşması ile askersiz hâle getirilmiş olan Ren bölgesine 7 Mart 1936'da asker göndermeye başladı. Birinci Dünya Savaşı'na büyük ümitlerle giren İtalya, yenen devletlerden olmasına rağmen savaştan yorgun çıkmış ve savaş sonunda isteklerini elde edememiştir. Bu durum İtalyan kamuoyunda müttefik devletlere karşı bir kırgınlık ve kızgınlığa neden olmuş, savaşın etkisiyle artan ekonomik sıkıntılar da bu kızgınlığın çoğalmasında etkili olmuştur. Ekonomideki bu kötü durumdan dolayı artan işsizliğe çare bulunamamış olması, İtalyan halkında mutsuzluğa ve yılgınlığa neden olmuştur.

İtalya'daki bu durum, Benito Mussolini liderliğindeki Faşist Parti'nin taraftar kazanmasında etkili oldu. Aşırı milliyetçilik politikasına dayanan Faşist Parti, İtalya'yı güçlendireceğini, Roma İmparatorluğu'nu yeniden kuracağını vaat ederek güçlendi ve iktidar oldu. Mussolini, kısa süre sonra demokrasiyi kaldırarak baskıcı bir yönetim anlayışı ortaya koymuş ve dış politikada yayılma

¹⁰ Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789–1999)**, Filiz Kitapevi, İstanbul–2000, s. 597.

¹¹ Kissinger, Henry; **Diplomasi**, (Çev: İbrahim H. Kurt), T. İş Bankası Yay., 10.Baskı, İstanbul, 2002.s. 281

¹² Kissinger, **a.g.e.**,s.286

ve genişleme politikası izlemiştir.¹³ 1927 yılında Arnavutluk Devleti'ni koruyuculuğu altına almış¹⁴, Akdeniz'de ve Afrika'da ise sömürge imparatorluğu kurma hevesine kapılmıştır. Bu paralelde Orta Doğu'ya sokulmaya çalışmış ve 1936 yılında Habeşistan'ı işgal etmiştir¹⁵.

Savaş hazırlıklarını tamamlayarak güçlenen Almanya, 1938'de Avusturya'yı ülkesine kattı.¹⁶ Arkasından Almanların da bu ülkede yaşadığı gerekçesiyle 1939'da Çekoslovakya'yı işgal etti. Hâlbuki Çekoslovakya nüfusunun tümü Alman değildi. Bu durum Hitler'in yayılma politikasının sınırsız olduğunu gösteriyordu. Bu nedenle İngiltere, Fransa ve Rusya Çekoslovakya'nın işgalini protesto ettiler. Buna aldırış etmeyen Almanya bu defa Litvanya'dan Memel'i aldı (23 Mart 1939). Bununla da yetinmeyen Almanya Polonya'dan Danzig'i istemeye başladı. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa 31 Mart 1939'da Polonya'ya bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü konusunda garanti verdiler.

Diğer taraftan Dalmaçya kıyılarına göz dikmiş olan İtalya Nisan 1939'da Arnavutluk'u işgal etti. Bu durum Balkanlarda ve Doğu Akdeniz'de İtalyan tehlikesinin açıkça ortaya çıktığını göstermiştir. Balkanlarda ortaya çıkan bu gelişme karşısında İngiltere ve Fransa, Yunanistan ve Romanya'ya garanti verdiler (13 Nisan 1939). İngiltere ve Fransa'nın bu girişimlerine karşı, Almanya ve İtalya karşılıklı yardımı öngören dostluk ve ittifak antlaşması yaptılar. Böylece, Mihver Devletleri'ne karşı İngiltere, Fransa ve müttefiklerinden oluşan Müttefik Devletler grubu kurulmuş oldu.

Almanya, 23 Ağustos 1939 Sovyetler Birliği ile saldırmazlık antlaşması yaptıktan sonra Polonya'ya saldırdı (1 Eylül 1939). Bunun üzerine Polonya'ya güvence vermiş olan İngiltere ve Fransa, 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş ilan

¹³Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, Genişletilmiş 15. Baskı, İstanbul, Alkım Yayınları, 2005,s.172

¹⁴ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.174

¹⁵ Kissinger, **a.g.e.**, s.294

¹⁶ Şevket Ovalı, İkinci Dünya Savaşı ve Nedenleri, **Türk Dış Politikası**, (Ed.) Haydar Çakmak, Barış Kitap,2.Baskı,2012,s.267

ettiler¹⁷. Böylece İkinci Dünya Savaşı başlamış oldu. Almanlar, Polonya topraklarında ilerlerken Sovyetler Birliği de Polonya'ya savaş açtı. 23 Eylül 1939 tarihli Alman-Sovyet Antlaşması ile bu iki ülke kendilerine ayrılan toprakları işgale başladı. Sonuçta Polonya topraklarının doğusu Sovyetlerin, batısı Almanya'nın olmak üzere paylaşıldı.

Bundan sonra Sovyetler Birliği Birinci Dünya Savaşı sonucunda kaybettiği Baltık topraklarını ele geçirmek üzere harekete geçti. Bunun sonucunda Ruslar, Baltık ülkelerini (Letonya, Litvanya, Estonya) egemenlikleri altına aldılar. Ancak Finlandiya'ya karşı bu başarıyı sağlayamadılar. Finlandiya bağımsızlığını korumakla beraber, Sovyetler Birliği'ne toprak ve üs vermek durumunda kaldı. Böylece Sovyetler Birliği Baltık kıyılarına yerleşmiş oldu¹⁸.

Almanya, Polonya konusundaki paylaşımı politikası dâhilinde gerçekleştirdikten sonra Fransa'ya yöneldi. Ancak Fransa'ya saldırmadan önce Danimarka ve Norveç'i işgal ederek doğu ve kuzeyini güvenlik altına aldı. Almanya, bundan sonra batıda kesin bir başarı elde etmek üzere harekete geçti. 10 Mayıs 1940 günü Alman orduları Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'a hücum etmeye başladı. Bu hareket sonucunda Hollanda ve Belçika teslim oldu. Diğer taraftan İtalya da Fransa ve İngiltere'ye savaş açarak Almanya'nın yanında yer aldı. İtalya, Yunanistan'a saldırdı ancak Yunanistan'ın içlerine girmeyi başaramamıştır. Almanlar ise ilerlemelerine devam ederek 14 Haziran 1940 da Paris'e girmiştir. ¹⁹.

Bunun üzerine Fransa yenilgiyi kabul ederek Almanya ile ateşkes imzaladı. Böylece Fransa savaş dışında bırakılmış oldu. Almanya bu defa İngiltere'ye yöneldi. Yapılan İngiltere Muharebesi ile Almanlar, İngilizlere büyük kayıplar verdirmelerine rağmen İngiltere muharebeyi kazanmıştır. Bunun için Almanya yeni birtakım tedbirler almaya yöneldi. Almanya, Japonya ve İtalya

¹⁷ Sander, Oral. (2007). **Siyasi tarih: 1918-1994**. (13.Basım). Ankara, İmge Yayınları,s.124

¹⁸ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.365

¹⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.367

düşmanlarına karşı güç birliği yaparak daha etkili hale gelmek için kendi aralarında 27 Eylül 1940'ta Üçlü Pakt adı verilen İttifak Antlaşması'nı yaptılar.

Almanya bu ittifaka Sovyetler Birliği'ni de sokmaya çalıştı. Fakat başarılı olamadı. Bunda iki ülkenin Balkanlar üzerindeki çıkar çatışmaları önemli rol oynamaktaydı. Bunun üzerine Almanya, Balkan Devletleri'ne yöneldi. Yugoslavya ve Yunanistan'ı işgal etti. Nihai pakta imza atılmamasının ardından, aralarında bir dostluk antlaşması olmasına rağmen Almanlar 1941 yılında Sovyet topraklarına yönelmiştir.

Bunun üzerine Sovyetler Birliği, İngiltere ile anlaşarak Müttefik Devletler Grubu'na katıldı. İtalya ile Almanya, Kuzey Afrika cephesini açtılar İtalyanlar 13 Eylül 1940'ta Mısır'a hücum etti. Fakat başarı kazanamadı. İtalya'nın bu başarısızlığı üzerine Almanya, İtalya'nın yanında Kuzey Afrika savaşlarına katıldı. Alman kuvvetleri İngilizler karşısında başarı kazanarak Mısır'a kadar ilerlediler. Fakat İngilizler karşı harekete geçince Mihver Devletleri gerilemeye başladı. Sonuçta Mihver Devletleri'nin kuvvetleri Müttefik Devletlere teslim oldular. Böylece Kuzey Afrika savaşları sona erdi.

Avrupa'da Alman baskısı devam ederken Uzak Doğu'da da Japonların saldırıları artmıştı. Japonlar, 7 Aralık 1941'de Hawaii (Havai) adalarındaki Pearl Harbour Limanı'nda bulunan Amerikan donanmasına baskın yaptılar.²⁰ Bunun üzerine ABD, Japonya'ya savaş ilan ederek Müttefik Devletlerin yanında İkinci Dünya Savaşı'na girdi (1941)²¹.

Savaşın kaderini Amerika Birleşik Devletleri etkiledi. Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesiyle Alman ve İtalyan kuvvetleri her cephede gerilemeye başladı. Amerikan ve İngiliz kuvvetleri Kuzey Afrika'da Cezayir'e çıkarma yaptılar. Burada İtalyan ve Alman birlikleri ile savaştılar. Sicilya Adası'nı

²⁰ Kissinger, **a.g.e.**, s.372

²¹ Sander, **a.g.e.**, s.164

ele geçirdikten sonra İtalya'ya girdiler. İtalya barış istemek zorunda kaldı. Müttefik Devletler, 1944 Haziranı'nda Normandiya kıyılarına çıkarma yaptılar.²²

Doğu ve Batı olmak üzere iki cephede savaşmak durumunda kalan Almanya zor durumda kaldı. Daha fazla dayanamayan Almanya, 7 Mayıs 1945'te kayıtsız şartsız teslim oldu. Japonya savaşı bir süre daha devam ettirdi. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin 6 Ağustos 1945'te Hiroşima'ya, 9 Ağustos 1945'te de Nagazaki'ye attığı atom bombaları bu şehirleri yerle bir etmiştir. Dünyada ilk kez kullanılan bu silah Japonya'nın herhangi bir şart ileri sürmeden teslim olmasına sebep olmuş ve 1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşı resmi olarak sona ermiştir.²³

1.3 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1.3.1 Türkiye'yi Savaşa Sokma Gayretleri ve Konferanslar

1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırması ile II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin dış politikada izleyeceği tek yol "*ne pahasına olursa olsun savaş dışı kalmak*" olmuştur.²⁴

Türkiye'nin tarafsızlığı, savaşan devletlerin menfaatlerine uygun olamadığı için her iki taraf da Türkiye'yi yanına çekmek istemektedir.²⁵ 1943 yılı sonrası durumun Müttefikler lehine dönmesiyle birlikte savaşı bir an önce sona erdirmek ve savaş sonrası meydana gelecek olan yeni düzenin esaslarını tespit etmek amacıyla yapılan temas ve konferanslarda, Müttefik devletler bu yönde niyet ve çabalarını ortaya koymuşlardır.

²² William H. McNeill, Dünya Tarihi, (13.Basım). 2008,Ankara, İmge Yayınları, s.711

²³ Armaoğlu, a.g.e, s.406

²⁴Mustafa Yılmaz, "*İnönü Dönemi Türk Dış Politikası*", **Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı: 8, Konya, 1999, s. 17.

²⁵"Balkanların Alman işgali altına düşmek üzere olduğunu gören Sovyetler Türkiye'nin Almanya'ya karşı göstereceği mukavemetin kendileri için arz ettiği önemi fark etmişler ve 25 Mart 1941'de Türkiye'ye başvurarak, 1925 tarihli tarafsızlık ve saldırmazlık paktını teyit etmişlerdir. Türkiye'nin Almanya'ya karşı savaşa girmesi halinde, Sovyetlerin tam bir tarafsızlığına güvenebileceğini bildirdiler."Oran, **a.g.e.**, s. 437,Armaoğlu, **20. Yüzyıl...**, s. 409

Savaşın dönüm noktası olarak kabul edilen 1943 yılında Müttefik Güçler, cephelerdeki başarıları arttıkça savaşı daha fazla kayıp vermeden sonlandırabilmek ve kalıcı barışı sağlamak için tedbirleri görüşmek üzere sık sık toplanmaya başlamışlardır. Özellikle Almanya'nın Stalingrad yenilgisinden sonra doğu cephesinde gerilemeye başlamasıyla savaş sonrası düzenin ne yönde kurulacağına yönelik görüşmeler hız kazanmış, bağlayıcı kararların alındığı konferanslar toplanmıştır.

Barış için olmaktan çok müttefiklerin çıkarları için karar almış olmasıyla eleştirilen Casablanca Konferansı'nda Roosevelt ve Churchill, düşmanın "kayıtsız şartsız teslim"²⁶ olmasına kadar mücadelenin sonlanmayacağını karara bağlamıştır.

14-24 Ocak 1943 tarihleri arasında toplanan konferansın en önemli gündem konularından biri, bu süreçte toplanan Washington, Quebec, Moskova, Kahire ve Tahran Konferansları'nda olduğu gibi Türkiye'nin savaşa girmesi için ikna edilip bu doğrultuda gereken hazırlıkların yapılması olmuştur.²⁷ Casablanca Konferansı'nda, Türkiye'nin savaşa girmesi konusunu, Churchill'in çözümlenmesi kararına varılmıştır.²⁸

Churchill, 30 Ocak tarihinde Türkiye'ye gelerek, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Adana'da iki gün süren bir görüşme yapmıştır. Churchill, Almanları hava ve kara harekâtıyla yenilgiye uğratabilmek için Türkiye'den savaşa girmesini beklediklerini iletirken, İnönü, "Almanya'nın yenilgiyle, Rusya'nın Avrupa'da hâkim kuvvet olmasının mümkün olduğu" ve "Türk ordusunun savaşmak için teçhizatlandırılması gereği" üzerinde durmuştur.²⁹

²⁶"Kayıtsız şartsız teslim" tabiri, ilk olarak ABD Başkanı Roosevelt tarafından, Casablanca Konferansı sonrasında düzenlenen basın toplantısında dile getirilmiştir. Nermin Abadan, "Kayıtsız Şartsız Teslim", **AÜSBF Dergisi**, C. VI, Sayı:1-4, Ankara, 1952, s. 244

²⁷Fahir Armaoğlu, 2005, op.cit., 389-394

²⁸Mustafa Aydın, **a.g.e.**, s. 451

²⁹Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, C. II, (1938-1950), 7. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000, s. 258-259

Quebec'te 11-24 Ağustos 1943 tarihleri arasında toplanan müttefik güçler; ABD Başkanı Roosevelt'in Türkiye'nin savaşa girme zamanının gelmediği fikrini benimsemiş, Türkiye'ye yardım yapılmaya devam edilmesine karar vermişlerdir.³⁰

Müttefik güç liderleri, 28 Kasım- 1 Aralık 1943'te Tahran'da katıldıkları toplantılarda, Türkiye'nin savaşa girmeden müttefiklere üs kullanma yetkisi vermeyeceği düşüncesiyle, Türkiye'nin savaşa katılımı için ikna çalışmalarına başlanması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Konferansta alınan karara göre, Sovyetler Birliği lideri Stalin, Türkiye'nin Almanya'ya karşı açacağı savaşta, Bulgaristan Türkiye'ye saldırırsa Sovyetler Birliği'nin, Bulgaristan'a karşı savaşacağını ifade etmiştir. Alınan bu kararın da Türkiye ile yapılacak görüşmelerde teminat olarak bildirilmesine karar verilmiştir.³¹

Roosevelt ve Churchill'in aldıkları karar gereğince yaptıkları davet üzerine İnönü, 4-8 Aralık 1943'te müttefiklerin liderleriyle görüşmek üzere Kahire'ye gitmiştir. Churchill Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda ısrarcı davranmış, ABD Başkanı Roosevelt de, İngiltere'nin tezini desteklemiştir. Ancak, Roosevelt, toplantıların başında İnönü'ye; "Eğer Türk olsaydım, savaşta yansızlığı bırakmadan önce İngiltere'den daha büyük güvenceler isterdim" diyerek, Türklerin çıkarlarını gözettiğini vurgulamıştır.³²

Sovyetler Birliği'nin niyetlerinden endişelenen, İngiltere'ye karşı da tam bir güven duyamayan Türkiye, kendi güvenliğini ABD'nin ittifakında görmekte ve ona yaklaşmak istemektedir. İnönü, daha Kahire Konferansı'nda iken Roosevelt'ten yakınlık görmüş ve Türkiye'yi yeterli hazırlığı olmadan savaşa sokmak için çaba harcayan Churchill'e karşı destek aramıştır. İnönü, Roosevelt ile yapılan özel toplantılarda Churchill'in konferanstaki tutumundan şikâyet ederken; "Korkumuz şudur ki, bizi hazırlıksız ateşe atmak istiyorlar" demiş ve

³⁰İsmail Soysal, "Türk- Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri", **Bellekten**, op.cit., s.266

³¹Documents on American History, op.cit., s. 668

³²Cüneyt Arcayürek, **Şeytan Üçgeninde Türkiye**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1987, s. 230

konferansta Türkiye'ye karşı göstermiş olduğu iyi niyetten dolayı kendisine teşekkür ettikten sonra sözlerine şunları eklemiştir: "Sizin şahsiyetinizin bana ve Türk Milletine telkin ettiği sevgiden ve hayranlıktan dolayıdır ki, ben buraya geldim. Ümit ederim ki bizi bırakmazsınız." Dışişleri Bakanı Menemencioğlu da Roosevelt'e açıkça ittifak teklif ederek, "Biz de sizinle, Teşkilat-ı Esasiye'mizin müsaade ettiği şekilde ittifak haline girmek istiyoruz." demiştir.³³ Kahire'de Türkiye, İngiltere ve ABD arasında yüksek seviyede bağlar kurulmuştur. Türkiye'nin buradaki politikası, savaş sonunda Sovyetlere karşı tehlikeli bir yalnızlığa düşmeyi önlemeye çalışmaktır. Bu sebeple Müttefiklerle samimi ilişkiler içine girerken, Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini de düzeltmeye gayret etmektedir.³⁴

İnönü ise, Türkiye'nin savaşa katılması için hazırlığa ihtiyaç duyduğunu belirterek zaman kazanmaya çalışmıştır. Toplantıda, Türkiye'deki hava üslerinin 15 Şubat 1944'te kullanıma açılması kararı alınmıştır.

İnönü yurda döndükten sonra, yapılan Bakanlar Kurulu görüşmelerinde, hava üslerinin belirlenen tarihte kullanıma açılmasının, olası bir Alman saldırısı karşısında Türkiye'yi hazırlıksız yakalayacağı gerekçesiyle mümkün olmadığı görüşü ağırlık kazanmış ve konu bu doğrultuda karara bağlanmıştır. 12 Aralık 1943'te İngiltere'ye, üsler konusunda alınan kararın uygulamaya konulabilmesi için Türk ordusunun acilen takviyeye ihtiyaç duyduğunu belirten bir nota gönderilmiştir. İngiltere de, konunun değerlendirilmesi için Ocak 1944'te Türkiye'ye Genelkurmay ile görüşmesi için bir askeri heyet göndermiş, incelemeler ve görüşmelerden bir sonuç alamayan heyet, 3 Şubat 1944'te

³³11 Mart 1941'de Ödünç Verme-Kiralama Yasasıyla ABD Kongresi, Başkanına "ABD'nin savunması için korunmasını çok önemli saydığı bir ülkeye, yiyecek maddeleri de dahil tüm savaş maddelerini ikmal etme yetkisi vermiştir. Oran, **a.g.e.**, s. 411. Bu kapsamda, ABD, Türkiye'yi güçlendirmek maksadıyla yardıma başlamış, "Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu" ile Türkiye'ye 95 milyon dolarlık silah vermiştir. 7 Mayıs 1946'da Ankara'da imzalanan bir antlaşma ile de ABD 4,5 milyon dolar karşılığı bir borcu silmiştir. **Türkiye'nin Dış Politikasında 50Yıl, II. Dünya Savaşı Yılları**, Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, Ankara, 1973, s.s. 200.

³⁴Gündüz Uluksar, *"İkinci Dünya Savaşı Öncesi ve Savaşın Devamında Türk-Rus İlişkileri"*, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II (20-22 Ekim 1997)**, Genelkurmay Yay., Ankara, 1999, s. 401.

Türkiye'yi terk etmiştir. Bu olumsuz gelişme üzerine, 2 Mart 1944'te İngiltere ve onun isteğiyle, 1 Nisan 1944'te ABD, Türkiye'ye yaptığı silah ve malzeme yardımını durdurma kararı almıştır.³⁵

Türkiye'nin Almanya'nın baskılarına dayanamayarak Haziran 1944'te Boğazlardan Karadeniz'e gizlice Mihver savaş gemilerinin sızdırılmasına göz yumması, Sovyetlerin zaten duydukları güvenlik endişesinin daha da artmasına yol açmış ve bu gelişme 1945–1946 gerginliğinin doğmasında önemli bir rol oynamıştır.³⁶ Bu olay sonunda Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu istifa etmiştir.³⁷ Alman taraftarı olarak bilenen Menemencioğlu'nun istifası Türk dış politikasında değişimin göstergesi olmuştur. Bu istifa, değişen dengeler gereği Türkiye'nin ABD ve İngiltere'ye yönelmesinin bir sonucudur.³⁸

Süresi 30 Nisan 1944'te bitecek olan Türk- Alman Ticaret Antlaşması'nın süresinin uzatılmamasını ve Almanya'ya yapılan krom ihracatının kesilmesini isteyen müttefikler, Türkiye'ye baskı yapmayı sürdürmüşlerdir. Türkiye de, tarafsız bir devlet olmadığı gerekçesiyle önce Almanya'ya ihracatını azaltma kararı almış, 21 Nisan 1944'te krom sevkiyatını tamamen durdurmuştur. Türkiye, 2 Ağustos 1944'te de Almanya ile tüm ilişkilerini kesmiştir.³⁹

Savaşın sonu ve müttefik güçlerin zaferinin yaklaştığı belirginleşince, kendilerini savaşın kesin galibi gören müttefikler, kendi ulusal çıkarlarına en uygun düzenin sağlanması amacıyla 4- 11 Şubat 1945 tarihleri arasında Kırım'da, Yalta Konferansı'nda toplanmışlardır. "Büyük İttifak"ın sonu olarak nitelendirilen⁴⁰ ve müttefikler arasında rekabetin var olduğunu belirgin şekilde ortaya koyan Yalta

³⁵İsmail Soysal, **Türk- Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri**, Belleten, op.cit., 1977, s.266; Mustafa Aydın, "**İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945**", Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980) , op.cit., s. 462- 465

³⁶Ülman, *a.g.m.*, s. 265.

³⁷Selim Deringil, **Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1994, s.238.

³⁸Yılmaz, *a.g.m.*, s. 23.

³⁹ Mustafa Aydın, "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1(1919-1980), op.cit., 465, 468-469; Cüneyt Arcayürek, op.cit., s. 266

⁴⁰Fahir Armaoğlu,2005, s. 402

Konferansı'nda, kalıcı barışın sağlanabilmesi için San Francisco'da uluslararası bir konferansın toplanmasına karar verilmiştir. Buna bağlı olarak, 25 Nisan 1945'te toplanacak Birleşmiş Milletler Konferansı'na katılmak isteyen devletlerin, 1 Mart 1945'e kadar mihver devletlere savaş ilan etmesi gerektiği kararı alınmıştır.⁴¹Bu kararla Türkiye de Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmek zorunda bırakılmıştır.⁴²

Yalta Konferansı'nda ayrıca Stalin, Montrö Antlaşmasının eskimiş olup, yenilenmeye tabi tutulması gerektiğini söylemiş ama ilave bir talepte bulunmamıştır. Bu toplantıda müttefikler ileride yapılacak bir toplantıda Sovyetler Birliği'nin ayrıntılı taleplerini öğrenip uygun bir zamanda Türkiye'ye bildirmeyi kararlaştırmışlardır.⁴³

Mihver devletlere son anda savaş ilan ederek San Francisco Konferansı'na resmen çağrılan Türkiye Cumhuriyeti, böylece Birleşmiş Milletler örgütünün kurucu üyeleri arasında yer almıştır.

1.3.2 Sovyet Tehdidi ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Sorunu

Türkiye, kendisini savaşa sokmak için yapılan tüm baskılara rağmen, savaş dışı kalmayı başarmıştır.⁴⁴ Türkiye için başarı sayılan bu durum müttefik devletler ve Sovyetler için ise bir başarısızlıktır. Her türlü ısrara rağmen fiilen savaşa girmemiş olan Türkiye, büyük yangının sona erdiği günlerde galip devletlerin safında yer alarak, onlarla birlikte San Francisco Konferansı'na gitmeyi

⁴¹Documents on American History, op.cit.,s. 678-679

⁴²Türkiye, 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya karşı savaş ilan ederek, Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni imzalamıştır. İsmail Soysal, 2000, op.cit., s.23; Beyannamenin metni için bkz.: American Foreign Policy Basic Documents, 1941-1949, United States Government Printing Office, Washington, 1950, s. 3

⁴³ Uluksar, **a.g.m.**, s. 401.

⁴⁴17 Ağustos 1945 günlü *Cumhuriyet Gazetesi*; savaştan gücünü ve itibarını artırarak çıkan Türkiye'nin iradesi, ileri görüşlülüğü ve dürüst politikaları sayesinde kan ve gözyaşı dökmeden ulusal bağımsızlığını koruduğunu yazarken, *Tasvir Gazetesi* ise Türkiye'nin savaşa girdiği taktirde Polonya ve Yugoslavya benzeri bir durumda olacağını; ekonomisi çökmüş ve en az dört milyon vatandaşının hayatını kaybedeceğini belirtmekte ve İnönü'nün izlediği politikalar yüceltilmektedir. Bu başarıyı gösteren İnönü'nün bundan sonra "*daha fazla demokrasi*" yolunda da gelecek olan zorlukların üstesinden geleceğini olan inanç belirtilmektedir. Bkz.: 17 Ağustos 1945 **Cumhuriyet**; 17 Ağustos 1945 **Tasvir**.

planlamaktadır. Böylece Türkiye, savaş sonrası dünyada kurulacak yeni düzende rol sahibi olacağı gibi, Birleşmiş Milletlerin kurucu üyesi sıfatıyla o topluluk içinde yerini alacaktır. Türkiye'nin savaş dışı kalma politikasının, Sovyet cephesinde yarattığı etkilerin neticesinde oluşan Türkiye aleyhtarlığı ile son anda Almanya'ya savaş ilan edilmesiyle elde edilecek olan kazanımların hazmedilmemesi, Stalin'in yayılcı politikalarına zemin hazırlamış ve Türkiye'yi hedef haline getirmiştir. 1943 sonlarından itibaren, Türkiye'ye karşı düşmanca bir tavır takınmaya başlamış olan Sovyetler Birliği, savaşa girmemekte ısrar eden Türkiye'yi gittikçe artan bir şiddetle eleştirmekte ve onu suçlayarak yalnızlığa doğru itmektedir.⁴⁵

“Üç büyükler” olarak adlandırılan İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği, Şubat 1945'te Yalta Konferansı'nda bir araya geldiler. Bu konferansın ardından Sovyetler Birliği, 19 Mart 1945 tarihinde Türkiye'ye bir nota vererek 1925 Dostluk Antlaşması'nı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen yeni duruma uygun olmadığı ve “esaslı değişiklikleri” gerektirdiği için feshettiğini bildirdi.⁴⁶ Bu gelişme üzerine Türkiye, savaş dönemindeki müttefiki İngiltere'nin desteğini sağlamak amacıyla faaliyete geçtiyse de, savaş sonrasında yıkık durumda bulunan İngiltere'den gerekli desteği göremedi.

İngiltere'den beklediği desteği alamayan Türkiye, Sovyetler Birliği'yle uygun bir anlaşmanın zeminini aramaya başladı. Sovyetlerle anlaşmaya varmak isteyen Türk yetkililer, 19 Mart 1945 tarihli Sovyet notasına 4 Nisan 1945 tarihli cevabi notayı verdiler. Bu notada Türk idareciler, iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin devam ettirilmesini istediklerini, feshedilen antlaşma yerine günün şartlarına

⁴⁵Türkiye'nin savaş sonrası konumuna ilişkin Times'da çıkan bir makale Türkiye'deki rejim eleştirilmektedir: Almanya ile yakın ilişkilerin Türkiye'deki rejim üzerinde çok fazla olumsuz etkileri olduğu ve demokratik bir yapının gelişimini engellediğinin belirtildiği makale “Türkiye'nin Dünya üzerinde anti-demokratik yapısını muhafaza eden birkaç ülkeden biri” olduğunu söylemektedir. Türkiye'nin savaş süresince Almanya'ya göstermiş olduğu yakınlık ve Sovyetler Birliğine mesafeli tavrı eleştirilmektedir. Türkiye tarafsızlığı sayesinde Balkanlardaki Alman birliklerini korumuş ve Mihver devletlerinin Boğazlardan geçişine müsaade etmiştir. Böylece Almanlara, peyklerinin/müttefiklerinin bile yapamayacağı katkıları yapmıştır. Böylece yüzyıllardır bağlarının olduğu Balkanlarda ve Araplar nezdinde itibar kaybına uğramıştır. 1 Kasım 1945

⁴⁶Ülman, Haluk, *Türk-Amerikan münasebetleri*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1991, s.51

daha uygun bir antlaşmanın yapılmasının kabul edilebileceğini ve bu konuda Sovyetlerin önerilerinin beklendiğini⁴⁷ belirttiler.

Türkiye'nin notasına Sovyetlerin yanıtı 7 Haziran 1945 tarihinde geldi. 7 Haziran günü Sovyet Dışişleri Bakanı Vyacheslav Mikhaylovich Molotov, Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında yeni bir antlaşma yapılabilmesi için Sovyet önerilerini bildirdi. Sovyetler Birliği'nin yeni antlaşma için Türkiye'nin kabul etmesini istediği şartlar, açıkça Türkiye'nin egemenlik ve bağımsız haklarını ihlal eden kabul edilemez nitelikler taşımaktaydı. Buna göre Molotov'un Sarper'e ilettiği şartlar:

1. 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması'nın çizdiği Türk-Sovyet sınırının, Sovyetler Birliği lehine değiştirilmesi. Kars ve Ardahan'ın Sovyetler Birliği'ne verilmesi.
2. Boğazların savunmasında Sovyetler Birliği'nin de ortak olması. Bunun için Boğazlarda Sovyetlere deniz ve kara üslerinin verilmesi.
3. Montreux Sözleşmesi'nin belirlemiş olduğu Boğazlar rejiminin değiştirilmesi. Bunun yerine Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında yeni bir ikili antlaşmanın imzalanmasıydı⁴⁸.

İki Gürcü akademisyenin, 14 Aralık 1945'te Tiflis'te çıkan Komünisti gazetesinde, 20 Aralık 1945'te de Sovyetler Birliği genelinde çıkan Pravda ve Izvestiya gazetelerinde yayınlanan 'Türkiye'den haklı isteklerimiz üzerine" adlı makalede belirttikleri gibi Ruslar, Doğu Anadolu toprakları konusunda ısrarcı olmuşlardır:

⁴⁷ Notanın tam metni için bkz. **Ayın Tarihi**, no.137'de Nisan 1945, s. 63.

⁴⁸Oran, B. (Ed.), (2002). *Türk dış politikası: 1919-1980*. (6.Basım). İstanbul, İletişim yayınları,2002,s.502;Toker, M. (1971). **Türkiye üzerinde 1945 kâbusu**. Ankara: Akis Yayınları, s.25-29;Bu konuya farklı bir görüş getiren Yalçın Küçük; bu görüşmenin abartıldığını hatta Sovyetler Birliğinin Türkiye'den üst ve toprak istemesinin Ankara'da ve Dış İşleri Bakanlığında üretildiğini çeşitli belgelerle açıklıyor. Bkz. Yalçın Küçük **Türkiye Üzerine Tezler 2.Cilt**, İstanbul Salyangoz Yayınları, İstanbul 2007,s.176

“Gürcü halkı hiçbir zaman vazgeçmediği ve vazgeçemeyeceği topraklarını geri almak zorundadır. Ardahan, Artvin, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt, Gümüşhane, Giresun ve Trabzon bölgelerini içine almak üzere Doğu Lazistan’ı yani Gürcistan’dan koparılmış toprakların bir bölümünü kastediyoruz.”⁴⁹

Pravda’da yer almaya devam eden, Doğu Anadolu’nun Ermenistan’a bırakılmasına dair görüşlerin de sürekliliği, Sovyet Hükümeti’nin de bu konuyu gündemde tutma kararlılığını ortaya koymuştur.⁵⁰ Kars ve Ardahan’ın Sovyetler Birliği’ne verilmesinin talep edilmesine rağmen, Sovyetlerin esas üzerinde durdukları konu Boğazlardı Molotov, Sovyetler Birliği’nin Boğazlar üzerindeki taleplerinin yerine getirilmesi için Kars ve Ardahan konusunu bir pazarlık kozu olarak kullanmak istemişti.⁵¹ Zaten Stalin de Boğazlarla ilgili görüşünü Şubat 1945’de Yalta Konferansı’nda açıkça dile getirmişti. Stalin’e göre “*Türkiye gibi küçük bir ülkenin, Rusya gibi büyük bir ülkeye açılan Boğazları tek başına kontrol etmesi kabul edilemezdi.*”⁵² Stalin, Yalta’da Montreux Rejimi’nin Süveyş Kanalı örneğine benzer bir şekilde değiştirilmesi gerektiğini belirtmişti.

Sovyetler Birliği, Boğazlar konusundaki taleplerini Potsdam Konferansı’ndan itibaren müttefiklerine açmaya başlamıştır. İngiliz Başbakanı Churchill, Türkiye’nin toprak bütünlüğünün önemli olduğunu vurgularken, ABD Başkanı Truman, bu konunun iki devlet tarafından karar verilmesi gereken bir durum olduğundan bahsetmiştir.⁵³ Beklediği desteği alamayan Sovyetler Birliği, Türkiye’yi baskı altına almaya çalışmıştır.

⁴⁹ Erel Tellal, “1945-1960 SSCB’yle İlişkiler”, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980), op.cit., s.503- 504

⁵⁰ Ali Rasızade Samiloglu, “**Türkiye Açısından Truman Doktrini ve Stalin Diplomasinin Hataları**”, Rusçadan Çeviren: Muhibbi Ahmedov, Belleten, C. LV, Sayı: 212, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1991, s.243

⁵¹ Oran, a.g.e, s.502

⁵² MacFie, A.L, The Turkish straits in the second world war, 1939-1945. *Middle Eastern Studies*, 1989, s,2454

⁵³ Harry S. Truman, 1968, op.cit., 168, 193

Türkiye, savaş sonrası dönemde, resmi görüşmelerde olduğu kadar, gayri resmi yollarla da Sovyet baskılarını sürekli olarak hissetmeye devam etmiştir. Sovyetler Birliği'nin Ankara'daki Büyükelçisi Vinogradov, Şubat 1946'da katıldığı bir davette, ABD Büyükelçisi Wilson'a Türkler eğer bir ittifak anlaşması isterlerse, görüşülebileceğini belirtip bunun günün koşullarına göre, Sovyetler Birliği'nin yükselen gücü göz önüne alınarak gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁵⁴

17 Temmuz 1945'te toplanan Postdam Konferansı'nın konusu yine savaş sonrası dünya düzeni ile ilgili idi.⁵⁵ Bu toplantı boyunca çeşitli oturumlarda Türk-Sovyet ilişkileri ele alınmış ve bizzat Stalin daha önce Molotov'un Sarper'e yaptığı teklifleri dünya kamuoyuna daha doğru bir deyişle savaşın galibi devletlerin görüşüne sunmuştur. Konferans sonunda 3 Hükümet (İngiltere, ABD ve SSCB) Boğazlarla ilgili olan Montreux'de imzalanmış sözleşmenin, günün şartlarına uymadığından değiştirilmesi gerektiğini kabul etmişlerdir. Müteakip adım olarak, üç Hükümetten her biri ile Türkiye arasında bu meselenin doğrudan görüşme konusu yapılması uygun görülmüştür.⁵⁶

2 Ağustos 1945'te bu şekilde sona eren Postdam Konferansı'nın ardından İngiltere ve ABD Hükümetleri sorunların diyalog yolu ile çözülmesi hususunda birtakım çalışmalar yapmış ve gerek Türk ve gerekse Sovyet hükümetlerine çeşitli taslaklar sunmuşlardır. Fakat SSCB taleplerinden, Türkiye ise bu talepleri reddetmekten taviz vermemişlerdir. 8 Ağustos 1946 yılına gelindiğinde ise, Sovyetler Birliği Türk Dışişlerine Boğazlar konusunda bir nota vermiştir⁵⁷:

1-Boğazlar bütün memleketlerin ticaret gemilerine daima açık olmalıdır.

2-Boğazlar, Karadeniz devletlerinin harp gemilerine daima açık olmalıdır.

⁵⁴FRUS, 1946, Vol. VII., Near East and Africa, op.cit., ABD'nin Ankara'daki Büyükelçisi Edwin Wilson'ın, ABD Dışişleri Bakanı Brynes'a 2 Şubat, 13 Şubat ve 1 Mart 1946'da yazdığı mektuplar, s. 813- 817

⁵⁵Selim Deringil, **Denge Oyunu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s.s.253.

⁵⁶Kamuran Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri**, TTK Yayınları, Ankara 1991, s.237.

⁵⁷Gürün, **a.g.e.**, s. 305.

3-Karadeniz’de sahili bulunmayan devletlerin harp gemilerinin Boğazlardan geçmesi özel şekilde öngörülen haller hariç, yasaklanmalıdır.

4-Boğazlar rejiminin tespiti Türkiye ile diğer Karadeniz Devletlerinin salahiyyetinde olmalıdır.

5-Bu rejimin uygulanmasını ve Boğazların savunulmasını Türkiye ile SSCB ortaklaşa yürütmelidirler.

Bir nüshası da ABD ve İngiltere’ye yollanan bu notadaki isteklerin Türkiye tarafından kabulü elbette ki mümkün değil idi.

ABD, Sovyetlere sunduğu cevabi notada Sovyetlerin ilk 3 talebiyle genel olarak aynı fikirde olduğunu belirtti. ABD’nin kabul etmediği maddeler 4.ve 5.taleplerdi. Buna göre⁵⁸:

“Sovyet notasında zikredilen dördüncü teklif (...) Montreux Sözleşmesi’nin tadilinden ziyade sadece Türkiye ile Karadeniz devletlerine münhasır kalacak yeni bir rejimin kurulmasını derpiş eder mahiyette görünmektedir. Hükümetimizin görüşü şudur ki, Boğazlar rejimi yalnız Karadeniz devletlerine değil, fakat Birleşik Amerika da dâhil olmak üzere diğer devletlere de taalluk eden bir meseledir. Binaenaleyh, Amerikan Hükümeti, Boğazlar rejiminin kurulması için diğer devletler dışarıda bırakılmak suretiyle Karadeniz devletlerinin yetkisi dâhilinde bulunmasına dair Sovyet görüşüyle mutabık olamaz.

Sovyet notasında zikredilen beşinci teklif, Türkiye ile Sovyetler Birliği’nin Boğazların savunmasını müştereken yapması yolundadır. Hükümetimizin kesin düşüncesi budur: Türkiye Boğazların savunmasından başlıca sorumlu olarak kalmaya devam etmelidir. Eğer Boğazlar bir

⁵⁸19 Ağustos 1946 tarihli ABD notasının tam metni için bkz. **Ayın Tarihi**, (Ağustos 1946), Nu.: 153, s.74.75; Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, s.148–151.

mütecaviz tarafından bir tecavüz ve ya bir tecavüz tehdidine konu olursa bundan doğacak durum milletlerarası güvenlik için bir tehdit ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından harekete geçilmesi için açık bir sebep teşkil edecektir.”

Türkiye, 14 Ağustos 1946 tarihinde, TBMM’de Sovyet notasını görüştü. Türk Hükümeti, Sovyet taleplerinin Türkiye’nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne aykırı olduğu için reddedilmesine, ABD ile de ilişkilerin geliştirilmesine karar verdi.⁵⁹

Ancak 14 Ağustos’ta karar almasına karşın Türkiye, Sovyetler Birliği notasına cevabını ABD ve İngiltere’den sonra, 22 Ağustos 1946 tarihinde verdi.⁶⁰

“İşbu Sovyet teklifi, milli bakımdan Türkiye’nin hiçbir suretle feragat edemeyeceği ve takyidini kabul eyleyemeyeceği egemenlik haklarına ve güvenliğine aykırıdır. Aynı teklif uluslararası bakımdan da çok ciddi itirazlar davet etmektedir. Bu teklifin kabulü, Türkiye’nin Boğazlarda oynadığı muvazene ve irtibat unsuru rolünün sona ermesi ve Karadeniz devletlerinin sözde güvenliğinin, Türkiye’nin güvenliğinin imhası üzerine kurulması demek olacaktır. Türkiye Hükümeti, 8 Ağustos tarihli notada ileri sürülen yeni güvenlik sisteminin karşılayacağı Sovyet endişelerinin künhüne varamamaktadır.

Cumhuriyet Hükümeti, memleketi, nereden gelirse gelsin, her tecavüze karşı, var kuvvetiyle müdafaa vazifesinin kendisine ait olduğu kanaatindedir. Tarih, Türkiye’nin dâhil olup Türk Milletinin memlekete karşı vazifesini yapmadığı hiçbir harp misali kaydetmemiştir. Binaenaleyh, memleketin

⁵⁹TBMM’de konuyla ilgili yapılan görüşmelerin tutanakları için bk. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem 8, C. 1, s.29-30.

⁶⁰Cemil Bilsel, “The Turkish Straits in the Light of Recent Turkish-Soviet Russian Correspondence”, **The American Journal of International Law**, Vol.41, Nu.: 4, (Oct.1947),s.739-740.

güvenliğini dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehdide karşı sağlamak üzere bütün gerekli tedbirleri almak Türkiye'ye aittir.⁶¹”

24 Eylül 1946 tarihindeki Sovyet notasında da bir öncekindeki görüş ve istekler yinelenmiş, fakat tabii ki, Türkiye tarafından itibar görmemiştir.

25 Ekim 1946'da İngiltere, Ortadoğu'nun savunulması için yeni bir plan yaptığını açıklamıştır⁶². Bu plana Türkiye'nin de dâhil olmak istemesi SSCB'de büyük tepki ve memnuniyetsizlikle karşılanmıştır. Gerilen siyasi ilişkiler başka platformlarda da kendini göstermiş ve 11 Aralık 1946'da Türkiye'de bazı sosyalist gazete ve dergiler kapatılmıştır⁶³.

Sonuç olarak, Sovyetlerin Boğazlarda üs talepleri ve Montreux rejiminin değiştirilmesi konusunda taraflar, Postdam Konferansı'nda bir ilerleme kaydedememişler ve kesin bir karara varamamışlardır.⁶⁴ Dolayısıyla Türkiye, Postdam Konferansı'nda İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini sağlayamamıştır. ABD Başkanı Truman, Boğazları bir uluslararası su yolu statüsüne koymak gibi Sovyetlerden farklı bir amaçla da olsa Moskova ile Montreux'yü değiştirme konusunda anlaşmış, ayrıca yukarıda da belirtildiği gibi, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak talep etmesi konusunun iki ülkeyi ilgilendiren bir konu olduğunu belirtmiştir. 65

1.3.3 ABD'nin Politika Değişikliği ve Türkiye'yi Destekleme Kararı

İttifaklarla ilgili teorilerde, genellikle devletlerin kendi olanaklarıyla karşı koyamayacakları büyük bir dış tehdide karşı daha güçlü devletlerin ittifak ve yardımlarını elde etmeye çalıştıkları açıktır. Türkiye de, kendisini tek başına

⁶¹22 Ağustos tarihli Türk notasının tam metni için bkz. **Ayın Tarihi**, (Ağustos 1946), Nu.:153, s.76-83.

⁶²Feroz Ahmad – Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1976, s.26.

⁶³**a.g.e.**, s.28.

⁶⁴De Luca, A.R. Soviet-American politics and the turkish straits. *Political Science Quarterly*,1977,s.512

⁶⁵Sönmezoğlu, F. (2006). **II. Dünya Savaşı'ndan günümüze Türk dış politikası**. İstanbul, Der Yayınları, s,34

savunamayacağı büyük bir tehdit olan Sovyetler Birliği'ne karşı Batı devletlerinden destek aramaya başladı. Bu amaçla Türkiye'nin ilk olarak desteğini aradığı ülke İngiltere oldu. Ancak savaştan çok büyük zarar görerek çıkmış olan İngiltere'nin Türkiye'ye destek verebilmesi mümkün değildi. Bunun üzerine Türkiye, savaştan dünyanın en güçlü devleti olarak çıkmış olan Amerika Birleşik Devletleri'nden destek arama yolunu seçmiştir.

Postdam Konferansı'ndan kısa bir süre sonra, Amerika Birleşik Devletleri'nin Boğazlarla ilgili politikası değişmeye başladı. Farklı kaynaklardan incelenirse, bu değişim şu nedenlerden dolayı gerçekleştiği söylenebilir:

1. Sovyetlerin Balkanlar üzerindeki emellerini daha II. Dünya Savaşı içinde anlamaya başlayan İngiltere'nin ve Amerikan askeri uzmanlarının ısrarı üzerine Truman'ın politikasını değiştirmeye başlaması. Buna göre, ABD'li askeri uzmanlar, Sovyetlerin istediği gibi Boğazlar rejimi değiştirilirse ve Boğazlara milletlerarası bir su yolu statüsü verilirse bu yolun her iki tarafında geniş bir alanın silahsızlandırılmasının gerekeceğini ve bunun da Türkiye'nin savunmasını çok zayıflatacağını bildirmişler ve Truman bunun üzerine Boğazlar konusunda yeni bir tutum takınmıştır.⁶⁶

2. İran, İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz ve Sovyet birlikleri tarafından işgal edilmiştir. 1942'nin Ocak ayında İran, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında bir anlaşma yapılmış ve iki devlet, savaşın bitmesinden sonra 6 ay içinde askeri unsurlarını İran'dan geri çekmeyi kabul etmişlerdir. 1945 Eylül'ünde Sovyetler Birliği ve İngiltere, Londra'da yapılan Dışişleri Bakanları Konferansı'nda İran'daki Sovyet ve İngiliz askerlerini 2 Mart 1946'da çekme kararı almışlardır. Ancak geri çekilme tarihi yaklaşırken Sovyetler Birliği, İran'daki askerlerini geri çekme hazırlıklarına başlamamış, aksine asker sayısını artırmaya başlamıştır. Bunun üzerine Amerika Birleşik Devletleri, Kasım 1945'te Sovyetler Birliği'nden İran'daki güçlerini 1 Ocak 1946'dan itibaren geri çekmesini istemiştir. Ancak Moskova buna yanaşmamıştır. Bu durumu gören Amerika Birleşik Devletleri yöneticileri,

⁶⁶Ülman, Haluk, *Türk-Amerikan münasebetleri*.,Sevinç Matbaası,Ankara,1991,s.63

savaştan sonra ortaya çıkan Sovyet politikasından endişe duymaya başlamışlardır. Başkan Truman'a göre Sovyetler Birliği, zayıf bir devletin haklarına saygı duymamıştır ve bu durum ileride Sovyetler Birliği'yle işbirliğini çok güçleştirecek, belki imkânsız kılacaktır. Ayrıca İran petrolleri Sovyet kontrolüne girerse bu durum Dünya hammadde dengelerini değiştirecek ve Batı kendisi için çok gerekli olan İran petrollerinden yoksun kalacaktır. Yine Truman'a göre, İran Sovyet kontrolüne girerse Türkiye üzerindeki Sovyet baskısı daha da artacak ve Türkiye'nin direnme gücü azalacaktı. Truman, bu durumun Sovyet genişlemesini hızlandıracağından endişeliydi.⁶⁷

3. Sovyetler Birliği, Yalta Konferansı sonrasında üzerinde anlaşıldığı gibi davranmamış, Polonya'dan ve Sovyet işgali altındaki diğer ülkelerden çekilmeye yanaşmamış, bu bölgelerde bir Komünist ittifak kurma çabalarına girişmiştir.⁶⁸ Bunu gören Amerika Birleşik Devletleri, Sovyet politikalarından rahatsızlık duymaya başlamıştır.⁶⁹

4. İkinci Dünya Savaşı sırasında, 1940 yılında İtalya'nın, 1941'de Almanya'nın işgaline uğrayan Yunanistan'da, işgale karşı siyasal partilerin desteklemesiyle kurulan Komünist yanlısı ELAS (Ulusal Kurtuluş Ordusu) ve Cumhuriyetçi EDES (Hür Demokratik Yunan Ordusu) yurt içinde mihver güçlerine karşı mücadeleye başlamışlardır. Stalin ve Churchill arasında 9 Ekim 1944'te yapılan "Yüzdeler Anlaşması" ile İngiltere'nin etki alanına alınan Yunanistan'da, savaşı sonlandırmak için 18 Ekim 1944'te ülkeye giren İngiliz askerlerinin ulusal ordularla birlikte mücadele etmesiyle Alman orduları yenilgiye uğratılmıştır. Ancak bu durum, barışı kalıcı kılmak yerine ülkenin kuzeyinde 4 Aralık 1944'te başlayan iç savaşa yol açmıştır. İngiltere'nin telkiniyle Yunan Başbakanı, ELAS'ın silahlarını teslim etmesini istemiş, bu ultiyatoma uymayan ELAS, mücadelesini İngiltere'nin

⁶⁷ Ülman, Haluk, a.g.e, s.69-72

⁶⁸ Armaoğlu, a.g.e, s.431,435

⁶⁹ ERTEM Barış, **Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı** *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 12 Sayı 21 Haziran 2009 s.377-39*; Sönmezoglu, F. (). **II. Dünya Savaşı'ndan günümüze Türk dış politikası**. İstanbul, Der Yayınları, 2006, s.33-34

desteklediği EDES'e karşı sürdürmeye devam etmiştir⁷⁰. Sovyetler Birliği, 21 Ocak 1946'da Yunanistan'daki gelişmelerden duyduğu rahatsızlığı Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nde duyurmuştur. İngiltere'nin, Yunanistan'da asker bulundurmasının BM Antlaşması'nın 35. maddesine aykırı bir durum yarattığını savunan Sovyet Delegatesinin, bu durumun sonlandırılması ile ilgili talebi, bir aylık müzakere sürecinin sonunda, 20 Eylül 1946'da reddedilmiştir⁷¹.

Harry Truman, 3 Mart 1947'de Kongre'de yaptığı konuşmada, Yunanistan'daki durum ve savaş sonunda Avrupa'da yükselen komünizmin tehlike arz etmeye devam ettiğini dile getirmiştir. Polonya, Romanya, Bulgaristan ve Yugoslavya'da komünist iktidarların görevde olduğu, Macaristan, Avusturya, İtalya ve Fransa'da da komünist azınlıkların güç kazanmaya devam ettiğini belirten başkan, Yunanistan'ın da bu tehlike altında olduğunu belirtmiştir.⁷²

Tüm bu gelişmeler nedeniyle Sovyet politikalarından rahatsız olan Amerika Birleşik Devletleri, Postdam Konferansı'ndan kısa bir süre sonra Boğazlar konusundaki görüşünü değiştirmeye ve Türkiye'yi desteklemeye başlamıştır.

Batı devletleriyle Sovyetler Birliği arasında kuşku ve güvensizlik arttıkça Türkiye, içine düşmüş olduğu tehlikeli yalnızlıktan yavaş yavaş sıyrılarak Batı'ya doğru kaymış, daha doğrusu, Sovyet yayılması karşısında Türkiye'nin önemini kavrayan Batı, onu kendi kaderi ile baş başa bırakmanın doğru olmayacağı görüşünü benimseyerek Türkiye'ye yaklaşmıştır. Cumhurbaşkanı İnönü bu gelişmeyi 10 Mayıs 1946 günü Cumhuriyet Halk Partisi'nin olağanüstü kurultayını açarken şu sözlerle anlatmıştır. "Dış siyasette memleketimiz durumunun türlü güçlükler geçirdiğini bütün vatandaşlarım bilirler. Memleketin emniyet ve selâmeti bakımından bugün çok daha iyi bir durumda

⁷⁰Melek Fırat, "Yunan İç Savaşı Kutusu", Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980), op.cit., s. 582

⁷¹Fahir Armaoğlu, "Sovyet- Amerikan Münasebetlerinin Üç Yılı (1945-1948)" I. Bölüm, AÜSBF Dergisi, C. IV, No: 3-4, 1949, s. 433

⁷²FRUS, 1946, Vol. VII., Near East and Africa, op.cit., ABD'nin Ankara'daki Büyükelçisi Edwin Wilson'ın, ABD Dışişleri Bakanı Brynes'a 10 Ocak 1946'da yazdığı mektup, s. 807-808

bulduğumuzu da vatandaşlarımız fark etmişlerdir. Cihan Harbi sonunda, bize karşı beliren haksız istekler ve propagandalar karşısında bir aralık, insanlık âleminin kadir bilir ve adalet tanır zihniyetinden şüphe eder bir halde idik. Yalnızlık havası, vatandaşlarımızı üzüntü içerisinde bırakıyordu. İnsanlık âlemi Türkiye'nin haklı durumunu süratle kavradı. Bugün Birleşmiş Milletlerin şerefli bir üyesi, Büyük Britanya'nın hiçbir şüpheye mahal bırakmayan müttefiki, ABD'nin yakın dostuyuz.”⁷³

1.3.4 Türk- Amerikan Yakınlaşması

Savaş sona erdiğinde, Türkiye'yi Sovyet baskısı karşısında yalnız bırakmanın kendi çıkarlarına da aykırı olduğunu kavrayan ABD, hem Sovyetler Birliği'ne gözdağı vermek, hem de Türkiye'ye yakınlığını göstermek için Nisan 1946'da, savaş sırasında vefat eden Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesini Missouri zırhlısıyla⁷⁴ İstanbul'a göndermiştir. Amerikan Missouri Savaş Gemisi, Son Posta Gazetesi'nin “Welcome Missouri” başlıklı haberinde yazdığı gibi 5 Nisan 1946 sabahı saat 8'de İstanbul'a ulaştı.⁷⁵ Gelirken Amerikan Başkanı Truman'ın Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye “İnönü'den ve Türk milletinden sıkı bir dostluk beklediği” mesajını da getiren Missouri, ziyaretiyle Türk-Amerikan ilişkilerinde belirgin bir iz bıraktı.

ABD-Türkiye ilişkilerinin yön değiştirmeye başladığını gösteren bir baksa gelişme de, ABD Başkanı Truman'ın Missouri'nin İstanbul'a ulaştığı 5 Nisan 1945 günü Chicago'da yaptığı “Ordu Konuşması” oldu. Başkan Truman, bu konuşmada Amerikan dış politikasının yeni yönünü çiziyor ve kuvvetli bir devlet olmanın Birleşik Amerika'ya sorumluluklar yüklediğini, bu sorumluluklardan kaçmanın milletlerarası güvene büyük bir ihanet olacağını söylüyordu. Ancak,

⁷³BURÇAK, Rıfıkı Salim; **Moskova Görüşmeleri ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri (26 Eylül 1939-16 Ekim 1939)**, Gazi Üniversitesi Basın YayınYüksek Okulu Yay., Ankara, 1983.s 189

⁷⁴ABD donanmasının en büyük gemisi olma özelliğine sahip Missouri zırhlısı, aynı zamanda Japonya'nın 2 Eylül 1945'te teslimiyet belgesini imzalayarak İkinci Dünya Savaşı'nın resmen sona erdiği, ABD'nin üstünlüğünün belgelendiği gemidir. Türkkaya Ataöv, “ **Soğuk Harbin Doğuşu: San Francisco'dan Mihver Barış Toplantılarına**”, AÜSBF Dergisi, C. XXIII, No: 1, Mart 1968, s. 343

⁷⁵**Cumhuriyet**, 24 Mart 1946, s. 3

Başkan Truman'ın bu konuşmasının Türkiye'de en çok dikkat çeken kısmı, Orta Doğu'nun durumu ile ilgili olanıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nin bundan böyle de milletlerarası deniz ulaşımındaki engellerin kaldırılması ve hiçbir devletin coğrafi konumunun elverişsizliği yüzünden milletlerarası liman ve suollarına çıkmaktan mahrum kalmaması için gayret sarfına devam edeceğini söyleyen Başkan Truman,Ortadoğu'nun durumu konusunda şöyle konuşmaktaydı.⁷⁶

“Gözlerimizi yakın ve Ortadoğu'ya çevirdiğimiz zaman vahim meseleler arz eden bir bölge ile karşılaşılıyor. Bu bölgede geniş tabii kaynaklar vardır. En işlek kara, hava ve deniz yolları buradan geçmektedir. Bu bakımdan büyük iktisadi ve stratejik önemi vardır. Fakat bu bölgedeki milletlerin hiçbiri ne yalnız, ne de birlikte, kendilerine yöneltilecek bir tecavüze karşı koyabilecek kadar kuvvetlidirler. Böyle olunca da Yakın ve Ortadoğu'nun bu bölge dışı büyük devletlerarasında kuvvetli bir rekabet alanı olduğunu ve bu rekabetin birdenbire bir çatışma doğurabileceğini kestirmek kolaydır. Yakın ve Ortadoğu'da küçük veya büyük hiçbir devletin Birleşmiş Milletler kanalıyla diğer devletlerin menfaatleriyle uzlaştıramayacağı hiçbir meşru menfaati yoktur. Birleşmiş Milletlerin, Yakın ve Ortadoğu ülkelerinin egemenlik ve toprak bütünlüklerinin baskı ve ya sızma yolu ile tehdit edilmemesi konusunda ısrar hakkı vardır.”

Amerika artık Boğazlarla birlikte, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü de savunmaya başlamıştır.

ABD, Türkiye'nin savaş zamanında “Ödünç Verme ve Kiralama Yasası” çerçevesinde aldığı toplam 95 milyon dolarlık savaş malzemesini, 7 Mayıs 1946'da yapılan anlaşma⁷⁷ ile 4,5 milyon dolar ödemesi karşılığında, Türkiye'ye bırakmayı kabul ederek, yakınlığını bir kez daha göstermiştir.⁷⁸ Böylece ABD, tıpkı benzer anlaşmalar yaptığı Avrupa'daki müttefiklerine yaptığı gibi, savaş

⁷⁶Ülman,a,g,e,s.73-74

⁷⁷Anlaşmanın metni için bkz.: Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk- Amerikan Münasebetleri** (Açıklamalı), Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 143-148

⁷⁸Mustafa Aydın, “Ödünç Verme- Kiralama (Lend and Lease) Yasası”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1(1919-1980) , s. 411

sonrasında ekonomik bir darboğazdan geçmekte olan Türkiye'nin sırtından da ağır bir yük kaldırmış oluyordu.

Türk Hükümeti'nin 1945 yılı sonunda ABD'den talep ettiği 50 milyon dolarlık kredinin 25 milyon dolarlık kısmı, Temmuz 1946'da Eximbank tarafından onaylanmıştır. Bu tutarın, ihracat kredisi olarak Türkiye'ye gönderilmesine karar verilmiştir.⁷⁹

ABD, 19 Ağustos 1946'da⁸⁰, Sovyetler Birliği'nin kendisine de iletildiği⁸¹ 7 Ağustos tarihli notanın "Boğazların geçiş rejiminin Karadeniz'de kıyısı olan devletlerce tespit edilmesi" ve "Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerinin geçişinin yasak olması" ile ilgili maddelerine itiraz etmiştir. Gönlübol'a göre, iki devlet arasındaki anlaşmazlığı sadece boğazlardan geçiş meselesi olarak gören ABD, bu notayı aldıktan sonra Türkiye'nin karşılaştığı durumu anlamaya başlamıştır.⁸² 24 Eylül tarihli ikinci Sovyet notası da, Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki emellerini ortaya koymaya devam ederken, 9 Ekim'deki cevabi notasında⁸³ ABD, Türkiye'ye karşı bir süredir izlediği desteğini tekrarlamıştır. Bu kez, ABD ve İngiltere'yi konunun dışında tutmak isteyen Sovyetler Birliği, notayı bu iki devlete iletmemişse de, destek bekleyen Türkiye, ABD ve İngiltere'ye notayı ulaştırmıştır.⁸⁴ Cevabi notasında ABD, Boğazlar konusunun, kendisinin

⁷⁹FRUS, 1946, Vol. VII., Near East and Africa, op.cit., ABD Yakın Dogu ve Afrika Bölgesi Danışmanı Henderson'ın Türkiye'nin ABD Büyükelçisi ile yaptığı görüşmeden sonra ABD Dışişleri Bakanlığı için 23 Mayıs 1946'da hazırladığı gizli nota; Dışişleri Bakan Vekili Acheson'ın ABD'nin Ankara'daki Büyükelçisi Wilson'a 3 ve 10 Temmuz 1946'da yazdığı gizli mektuplar, s.907,911

⁸⁰Boğazlar konusunda ABD'nin Sovyetler Birliği'ne notası için bkz. American Foreign Policy Basic Documents, 1941-1949, op.cit., 904-905

⁸¹Sovyetler Birliği, boğazlar konusunda, 7 Ağustos 1946'da Türkiye'ye gönderdiği notanın kapsamlı bir özetini, aynı tarihte, Washington'daki Büyükelçisi Fedor Orekhov vasıtasıyla ABD Dışişleri Bakanlığı'na da iletmiştir. Notanın metni için bkz.: Ibid., s. 902-904

⁸²Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919-1973**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982, s.235-236

⁸³Boğazlar konusunda ABD'nin Sovyetler Birliği'ne ikinci notası için bkz. Fahir Armaoğlu, 1991, op.cit., s. 150-151

⁸⁴Mehmet Gönlübol, 1982, op.cit., s. 223

de katılacağı bir konferansta görüşülmesini önermiştir. ABD'nin bu ilgi ve desteği, Türkiye'yi yalnızlık korkusundan kurtarmaya yetmemiştir.⁸⁵

ABD'nin 100 yılı aşkın süredir izlediği dış politikanın sonucu olarak dış ülkelere özellikle barış döneminde askeri ve ekonomik yardım yapamayacak olması, Dışişleri ve Savaş Bakanlıkları'nın gündemini uzun süre meşgul etmiştir. Türkiye'deki ABD Büyükelçiliği ile 1946 yılında yapılan yazışmalara göre ABD, başlangıçta, Türkiye'ye yardımı İngiltere üzerinden yapmayı düşünmüştür. Türkiye'ye yardımda bulunmanın Sovyetler Birliği'ni kışkırtacağı düşüncesinde olan ABD bir süre sonra, takip ettiği politikanın, yenedünya düzeninde geçersiz olduğunu kavrayarak bundan sonraki siyasetini belirlemenin yollarını aramaya başlamıştır.⁸⁶ Dış politikasındaki bu köklü değişimi de, Sovyet tehditleri altında bulunan Türkiye ve Yunanistan'a yardımı öngören Truman Doktrini ile ilan etmiştir.⁸⁷

⁸⁵Yılmaz Altuğ, "The United States of America's Policies Towards Turkish Straits", Belleten, C. LVI, Sayı: 215, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1992, s.192

⁸⁶FRUS, 1946, Vol. VII., Near East and Africa, op.cit., Dışişleri Bakan Yardımcısı Acheson'ın 8 Kasım 1946'da ABD'nin Ankara'daki Büyükelçisi Wilson'a yazdığı gizli mektup; Wilson'ın 8 Kasım 1946'da Dışişleri Bakanı Brynes, 7 Aralık 1946'da Dışişleri Bakan Yardımcısı Acheson'a yazdığı gizli mektuplar; s. 916-917, 920-921; FRUS, 1947, Vol. V., Near East and Africa, op.cit., ABD'nin Ankara'daki Büyükelçisi Wilson'ın 17 Ocak 1947'de Dışişleri Bakanı Brynes'a yazdığı gizli mektup, Dışişleri Bakanı Marshall'ın Başkan Truman için 26 Şubat 1947'de hazırladığı "Yunanistan ve Türkiye'ye acil yardım" başlıklı gizli notası, Wilson'ın Dışişleri Bakanı Marshall'a 4 Mart 1947'de gönderdiği gizli mektup, Dışişleri Bakanı Vekili Acheson'ın Başkan Truman'a "Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım" konulu 7 Mart 1947 tarihli gizli mektubu, s. 7-8, 58, 88, 98-99

⁸⁷Stephen E. Ambrose, "The Presidency and Foreign Policy", Foreign Affairs, Winter 1990/1991, Vol. 70, No: 5, New York, Council on Foreign Relations Inc., 1991, s. 121

2. BÖLÜM

TRUMAN DOKTRİNİ VE UYGULANMASI

2.1 DOKTRİNİN ORTAYA ÇIKMASININ NEDENLERİ

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin barış düzenini görüşmek üzere gerçekleştirilen toplantılarda ortaya çıkan Sovyet–Amerikan anlaşmazlığı ABD Başkanı Harry Truman’ı, Sovyetler Birliği’ne karşı tedbir almaya yönlendirmiştir. Truman, 5 Ocak 1946’da dönemin Dışişleri Bakanı James Byrnes’a yazıp okuduğu mektubunda Sovyetler Birliği’nin tutumundan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş, bu tutuma karşı bir şeyler yapmanın zamanının geldiğini belirtmiştir. Mektupta Türkiye ile ilgili olarak; “Rusya’nın Türkiye’ye saldırmaya, boğazları ele geçirmeye niyetlendiği konusunda hiçbir şüphem kalmadı... Rusya, demir yumruk ve sert bir dille karşılaşmazsa yeni bir savaş çıkacak...”⁸⁸sözleri yer almıştır.

ABD’nin savaş sonrası güvenlik stratejisinin mimarı, George Kennan’dır. Kennan, Sovyetler Birliği’nden güç alan komünizmin her yerde önlenmesinin olanaksızlığı karşısında dünya çapında savunmanın seçilmiş bölgelerin takviyesi yoluyla yapılmasını öngörmektedir.⁸⁹

ABD’nin bu doğrultudaki yeni yaklaşımı; ilk olarak 1 Nisan 1946 tarihinde Dışişleri Bakanlığı’nın bir memorandumunda: “ Moskova, ilk önce diplomatik

⁸⁸Strictly Personal and Confidential, The Letters Harry Truman Never Mailed, Monte M. Poen (ed.), Columbia, Missouri, University of Missouri Press, 1999, s. 38, 40-41

⁸⁹Moskova’daki Amerikan Büyükelçiliğinde Rusya Uzmanı olan George Kennan’ın Washington’a gönderdiği “Long Telegram” olarak bilinen doküman Amerika’nın dünya görüşüne yeniden şekil veren bir elçilik raporudur. Kennan’a göre Sovyet dış politikası “komünist ideolojik gayretkeşliği” ile eski “Çarist yayılcılığın” bir karışımıdır ve Batılı kapitalist devletleri değişmez bir şekilde düşman olarak görmektedir; Polonya’daki, Bulgaristan’daki politikaları ve Karadeniz Boğazını kontrol altına alarak Akdeniz’de bir sıcak liman elde etme çabaları Çarın toprak genişletme politikasının aynısıdır ve bu inanca sahip olan Sovyetlerin ABD tarafından normal ikna yöntemleriyle yola getirilmesi mümkün değildir; Amerika’nın uzun ve zorlu bir mücadeleye hazır olması gerekmektedir. Kissinger, Henry; **Diplomasi**, (Çev: İbrahim H. Kurt), T. İş Bankası Yay., 3.Baskı, İstanbul, 2002.s. 430; Ayrıca bkz.: Cemal Acar, **Soğuk Savaş Dönemi-Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası**,As-Tek Yay., Ankara, 1991, s. 94.

yolla, bunda başarılı olunmazsa son çare olarak gerekirse askeri güç kullanarak, bugünkü dış politikasının onu ancak felakete götüreceği konusunda ikna edilmek zorundadır.” şeklinde kendini göstermektedir.⁹⁰

ABD ile sürekli işbirliği içinde olan İngiltere, 24 Şubat 1947’de Türkiye ve Yunanistan’a savaş sırasında yaptığı askeri ve ekonomik yardımı devam ettiremeyeceğini ABD’ye bildirince, Dışişleri, Harbiye ve Donanma Bakanlıkları ortak bir komisyon oluşturarak, İngiltere’den bu rolün devralınıp alınmaması konusunu görüşmeye başlamışlardır. Komisyonun ilk toplantısında oluşan genel kanı, yardımların sürdürülme sorumluluğunun devralınması olsa da, konu günlerce kapsamlı olarak tartışılmıştır.⁹¹

Bu günlerde İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’nin ortak endişesi, Yunanistan’da devam etmekte olan iç savaş ve karışıklıktan sonra aşırı solcu bir iktidarın işbaşına gelmesi ve böylece Sovyet etki alanının içine Yunanistan’ı da alacak bir biçimde güneye doğru genişlemesiydi. Başkan Truman’a göre, Sovyetler Birliği Yunanistan’dan sonra Türkiye’yi de denetim altına alacak olursa, Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa için yaşamsal öneme sahip Orta Doğu, Sovyet etki alanı içine girebilirdi.⁹²

Bu gelişmeler üzerine Başkan Truman, ilk olarak Dışişleri Bakanı George Marshall, Savaş Bakanı Robert Patterson ve Donanma Bakanı James Forrestal ile görüştü. Daha sonra da Dean Acheson ve Henderson’la görüşen ABD Başkanı, Türkiye-ABD ilişkilerinde İngiltere’nin 1 Nisan 1947’de Türkiye ve Yunanistan’a vermeyi keseceği yardımın Amerika Birleşik Devletleri tarafından verilmesi yönünde karar aldı.⁹³

⁹⁰Kissinger, **a.g.e.**, s. 430.

⁹¹McGhee, George, **ABD- Türkiye- NATO- Ortadoğu**, (Çev: Belkıs Çorakçı), Ankara, Bilgi Yayınları, 1992, s.53

⁹²Sander, Oral. (2007). **Siyasi tarih: 1918-1994**. (13.Basım). Ankara, İmge Yayınları, s. 258

⁹³Satterthwaite, J.C. (1972). The truman doctrine: Turkey. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, (401), s.76

2.2 DOKTRİN'İN İLANI

Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye ve Yunanistan'a yardım edebilmesi için Kongre'yi ikna etmesi gereken Başkan Truman, 12 Mart 1947'de Kongre'de bu konuyla ilgili bir konuşma yaptı.⁹⁴

Truman, daha sonra "*Truman Doktrini*" olarak anılacak olan tarihi konuşmasında özetle; Dünyadaki hâkim durumun, ABD'nin dış siyaseti ve milli güvenliği için kendisini bu açıklamayı yapmaya mecbur ettiğini belirterek başlayan Truman, öncelikle Yunanistan'daki duruma değinmiş, Yunan hükümetinin talep ettiği yardıma demokratik ve hür olarak yasayabilmesi için acilen ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Bu konuda Başkan, kıt kaynaklı Yunan ordusunun, ülkenin kuzeyinde faaliyette olan silahlı komünistlerle bas etmekte zorlandığını, hatta yaşamak için şart olan malzemeleri temin etmek için bile ülkenin dış yardıma ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Truman'a göre, Birleşmiş Milletlerde görüşülüp onayı beklenemeyecek kadar acil olan bu yardımı dünyada ABD'den başka yapabilecek bir devlet yoktur.

Yunanistan'a ilişkin cümlelerini bitirdikten sonra Truman; Yunanistan'ın komşusu olan Türkiye'nin de ABD'nin ilgisini hak ettiğini söyleyerek, Türkiye'nin ABD ve Batı dünyası için taşıdığı önemin altını çizdi. Truman'a göre, "Bağımsız ve iktisadi açıdan istikrarlı bir devlet olarak Türkiye'nin geleceği dünyanın özgürlük sever halkları için, Yunanistan'ın geleceğinden daha az önem taşımamaktaydı." Türkiye'nin içinde bulunduğu şartların Yunanistan'a göre farklı olduğuna ve savaş sırasından ABD ve İngiltere'den Türkiye'ye malzeme yardımında bulunulduğuna işaret eden Truman, "Yine de Türkiye bizim desteğimize ihtiyaç duymaktadır. Savaştan beri Türkiye, ulusal bütünlüğünün sağlanması için elzem olan modernizasyonu gerçekleştirebilmek için ABD ve İngiltere'den ek yardımlar istemiştir. Bu bütünlük, Ortadoğu'da düzenin

⁹⁴Oran, Baskin, **a.g.e**,s.528,Truman, Harry S., The Memoirs of Harry S. Truman, Vol. 2, Years of Trial and Hope, 1946-1953, Great Britain, Hodder and Stoughton, 1956,s.109-111

korunması için gereklidir. İngiltere Hükümeti, içinde bulunduğu güç durum nedeniyle, Türkiye'ye daha fazla mali ve iktisadi yardım yapamayacağını bize bildirmiştir. Yunanistan gibi Türkiye de ihtiyaç duyduğu yardımı almalıdır. ABD bunu vermelidir. Bu yardımı sağlayabilecek tek ülke biziz" sözleriyle Kongre'yi ikna etmeye çalıştı.

Başkan Truman, 12 Mart 1947'deki konuşmasında Kongre'den 3 istekte bulundu. Bu istekler:

1. Türkiye ve Yunanistan'a yardım amacıyla 30 Haziran 1948'e kadar geçerli olmak şartıyla 400 milyon \$ bütçe,
2. Yunanistan ve Türkiye'ye sivil ve askeri Amerikan personelinin gönderilmesi,
3. Seçilecek Türk ve Yunan personelin Amerika Birleşik Devletleri'nde eğitilmesiydi.⁹⁵

Başkan Truman'ın 12 Mart 1947 tarihli konuşması, Türk basınında geniş yer almıştır. 14 Mart 1947 tarihli Ulus Gazetesi, Truman'ın Türkiye ve Yunanistan hakkında söylediklerini kısaca özetledikten sonra, Türkiye'nin iç durumunun Yunanistan'dan daha iyi olduğunu, güçlü bir hükümeti olduğunu ve sağlam bir rejimle yönetildiğini belirtmiştir. Ulus Gazetesi, bu duruma karşın Türkiye'nin iki yıldır ağır bir dış baskı altında olduğunu, Boğazlarda üs ve doğuda toprak tehdidinin bulunduğunu yazmıştır. Nihat Erim Ulus'taki yazısına şöyle devam etmiştir: "Simdi Truman'ın ağzından dünyanın en kuvvetli Cumhuriyeti'nin bizim yanımızda yer aldığını öğrenmiş bulunuyoruz. Bu vaziyet alış bizim için sürpriz olmamıştır. (...) Nihayet şerefli milletlerin verdikleri sözü her ne pahasına olursa olsun tutacağından zerrece şüphemiz yoktur."⁹⁶

⁹⁵Satterthwaite, **a.g.e.**, s. 78

⁹⁶**Ulus**, 14 Mart 1947, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi ise 13 Mart 1947'deki sayısında Truman'ın konuşmasının tarihi bir önem taşıdığını yazıyordu. Yazıda ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri'nin, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne Ortadoğu ekseninde önem verdiği de belirtiliyordu.⁹⁷

Yine Ulus Gazetesi'ne göre, Amerika Birleşik Devletleri dünyada bir "barış kurucu"ydü.⁹⁸

Türk basınında Truman'ın bu konuşmasından endişe duyan bazı yazarlar da yok değildi. Bu endişe, Başkan Truman'ın Türkiye ile Yunanistan'a yardım gereğini Amerikan Kongresi'ne izah ederken yapılacak yardımların amaca uygun olarak kullanılıp kullanılmadığını tetkik için gerekli tedbirlerin alınacağını söylemesinden doğmuştu. Bazı yazarlar bu tedbirlerin niteliği hakkında şüphe göstererek, Amerikan yardımının Türkiye'nin basına yeni bir Düyun-u Umumiye kesilebileceğini söylediler. Ancak bu yazılar, birkaç gazete arasında bir polemik açmaktan öteye gidemedi.⁹⁹

2.3 DOKTRİN'İN AMERİKAN KONGRESİ'NDE TARTIŞILMASI VE YASALAŞMASI

Dünya barışını, dolayısıyla ABD'nin de konumunu tehlikeye düşürmemek için Kongreden tam yetki isteyen Truman, konuşmasıyla Soğuk Savaş'ı resmen başlatmış, Sovyet yayılcılığının karşısında ABD'nin tüm gücüyle savaşaacağını belirtmiştir. Savaş sonrası dönemde, Komünizmin yayılmasına karşı kendine başat güç rolünü biçen ABD, Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikasını başlatarak artık uluslararası düzenin eskisi gibi olamayacağını ortaya koymuştur.¹⁰⁰

⁹⁷Cumhuriyet, 13 Mart 1947, s. 3.

⁹⁸Ulus, 15 Mart 1947, s. 1.

⁹⁹Ülman, a.g.e, s.100-101

¹⁰⁰Kennan, George F., Memoirs, 1925-1950, United States, An Atlantic Monthly Press Book, Little, Brown and Company, 1967,s361,363

Kanun tasarısının kabul edilme sürecinde, yardımın yapılmasını savunan Kongre üyeleri Senato'ya geniş kapsamlı raporlar sunmuş, Truman'ın haklılığını desteklemek istemişlerdir. Dışişleri Bakan Yardımcısı Dean Acheson, 20 Mart 1947'de Senato ve Temsilciler Meclisi birleşik oturumunda yaptığı konuşmada Yunanistan ve Türkiye'nin stratejik önemini vurgulamış, barış için ABD'ye çok iş düştüğünü söyleyerek;

“Yunanistan ve Türkiye’de bağımsızlığın olmaması ve bu devletlerin hür kurumlarının yok edilmesi sadece iki devlet için değil, dünya için de korkunç olacaktır... Hem Avrupa, hem de boğazlardan Çin denizine kadar bütün bölge bu iki ülkenin durumunu izliyor... Birleşmiş Milletlerin su an için yeterli durum ve donanımı olmadığı için ABD, bu iki devlete derhal yardım etmelidir”¹⁰¹ demiştir.

Doktrin’de değinilen yardım talebinin kanunlaştırılması, beklenildiği kadar kolay olmamıştır. Bu konuda, Demokrat Başkan Truman’ın, Cumhuriyetçilerin üstünlüğüne sahip Senato’yu ikna etmesinin zorluğu da göz önüne alınmalıdır.¹⁰²Savaş sonrası dönemde, kamuoyunun olduğu kadar mali konulardaki tek yetkili organ olan Kongre’nin de vergi artırımına karşı olması ve savaş ekonomisini terk etme isteği, kanun tasarısının onaylanması sürecinde sıkıntılar yaratmıştır.¹⁰³ Bazı Kongre üyeleri, yardımın ABD tarafından yapılmasını Birleşmiş Milletlerin yok sayılması olarak değerlendirirken¹⁰⁴, bazıları da izlenmek istenen bu siyasette ABD’nin geleneksel “içine kapalı” politikasından uzaklaştığını, ülkenin Ortadoğu’da İngiltere’nin mirasçısı haline getirilmeye çalışıldığını öne sürmüşlerdir¹⁰⁵.

¹⁰¹The Department of State Bulletin Supplement, “Aid to Greece and Turkey”, Vol. XVI, No: 409 A, Near Eastern Series VII, Washington D.C., 2002, Dışişleri Bakan Vekili Dean Acheson’ın 4 Mayıs 1947’de Senato ve Temsilciler Meclisi Birleşik Oturumunda Yaptığı Konuşmanın Metni, s. 835-836

¹⁰²Theodore A. Coulombis, **The US, Greece and Turkey**, New York, Praeger Publishers, 1983, s. 13

¹⁰³J.B. Wight, **A.B.D. Tarihinin Ana Hatları**, İstanbul, Tan Matbaası, 1958, s.71; Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Dördüncü Basım, İstanbul, Alfa Yayınları, 2001, s. 162

¹⁰⁴Oral Sander, **Türk- Amerikan İlişkileri 1947- 1964**, Ankara, AÜSBF Yayınları,1979,s.22

¹⁰⁵Çağrı Erhan, “ABD ve NATO’yla İlişkiler 1945-1960”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1(1919-1980) , s. 531

Truman'ın istekleri yaklaşık 2 ay boyunca Kongre'de tartışıldı. Tartışmalar sonunda Başkan'a Türkiye ve Yunanistan'a askeri uzmanlar gönderme ve bu iki ülkeye yardım yapılabilmesi için 400 Milyon \$ (300 Milyon \$ Yunanistan, 100 Milyon \$ Türkiye için) kullanabilme yetkisi verildi. Teklif, 22 Nisan 1947'de Senato'da 23'e karşı 67 oyla, 9 Mayıs 1947'de de Temsilciler Meclisi'nde 107'ye karşı 287 oyla kabul edildi.¹⁰⁶

Kanun tasarısı 9 Mayıs 1947'de, iptali için verilen teklif reddedilerek 107'ye karşı 287 oyla Temsilciler Meclisi'nde kabul edilmiştir. Kanun, "barışa doğru önemli bir ilerleme" sözleriyle 22 Mayıs 1947'de Başkan Truman tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁰⁷

Türkiye ve Yunanistan'ın özgür yaşayabilmeleri için talep etmiş oldukları ve Birleşmiş Milletlerin, bu ülkelere ihtiyaçları olan yardımı gerçekleştirebilecek durumda olmayışı sebebiyle kabul edilen kanun, ABD Başkanı'na, Yunanistan ve Türkiye'ye mali yardımda bulunulması için tam yetki vermiştir.¹⁰⁸

Kanunda öngörüldüğü şekilde, 20 Haziran 1947'de Yunanistan ile¹⁰⁹, 12 Temmuz 1947'de de Türkiye ile yardım antlaşması yapılmıştır.¹¹⁰

2.4 TÜRK-AMERİKAN YARDIM ANTLAŞMASI

Yardımanın başlaması için antlaşma ise, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında, 12 Temmuz 1947 tarihinde Ankara'da imzalandı.¹¹¹

¹⁰⁶ Joseph C. Satterthwaite, teklifin Temsilciler Meclisi'nde kabul tarihini 9 Mayıs değil, 8 Mayıs 1947 olarak vermektedir, Joseph C. Satterthwaite, a.g.m., s. 78; Sönmezoğlu, a.g.e, s.38

¹⁰⁷ Falih Rıfkı Atay, "Yeni Amerikan Politikasının Zaferi", **Ulus**, 11 Mayıs 1947

¹⁰⁸ Kanun metni için bkz: EK-II

¹⁰⁹ Yunanistan ile yapılan anlaşmanın metni için bkz.: American Foreign Policy Basic Documents, 1941-1949, op.cit., s. 1261-1264

¹¹⁰ Ayın Tarihi, Temmuz 1947, Sayı: 164, s.19

¹¹¹ **Cumhuriyet**, 13 Temmuz 1947, s. 1; Antlaşmanın metni için bkz. Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk- Amerikan..**, s. 162-165; Ali Gevgilili, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987, s. 58-59.

Doktrine göre;

- Yunanistan'a 300.000.000 ve Türkiye'ye 100.000.000 dolarlık yardım yapılacak,
- Her iki ülkeye yardımların denetimi için askeri ve sivil personel gönderilecek,
- Yunan ve Türk askeri personeli Amerika'da eğitilecek,
- Yardımlar ABD'nin izni olmadan başka devletlere satılamaz, hibe edilemez ve kullanılamaz,
- Yardımların amacı, kaynağı, miktarı ve genişliği hakkında Amerikan basınına tam bilgi verilecek.

Truman Doktrini'nde öngörülen yardım miktarı aşıldı: 1947-1949 yılları arasında (yani CHP iktidarı döneminde) toplam 152.500.000 dolar ve 1950-62 yılları arasında (yani son iki yılı hariç Demokrat Parti iktidarı döneminde) toplam 1.855.700.000 değerinde askeri yardım alındı.¹¹²

Türk- Amerikan işbirliğinin giderek gelişmesinde bir başlangıç noktası teşkil eden antlaşma, "genel anlaşma" olması sebebiyle bundan sonra yapılacak olan birçok ikili antlaşmaya da temel oluşturmuştur.¹¹³ Antlaşma çerçevesinde Türkiye'de göreve başlayan "Amerikan misyonu" ile Türk hükümet yetkilileri arasında çok sayıda antlaşma imzalanarak, çoğu, TBMM'nin onayına sunulmaksızın yürürlüğe girmiştir.¹¹⁴

2.4.1 Antlaşmanın TBMM'de Onaylanması

12 Temmuz 1947 tarihli Türk-Amerikan Yardım Anlaşması 1 Eylül 1947 tarihinde TBMM'de görüşülmüştür.

Dışişleri Bakanı Hasan Saka, yaptığı konuşmada kamuoyunda oluşan, yardımın Türkiye'nin iktisadi serbestliğini sınırlayıcı unsurları olabileceği konusuna açıklık

¹¹² Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", **Türk Dış Politikası, cilt I**, (Ed.) Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 534, 553.

¹¹³ Oral Sander, **Türk- Amerikan İlişkileri 1947- 1964**, Ankara, AÜSBF yayınları, 1979,s. 26-27

¹¹⁴ Çağrı Erhan, **a.g.e**, s. 681

getirmeye çalışmıştır. ABD'nin yardım yolu ile bağımsız bir devletin bu durumuna aykırı teşebbüs gösteremeyeceği ve Türkiye'nin de kendi bağımsızlığını tehlikeye sokacak herhangi bir girişimde bulunamayacağını vurgulamıştır. "Türkiye'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumak için yaptığı masraflar yüzünden ekonomik sıkıntılar yaşıyor" olması sebebiyle bu tür yardıma talip olduğunu belirtmiştir. Birleşmiş Milletlerin de, üyelerinin emniyetini sağlayacak girişimler yapmaya hazır olmaması sebebiyle, yardımın ABD tarafından "aleyhimize herhangi bir maksattan arı" olarak karşılanması gereği üzerinde durmuştur.¹¹⁵

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Kocaeli Milletvekili Nihat Erim ABD'nin dünyadaki rolü üzerinde durduğu konuşmasında, Milletler Cemiyeti'nin başarısızlığa uğramasının sebebinin ABD'nin kuruluşta yer almaması olduğunu belirtmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın çıkma sebebinin de ABD'nin Avrupa işlerine ilgisiz kalması olarak açıklamıştır. Savaşın yaşattığı büyük yıkımın etkisiyle devletlerin Birleşmiş Milletleri kurmayı zorunlu saydığını vurgulamış, Birleşmiş Milletler'in işler hale getirilememesi sebebiyle, aynı menfaatlere sahip devletlerin işbirliği yapmasının kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. Nihat Erim, konuşmasına,

"Bugün Türkiye'nin ve Türkiye ile beraber dünyanın maruz bulunduğu tehlike açıkça bu kürsüden ifade edebilirim ki, ABD'nin yardımı olmadan önlenemez... Bu vesika [Türk- Amerikan Yardım Anlaşması], Amerikan hükümeti tarafından verilecek ve şu kadar milyon dolarla ifade edilen bir askeri malzeme yardımı şeklinde dar mütalaa edilmemek lazım. Bu vesika, bundan sonra Türk- Amerikan yakınlaşmasının ve münasebetlerinin inkişafının temel taşı telakki edilmelidir"¹¹⁶, sözleriyle son vermiştir.

CHP Seyhan Milletvekili Kasım Gülek, yapılan antlaşmanın "bütün dünyada demokrasi ve sulhu sağlamaştırıcı vesika" olduğu üzerinde durmuştur.

¹¹⁵TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C. 6, Birlesim: 79, 1 Eylül 1947, Oturum:1, s. 553

¹¹⁶*Ibid.*, s. 554

Antlaşmanın Türkiye'nin bağımsızlığına dokunur tarafı olmadığını ve olamayacağını vurgulamış, Hasan Saka'nın belirttiği gibi, Türkiye'nin hiçbir zaman bağımsızlığından ödün verecek bir taahhüde girmeyeceğini belirtmiştir. Antlaşmayı, barışı korumak için Türkiye'nin tüm gücüyle çabaladığı bir ortamda maddi güce sahip ABD'nin yardımı olarak nitelendirmiştir. Anlaşmada gizlilik bulunmadığı, dünya basınının yapılan yardımları takip edebileceğinin de işin samimiyetinden kaynaklandığı vurgulanmıştır¹¹⁷.

Türk Hükümeti'nin "güvenlik kuvvetlerinin takviyesi ve ekonomik istikrarını korumaya devam etmek için" istemiş olduğu yardımı öngören antlaşma, TBMM'de konuşmacıların tam desteğiyle 1 Eylül 1947 tarihinde ve katılımcı 339 Milletvekili'nin oybirliğiyle onaylanarak yürürlüğe girmiştir.¹¹⁸

2.4.2 Yardımların Alınması

ABD Başkanı Truman; yardımların işleyişi hakkında düzenli olarak Kongre'ye raporlar sunarak, yardımların işleyişi hakkında bilgi verirken, dünya barışı için yaptıklarından dolayı Kongre üyelerine teşekkürlerini sunmuştur. Truman, 7 Kasım 1947'de Kongre'de yaptığı konuşmasında, Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak yardımın başlatıldığını ve yetkililerle yapılan görüşmeler sonunda nerelere yatırım yapılacağı konusunda anlaşmaya varıldığını belirtmiştir.¹¹⁹

11 Aralık 1947 itibarı ile Türkiye'ye toplam üç gemi gelmiştir. Gemilerle, altı adet vinç, bir traktör, altı greyder, 252 sandık yedek parça, 10 adet skreyper (yol kazıyıcı), iki öğütücü, 15 traktör, alet edevat ile birlikte 20 tonluk iki treyler ve bir tonluk 20 treyler, 102 kutu muhabere malzemesi, 84 makineli tüfek, 15 makineli tüfek yuvası, dört yol greyderi ve 68 kutu yedek parça, 180 kutu radyo (muhabere) işletme malzemesi, 6 otomobil (yardım heyeti için), 1.333 karton

¹¹⁷ *Ibid.*, s. 556

¹¹⁸ Anlaşmanın onanmasına dair 5123 sayılı kanun ve ek maddeler için bkz.: Türkiye Cumhuriyeti Kanunları, 3788-5845, IV. C., Haz:Fahri Çoker vd, İstanbul, Kazancı Matbaası, 1983, s. 3981

¹¹⁹ <http://www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=1867&st=turkey&st1=>, "Başkan Truman'ın 7 Kasım 1947 tarihinde, Yunanistan ve Türkiye'ye Yapılan Yardım Hakkında Kongreye Mesajı", (a.t. 16.10.2004)

mühimmat aktarılmıştır. Böylece 100 milyon \$'lık yardımın 87.187.500\$'lık kısmı tahsis edilmiş olmaktadır.¹²⁰

Truman Doktrini kapsamında 1947 yılı Ekim ayında başlatılmış olan yardım programının birinci yılının sonunda ABD Türkiye Büyükelçiliği detaylı bir rapor hazırlamıştır. Her görev grubu için ayrı ayrı yapılan değerlendirme genel olarak *hedef, malzeme, eğitim, karşılaşılan güçlükler, ekonomik etkiler ve sonuçtan* oluşmaktadır¹²¹.

Yapılan değerlendirmede, Eylül sonu itibari ile Kara Kuvvetlerine, malzeme olarak 50 bin ton ağırlığında araç gereç, Hava Kuvvetlerine 13.253 ton ağırlığında araç gereç ve ekipman takviyesi yapılmıştır. Hava Kuvvetlerine yapılan yardımın %81'ini uçaklar ve hava meydanlarını onarmak için kullanılan büyük onarım makineleri oluşturmaktadır. Deniz Kuvvetlerine ise ABD'ye ait 11 savaş gemisi ve 4 denizaltı verilmiştir. Bu, Deniz Kuvvetleri filosunda önemli bir artış yapmıştır. Karayolları Yardım Programı ile de 4,500 ton ağırlığında yol inşaa araç gereci temin edilmiştir. Toplam 22 bin km uzunluğunda olan Türk karayolları ağının %5'lik bir kısmını oluşturan 1,134 km'lik bir bölümün yardım programıyla iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Bir yılın sonunda 100 km'lik yol trafiğe açılmıştır.

Kara Kuvvetlerinin eğitiminde öncelikle teknik personelin yetiştirilmesi hedeflenmiş ve bu süreçte 2,500 subay ve diğer kademelerde personelin eğitimi tamamlanmış ve 1,062 personelin eğitime devam edilmektedir. Bunlardan 103 subay ABD'deki okullarda eğitime gönderilmiş ve Ekim başına kadar 57'si yurda dönerek Genelkurmay tarafından eğitici personel olarak görevlendirilmişlerdir.

¹²⁰Amerikan Ankara Büyükelçiliği Kütüphanesi; "M 1292" sayılı "Records of The Dept. of State Relating to The Internal Affairs Of Turkey, 1945-1949" konulu microfilm arşivi: 60 **Microfilm**, ROLL 4, December 30, 1947'den aktaran ARAS, Ahmet, Amerikan Belgelerinde II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye (1945–1950), **Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, s.61.

¹²¹ Bu rapor şuradan alınmıştır: ARAS, Ahmet, **a.g.e.**, s. 85-88

1948-1949 yılı programında ise daha çok *muharebe sahasına ait modern taktiklere* ve *Amerikan uygulama usullerine* yönelik eğitim planlanmaktadır. Yardım Programının amacına ulaşabilmesi için Türk Kara Kuvvetlerinin temin ettiği yeni tip araç gereci etkin olarak kullanabilecek bir seviyeye ulaşması gerekmektedir ve bunun için de eğitimler birkaç yıl daha sürdürülmelidir.

Hava Kuvvetlerine verilen elliden fazla kurs ile personele Yardım Programı kapsamında temin edilen araç gerecin işletilmesi ve bakım onarımının öğretilmesi hedeflenmiştir. Bu kurslarda, uçak bakım, uçuş eğitimi, muhabere, lojistik, muharebe usulleri, hava alanı inşası ve onarımı, meteoroloji, itfaiye faaliyetleri ve havacılık tıbbı gibi bir uçuşun yapılabilmesi için gerekli tüm dallarda eğitim verilmiştir. Buna ilaveten ABD'ye gönderilen 50 personelin 45'i hala ABD'de eğitimlerine devam etmektedir. 19 personel, Almanya'daki ABD Kara Kuvvetleri Mühendislik Okulunda ağır iş makinelerinin bakım ve işletme eğitimini alarak Temmuz ayında ülkeye dönmüştür.

Deniz Kuvvetlerinin temin ettiği 11 geminin mürettebatı 54 subay ve 284 diğer personel ile 4 denizaltının mürettebatı 16 subay ve 32 diğer kritik personel ABD'de eğitildikten sonra gemilerle yurda dönmüşlerdir. Bunlara ilave olarak 77 subay teknik eğitim için ABD'ye gönderilmiş olup 44'ü eğitimini tamamlayarak geri dönmüştür.

Karayolları personelinin eğitiminde ilk olarak, yol inşa ve idamesinde kullanılacak olan iş makineleri kullanıcılarının eğitilmesine çalışılmıştır. Bu kapsamda 380 operatör yetiştirilmiştir. Geleceğin karayolları ekibinin nüvesini oluşturacak olan söz konusu personel halen arazide bilfiil çalışarak eğitimlerini pekiştirmektedirler.

Karşılaşılan problemlerde ise; Türk Genelkurmay Başkanlığı'nın hantal yapısı gösterilmiş ve daha verimli çalışabileceği bir şekilde yeniden yapılandırılmasının gerekliliği belirtilmiştir. Bu bağlamda en önemli sorununun aşırı merkeziyetçi yapı olduğu ve buna çözüm olarak da

Amerikan tarzı bir yapının oluşturulması ve Amerikan usullerinin uygulanmasının tavsiye edildiği bildirilmektedir.

Yardım Programı kapsamında Hava Kuvvetlerinin yeniden yapılandırılması için yapılan teklif Hükümet tarafından kabul edilmesine rağmen o güne kadar hayata geçirilmemiştir.

Hava Kuvvetlerinde karşılaşılan en büyük problem ise teknik personel yetersizliğidir. Mevcut personel yeterli teknik bilgiye sahip değildir ancak istekli ve eğitime yatkındırlar.

Personel sıkıntısının yanında diğer bir sorun ise hava meydanlarının durumudur. Birçok meydanın II. Dünya Savaşı sırasında İngiltere tarafından bakım ve onarımı yapılmış olmasına rağmen kullanılabilir hava alanı sayısı kritik seviyededir. Hava Kuvvetlerinin ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzak olan bu meydanlarda ışıklandırma, yağ-yakıt deposu vb. donanım ve tesis eksiklikleri mevcuttur. Hava Kuvvetlerine, bunlardan bazılarının terk edilmesi ve seçilen bazı meydanların ise diğerlerinden ayrılarak 1. sınıf hava meydanı standartlarına ulaştırılması tavsiye edilmiş ve Genelkurmay tarafından 15 meydan seçilerek 5 yıllık periyot içerisinde belirtilen standartlara ulaştırılması hedeflenmiştir. Ayrıca yardım programıyla artan uçak sayısı, ilave meydan ihtiyacı da doğurmuştur. Yardım Programı içinde hava meydanı inşası yer almamasına rağmen Hava Kuvvetleri 1949 yılı için (Yardım Programı bütçesi bilinmemesine rağmen) yeni meydan inşası planlamaktadır.

Diğer bir sorun ise yağ ve yakıt sıkıntısıdır. Petrole bağlı olarak yaşanan bu sıkıntı, bütün grupların ortak sorunudur. Karayollarında karşılaşılan sorun da diğer gruplarla benzerlik göstermektedir. Bürokratik ve karmaşık organizasyon yapısı gereği istenilen kararlar bir türlü alınamamakta ve ortaya bir karayolları politikası konulamamaktadır. Buna yönelik Karayolları Çalışma Grubu tarafından taslak olarak hazırlanan ve *Karayollarına özerklik sağlayan* yeni bir Türk Karayolları Yasası, Kasım ayında Meclis'in onayına sunulacaktır.

Karayollarının mevcut hali, iler acısı bir durumdadır. Karayollarına geçmiş yillarda yapılan onca masrafa ve elindeki birçok kabiliyetli mühendise rağmen, yetersiz araç gereç ve modern teknik bilgi yetersizliği nedeniyle istenen sonuçlar elde edilememiştir. Eski metotlarla yol inşası hem maliyetleri artırmakta hem de yüksek maliyete rağmen istenen sonuçlar elde edilememektedir.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin daha mobil bir yapıya girdiği bir ortamda karayolu ihtiyaı da buna bağlı olarak artmaktadır. Yardım Programıyla temin edilen malzeme, Türkiye'nin ihtiyaı içinde çok küçük bir oranı oluşturmaktadır. İhtiyaın karşılanabilmesi için daha çok malzemeye gereksinim vardır. Fakat 1949 yılı planlamasında karayolları için herhangi bir tahsis yapılmamıştır.

Yardım Programıyla temin edilen yeni uçaklar ve gemiler sayesinde bakımında ve idamesinde güçlükler çekilen ve mali külfet yaratan eski uçak ve gemiler artık hizmet dışı bırakılacaktır. Böylece Türkiye, eskimiş uçak ve gemilerin ekonomi üzerinde yarattığı yükten kurtulmuş olacaktır. Eski uçak ve gemilerin tedavülden kalkacak olmasının sağlayacağı ekonomik kazanca rağmen yeni uçak ve gemiler ise ekonomi üzerinde ilave bir yük yaratacaktır. Fakat böylece daha modern bir hava ve deniz filosuna sahip olunacak ve kişi başına harcanan para ile kazanılan muharebe etkinliği artacaktır. Ayrıca bu kapsamda ülkeye kazandırılan teknik personelle Türk ekonomisine uzun vadede katkılar sağlanacak; iyi eğitilmiş Hava Kuvvetleri pilotları ise ağır aksak ilerleyen sivil havacılığın gelişimini destekleyeceklerdir.

Raporda da grldği gibi Truman Doktrini çerçevesinde yapılan yardımlar Türkiye'nin askeri, ekonomik ve siyasi dönüşümünü hızlandıracak şekilde yapılmıştır. Doktrin çerçevesinde eğitim alan subaylar daha sonra önemli görevlere gelecek günümüzde bile tartışma konusu olan zel Harp Dairesi vb. uygulamaların kurucuları olacaktır. Onuncu yıl marşında övünerek vurgulanan demiryolu politikasının geri

plana atılması ve karayolunun güçlendirilmesi politikalarının hızlanmasında doktrin çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Antlaşmanın imzalanmasından sonra Türkiye'ye yardımlar önce bağımsız bir program çerçevesinde gönderildi. 1948'de Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardım, Amerikan Kongresi tarafından Dış Yardım Yasası içine aktarıldı. Böylece Truman Doktrini'nde bir kereye mahsusmuş gibi sunulan yardımlar süreklilik kazanmış oldu. 6 Ekim 1949'da karşılıklı Savunma Yasası'nın (Mutual Defence Act) kabul edilmesiyle, yardımlar bu çerçevede değerlendirilmeye başlandı. Amerikan yardımlarının yönetimi de Ekonomik İşbirliği İdaresi'ne geçti.¹²²

Türkiye'ye yapılacak yardımda milli savunma ihtiyaçları için sağlanacak her türlü malzemenin vergiden muaf tutulmasına dair kanun, oylamaya katılan 297 milletvekilinin oybirliğiyle 19 Ocak 1948'de TBMM'de onaylanarak yürürlüğe girmiştir.¹²³ Bu kanun ile yardım kapsamında Türkiye'ye getirilecek malzemelerin gümrüklerde muameleye tutulmadan yurda girişinin kolaylaştırılması sağlanmıştır.¹²⁴

Truman Doktrini ile başlatılan askeri yardımlar Türk Silahlı Kuvvetleri'ni modernize edip güçlendirdi. Fakat aynı zamanda bu yardımlar, Türkiye'yi askeri açıdan ABD'ye bağımlı hale getirdi. Ayrıca; Türkiye'ye verilen askeri malzemenin bakımının ve yedek parça ihtiyacının ancak ABD'den sağlanabiliyor olması, Türkiye'yi ekonomik yönden olumsuz etkiledi. Örneğin, ilk etapta alınan 100.000.000 dolarlık savaş artığı askeri malzemelerin bakımı ve yedek parçaların ithalatı için yılda 143.000.000 para harcandı.¹²⁵

¹²²Altan, M. (1986). *Süperler ve Türkiye: Türkiye'de Amerikan ve Sovyet yatırımları*. İstanbul, Afa Yayıncılık,s.86

¹²³5164 sayılı "Vergi Muafıkları Kanunu" için bkz.: Türkiye Cumhuriyeti Kanunları, 3788-5845, C. IV., op.cit., s. 3992

¹²⁴TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C. 9, Birleşim: 32, 19 Ocak 1948, Oturum:2, s. 50

¹²⁵Erhan, a.g.e., s. 536.

Milli Güvenlik Konseyi'nin (National Security Council) 1951 yılında hazırladığı rapora göre, 1950 yılı sonuna kadar, Türkiye'ye toplam 271 milyon dolar askeri amaçlı yardım ulaştırılmıştır.¹²⁶

2.5 MARSHALL PLANI'NIN UYGULANMASI

Amerikalılara göre de, II. Dünya Savaşı'nın getirdiği büyük yıkım Avrupa'da kaos yaratmış, bu nedenle komünist partiler ve dolayısıyla Sovyetler Birliği yükselişe geçmişti. Sovyet yayılması karşısında Avrupa maddi ve manevi olarak güçlendirilmeliydi. Avrupa, ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durabilirse, siyasal olarak da bağımsızlığını koruyabilirdi. Amerika Birleşik Devletleri bu noktada İngiltere, Almanya ve Fransa'yı ve sonra tüm Avrupa'yı artan bir biçimde siyasal ve ekonomik işbirliği içine sokmak, böylece bütünleşmiş bir Avrupa yaratarak Sovyet ilerlemesini durdurmak istiyordu. Alım gücü sıfırlanan Avrupa, ABD üretimini ve ekonomisini de olumsuz etkiliyordu. Amerikan mallarının alıcı bulabilmesi için, öncelikle Avrupa'nın ekonomik olarak kalkındırılması gerekmektedir. Savaş sonrasında Amerikalı devlet adamları, Avrupa'nın tamirinin sınırlı iki taraflı kredilerle, IMF yoluyla uygulanacak istikrar programlarıyla ve BM ile Dünya Bankası'nca finanse edilecek Yeniden İmar Planı ile yapılabileceğini düşünmekteydiler. Ancak, giderek artan ekonomik istikrarsızlıklar bunlardan daha kapsamlı bir plan geliştirilmesi ihtiyacını doğurdu. Bunlarla birlikte, Avrupa'nın yeniden imarından en çok çıkarı olacak ülke de Amerika Birleşik Devletleriydi. ABD üretimi ile dünyanın diğer bölgelerindeki üretim ve ekonomiler arasında çok büyük bir bağ vardı. Amerika'nın kendi çıkarları açısından, diğer zor durumdaki Avrupa ülkelerine yardım etmesi gerekmektedir. Dünyada istikrar sağlanmadan ve bazı dış ülkeler ekonomik olarak kendi kendilerine yeterli hale gelmeden, ABD için uzun süreli bir barış ve refah söz konusu olamazdı. Amerika acilen Avrupalıların gelir düzeyinin artmasına yardımcı olmalıydı.¹²⁷

¹²⁶FRUS, 1951, Volume V, The Near East and Africa, op.cit., Mayıs 1951'de hazırlanan Milli Güvenlik Konseyi raporu, s. 1153

¹²⁷Oran, a.g.e,2002,s.538

ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın soy ismiyle anılan Marshall Planı, "Ekonomik İşbirliği Kanunu" adıyla Amerikan Kongresi tarafından kabul edildi ve 3 Nisan 1948'de Başkan Truman'ın onayıyla uygulamaya sokuldu. Bu plana göre ABD, İspanya hariç Avrupalı kapitalist ülkelerin ekonomik sorunlarının çözülmesine ve ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasına yönelik toplam 17 milyar dolar yardımda bulundu. Yardımın bir kısmı hibe, geri kalanı uzun vadeli borç olarak verildi. Yardımların koordinasyonu ve kontrolü amacıyla Amerika'da özel sektör ile devlet temsilcilerini içeren Ekonomik İşbirliği İdaresi (ECA) ve yardımdan faydalanacak olan Avrupalı kapitalist ülkeleri kapsayan Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OEEC) tesis edildi.

Marshall Planı; kapitalist Batı Avrupa ekonomisini ABD kontrolünde yeniden yapılandırmayı ve sosyalist Doğu Avrupa karşısında güçlendirmeyi, kapitalist Batı Avrupa ülkelerindeki emekçi kitlelerin yaşam standardını yükselterek devrimleri engellemeyi amaçlıyordu. Plan, ayrıca Avrupa ekonomisinin ithalat gücünü artırmak suretiyle Amerikan mallarına geniş bir Avrupa piyasası oluşturmayı amaçlıyordu.¹²⁸

Türkiye, 4 Temmuz 1948'de ABD ile "Ekonomik İşbirliği Antlaşması" imzalayarak Marshall Planı'na dâhil oldu. Bu antlaşma gereği, Türkiye'nin alacağı ekonomik yardımların kullanımı, OEEC ve ABD'den gelen uzmanların oluşturduğu Ekonomik İşbirliği Misyonu tarafından denetlendi ve yönlendirildi. Alınan ekonomik yardımların hangi alanlarda nasıl kullanılacağı, Amerika'nın ve OEEC'nin iradesine bağlandı.¹²⁹

Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'ye 1948-1952 döneminde toplam 352.000.000 milyon dolar yardım yapıldı. Yardımın 175 milyonu, Amerika'dan mal satın alınması koşuluyla verilen doğrudan yardımlardı. Doğrudan yardımların 85 milyonu borçlanma, 73 milyonu hibe ve 17 milyonu şarta bağlı

¹²⁸Caner SANCAKTAR, "Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası'na Marksist Yaklaşım", *Bilge Strateji, Cilt 2, Sayı 5, Güz 2011, s.29,30*

¹²⁹Sancaktar, a.g.m, s.30

yardım olarak verildi. Geriye kalan 177 milyon dolarlık kısım, OEEC ülkelerinden mal satın alınması için verildi. Türkiye'nin aldığı yardım, tüm Marshall yardımlarının sadece binde 36'sını oluşturuyordu.¹³⁰ Ekonomik yardımlar 1952 sonrasında da devam etti. 1953-1959 döneminde ABD'den toplam 592.400.000 dolar ekonomik yardım alındı.¹³¹

Alınan ekonomik yardımlar tarımsal alanda, hammadde üretiminde, değerli madenlerin çıkarılmasında ve karayolu yapımında kullanıldı. Amerika'nın ve OEEC'nin Türkiye ekonomisini bu dört alana yönlendirmesinin nedeni Avrupa kapitalizminin yeniden inşa edilmesi sürecinde Türkiye'ye biçilen roldür. Bu role göre Türkiye, Batı Avrupa sanayilerinin ihtiyacını duyduğu ucuz tarım ve hammadde ürünleri üretilip Avrupa'ya satacak, bunun karşılığında ise Batı Avrupa'dan sanayi mamul malları satın alacaktır. Yardımlar ve hatta öz kaynaklar, söz konusu rol gereği karayolu (demiryolu, tramvay, metro değil) yapımında kullanıldı. Böylece, Amerikan ve Avrupa otomobillerinin Türkiye'ye satılabilmesi için gerekli olan altyapı hazırlanmış oldu. Nitekim karayolları ağı geliştikçe Batı Avrupa ve Amerika'dan ithal edilen otomobil ve otobüs sayısı büyük artış kaydetti. Yani Amerika'dan gelen yardımlar ağır sanayinin ve yüksek teknolojinin kurulup geliştirilmesinde kullanılmadı. Tam tersine, ekonomik yardımlar sonucunda Türkiye, bir "ucuz tarım ve hammadde deposu" haline getirildi. Dolayısıyla Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde gelen askeri-ekonomik yardımlar, Türkiye'yi merkez kapitalist ülkelere -özellikle ABD'ye-bağımlı hale getirdi.¹³²

2.6 SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ'NİN DOKTRİN KARŞISINDAKİ TUTUMU

ABD Başkanı'nın; 12 Mart 1947'de, Sovyetler Birliği'nin adını hiç vermeden, bu devlete ve ideolojisine karşı başlattığını belirttiği yeni siyaseti, Sovyetler

¹³⁰Senem Üstün, "Turkey and the Marshall Plan: Strive for Aid", *Turkish Yearbook of International Relations*, cilt: XXVII, 1997, s. 48-52.

¹³¹Baskın Oran, "Türkiye'nin Kuzeyindeki Büyük Komşu Sorunu Nedir?", **AÜSBF Dergisi**, cilt: XXV, 1970,s. 79.

¹³²Sancaktar,a.g.m,s.31

Birliği'nde çok sert eleştirilere sebep olmuştur. Pravda gazetesinin 15 Mart 1947 tarihli baş makalesinde Truman Doktrini ile ilgili olarak;

“Türkiye'nin milli bütünlüğünü hiç kimsenin tehdit etmediğini ispatlamaya lüzum yoktur. Demek ki, Truman'ın bahsettiği modernizasyonun anlamı Türkiye'de Amerika egemenliğinin kurulması [olacaktır]”¹³³, denilmiştir.

Moskova Radyosu 15 Mart'ta yaptığı yayında, bu yardımla Türklerin köleleŖeceđi ve bağımsızlıklarını kaybedeceklerini; inceleme maksadıyla ülkeye gelecek olan çok sayıda yabancı delegenin asıl amacının Türk Ordusunu ve ekonomisini yönetmek olduğu ve verilecek olan malzemelerin hepsinin Almanya ve Avusturya'da depolanmış olan savaştan arta kalan eski silah ve teçhizat olduğunu söylemektedir.¹³⁴

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Sovyet delegesi Gromyko 7 Nisan 1947 tarihinde konu ile ilgili olarak Ŗunları söyler: “Yunanistan müttefikimizdir. Acaba aynı Ŗeyi Türkiye için de söylemek mümkün müdür? Türkiye hakkında böyle bir hükmü objektif ve haklı olarak nasıl verebiliriz? Geçen savaş sırasında Türkiye '*haklı ve tarafsız bir Ŗekilde konuşmak gerekirse*' bunun tamamen tersi bir harekette bulunmuştur. Türkiye'nin böyle bir yardımı istemeye hakkı yoktur. Türkiye bu savaşta ne ıstırap çekmiş ne de memleketi işgal edilmiştir. Türkiye Hitler Almanya'sına karşı yapılan savaşta müttefiklere yardım etmemiştir. Aksine Türkiye, Hitler taraftarlarına stratejik önemi haiz maddeler temin etmiştir. Türkiye'nin Müttefikler safında savaşa girmesini sağlamak için yapılan bütün teşebbüsler herhangi bir sonuç vermemiştir. Herkesin bildiği gibi Türkiye'nin, Almanya'nın mağlubiyetinin kesinleştiği bir sırada Almanya'ya savaş ilân etmesi sırf bir jestten ibarettir ve Müttefiklerin davasına herhangi bir fayda

¹³³Ali Rasizade Samiloglu, “Türkiye Açısından Truman Doktrini ve Stalin Diplomasisinin Hataları”, Belleten, op.cit., Pravda, 15.3.1947'den, s. 249

¹³⁴Amerikan Ankara Büyükelçiliği Kütüphanesi; “M 1292” sayılı “Records of The Dept. of State Relating to The Internal Affairs Of Turkey, 1945-1949” konulu microfilm arşivi: **Microfilm**, ROLL 2, March 20, 1947 (Restricted). ARAS, Ahmet, Amerikan Belgelerinde II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye (1945–1950), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.60

sağlamamıştır. Türkiye bu savaşta faşist kuvvetlerine karşı savaşan demokratik milletler kampında değildi. Acaba bunlar mı ABD yardımını haklı kılar? Türkiye'ye yardım teklifini haklı göstermek mümkün değildir¹³⁵.

Sovyetler Birliği, sonradan “Soğuk Savaş” adını alacak olan bu savaşta tüm gücüyle yer alacağını açıkça ortaya koymak için 1919 yılında kurulup 22 Mayıs 1943'te kapatılan Komintern'i¹³⁶ daha kuvvetli bir şekilde teşkilatlandırma yoluna gitmiştir.

Eylül 1947'de, Sovyetler Birliği, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Polonya, Fransa, Çekoslovakya ve İtalya komünist parti şeflerinin Varşova'da gerçekleştirdiği toplantının sonunda, 5 Ekim 1947'de Kominform kurulmuştur. “İşçilerin tek vatani olan Sovyetler Birliği'nin müdafaası,... ABD'nin temsil ettiği emperyalizme karşı mücadele... ve... tüm dünyaya hakim bir Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulmasını amacı olarak belirleyen Kominform bir de beyanname yayınlamıştır. Beyannamede, dünyanın “emperyalizmi yok edip demokrasiyi kuvvetlendirmeye çalışan Sovyetler Birliği ve demokrat memleketler” ile “demokrasiyi boğmaya gayret eden emperyalist ABD ve İngiltere” arasında iki bloğa ayrıldığı vurgulanmıştır.¹³⁷

¹³⁵BURÇAK, Rıfki Salim; **Moskova Görüşmeleri ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri (26 Eylül 1939-16 Ekim 1939)**, Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yay., Ankara, 1983.s. 190. Bu suçlamalara Nihat Erim 10, 11 ve 12 Nisan 1947 tarihlerinde **Ulus** gazetesinde çıkan bir seri yazı ile cevap vermiştir. Bu cevabi yazılar Büyükelçilik tarafından ABD Dışişlerine rapor edilmiştir. **Microfilm**, ROLL 2, May 2, 1947 (Unclassified)

¹³⁶Komünist Enternasyonal ya da Üçüncü Enternasyonal adlarıyla da anılan Komintern, dünyadaki Komünist partilerin birliğini sağlamak için 1919'da kurulmuş, Komünizmi Sovyet denetimi altında tutmak için çalışmıştır. Funda Keskin, “Komintern ve Kominform Kutusu”, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1(1919-1980), 500

¹³⁷Fahir Armaoğlu, “Sovyet- Amerikan Münasebetlerinin Üç Yılı (1945-1948)” I. Bölüm, **AÜSBF Dergisi**, op.cit., s. 430-431

3. BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI ABD DIŞ POLİTİKASI'NIN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE ETKİLERİ

3.1 İÇ POLİTİKADAKİ ETKİLER

3.1.1 Demokratikleşme Çabaları

Truman Doktrini ile başlayan Türk-Amerikan yakınlaşması, Türkiye'de büyük değişimlere sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonunda Sovyetler Birliği'nin tutumuna karşı ABD'nin desteğini bekleyen Türkiye, Truman Doktrini ile resmi olarak destek görmeye başladıktan sonra da demokratik yapıyı yerleştirerek Batının ilgi ve desteğini sürdüreceğine inanmıştır. ABD'nin, Türkiye'de çok yönlü olarak artan siyasi etkinliği de Türkiye'de çok partili demokrasiye geçişi hızlandırmıştır.¹³⁸

ABD'nin dış politika belgelerinde II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'ye yapılan desteğin birinci sebebi olarak Sovyetlerin çevrelenmesi gösterilmekte ve ikinci sebep olarak da Türkiye'de hükümetin gerçek bir demokrasiye geçişini desteklemek ve başarmasını sağlamak olarak gösterilmektedir. Böylece Sovyet Komünizminin, Türkiye'ye ve Ortadoğu'ya girişi önlenerek ve güçlendirilmiş olan ülke topraklarında stratejik öneme sahip noktalar oluşturularak muhtemel bir savaşta üs olarak kullanılması hedeflenmiştir.¹³⁹

"Türkiye'deki tek parti modeli, faşist modellerden farklı olarak sürekli değil *geçici*, faşist ve komünist tek parti düzenlerinden farklı olarak da totaliter değil

¹³⁸Ömer Kürkçüoğlu, "Türk Demokrasininin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkenler, 1946'dan bu yana", **AÜSBF Dergisi**, C. XXXIII, No: 1-2, Mayıs- Haziran 1978, 228-230; Haluk Ülman, Oral Sander, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler 1923-1968, II. Bölüm", **AÜSBF Dergisi**, C.: XXVII, No: 1-2, Mart 1972, s. 5

¹³⁹Necdet Ekinci, **II. Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997, s.349.; Bu dönemi ikinci demokrasi dalgası olarak niteleyen görüş için bkz.; Samuel Huntington, "Democracy's Third Wave", **Journal of Democracy**, C-2, Nu: 2 (ilkbahar 1991), s. 12.

otoriter nitelikteydi; bir *vesayet* partisi modeliydi.¹⁴⁰ “Bu model pek çok araştırmacı tarafından Türkiye’de çok partili sisteme geçişi kolaylaştıran etmen olarak görülmektedir. Türkiye’deki aydınlanma düşüncesi ve devrimlerin hedefi, ulusal-demokratik egemenliğe dayalı Cumhuriyeti tesis etmektir.

Atatürk, bütün teşebbüslerinde temel prensip olarak daima milli egemenlik prensibini öne çıkarmıştır.¹⁴¹ Milli mücadele ile başlayan “*ulusal egemenlik*” anlayışı ve parlamentonun sürekliliği, siyasal hayata halkın katılımı, köklü reformlar Türkiye’deki demokratikleşme isteğinin en önemli göstergeleridir.¹⁴²

1923 yılından İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar, 1924¹⁴³ ve 1930’da yaşanan kısa süreli deneyimler haricinde tek parti sistemiyle yönetilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’nde, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bu rejimin daha fazla sürdürülemeyeceği anlaşılmış, ülkede bir muhalefet partisinin eksikliği hissedilmeye başlanmıştır. Savaş sonrasında Totaliter rejimlerin yaşadığı çöküntü ve demokrasilerin zaferinin de gözlemlenmesinin katkısıyla gelişen olaylar, Türkiye’de demokrasiye olan inancı kuvvetlendirmiştir.¹⁴⁴

İnönü’nün çeşitli tavır ve konuşmaları bazı araştırmacılar tarafından Türkiye’deki demokratik yönelimin belirtileri olarak değerlendirilmiştir.¹⁴⁵ İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı’na geldiği günlerde, gerçekte çok partili hayata geçmeyi kararlaştırmış olduğu; ancak bir süre sonra patlak veren II. Dünya Savaşı nedeniyle, gerek içte bir bölünmeye neden olmamak gerekse dışarıdan gelecek

¹⁴⁰Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, 11.Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2004, s.338

¹⁴¹Halil İncelik, “*Atatürk ve Atatürkçülük*”, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı: 29, Doğu Batı Yay., Ankara, 2004, s.104

¹⁴²Tanör, **a.g.e.**, s. 334.

¹⁴³TBMM’de, 17 Kasım 1924’te, daha çok kişisel olarak devrim sürecinin karşısında yer alan bir grup milletvekili Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nı kurmuşlardır. Ancak, kısa sürede gericiilerin yuvasına dönen partinin faaliyetleri ve 13 Şubat 1925’te çıkan Şeyh Said Ayaklanması’na kadar uzanan gergin ortam, 4 Mart 1925’te Takrir-i Sükûn Kanunu’nun çıkarılarak partinin 5 Haziran 1925’te kapatılmasına yol açmıştır. Ahmet Mumcu, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, 3. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, 1974, s.133-134, 139-140

¹⁴⁴Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, İstanbul, AFA Yayıncılık, 1996, s. 127-129

¹⁴⁵Cemil Koçak, **Türkiye’de Milli Şef Dönemi 1938-1945**, Yurt Yay., Ankara, 1986,s.392

bir saldırı tehlikesine karşı tek bir karar organı yaratabilmek endişesiyle bu düşüncesini uygulamaya koyamadığı şeklinde yorumlanmıştır.¹⁴⁶

TBMM içindeki muhalefet, ilk olarak, Ocak 1945'te "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" görüşülmeye başlandığı sırada ortaya çıkmıştır.¹⁴⁷ Şubat 1945'te Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni imzalayan Türkiye, bu girişimiyle, demokrasiye olan inancını uluslararası ortamda ortaya koymuştur. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945'te yaptığı konuşmada; "harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça, memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir", diyerek demokrasiye olan inancını tekrarlamıştır.¹⁴⁸ TBMM'de, 21 Mayıs 1945'te başlayan bütçe görüşmelerinde, 7 milletvekilinin hükümetin ekonomi politikasını eleştirip bütçe aleyhinde oy kullanmalarıyla muhalefet daha belirgin hale gelmiştir.¹⁴⁹ Bütçe aleyhinde oy kullanan milletvekillerinden Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, 7 Haziran 1945'te, CHP'nin Meclis Grubu'na "dörtlü taktır"i vermişlerdir¹⁵⁰. "Anayasada belirtilen milli egemenlik ilkesinin tam olarak uygulanması ve parti işleyişinin demokrasinin temel ilkelerine göre yürütülmesini" isteyen önerge,¹⁵¹ mevcut kanunların değiştirilmesine yol açacağı ve bu çeşit tekliflerin görüşülme yerinin grup toplantısı olmayıp TBMM olması sebebiyle 12 Haziran 1945'te reddedilmiştir.¹⁵² Bu red kararının verilisiyle ilgili olarak genel kanı, önerge

¹⁴⁶Metin Toker, **Tek Partiden Çok Partiye**, I. Baskı, Milliyet Yay, İstanbul, 1970,s.15-20,Taner Timur, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İletişim Yay., İstanbul, 1991,s.10-11

¹⁴⁷Erik J. Zürcher, *Turkey: A Modern History*, London, IB Tauris, 1997, s. 217

¹⁴⁸Ayın Tarihi, Sayı:138, 1-31 Mayıs 1945 "19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Münasebetiyle Cumhurbaşkanımızın Türk Gençliğine Hitabı", s.52-53

¹⁴⁹29 Mayıs 1945'te oylamaya sunulan bütçenin aleyhindeki bu oyları; 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kuran Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve bunların dışında Hikmet Bayur, Emin Sazak ve Recep Peker vermiştir. Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, 1945-1971*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1976, s. 13

¹⁵⁰Kemal Karpat, a.g.e., s.130

¹⁵¹Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, (Çev. Ahmet Fethi), İkinci Baskı, İstanbul, Hil Yayınları, 1996, s. 25-26

¹⁵²Kemal Karpat, a.g.e., s.131

sahiplerinin CHP'den ayrılıp TBMM içinde yeni bir parti oluşturmalarının teşvik edilmesi yönündedir.¹⁵³

17 Haziran 1945 tarihinde yapılan Milletvekili ara seçimlerinde CHP'nin, bağımsız girişimlere olanak tanımak maksadıyla aday göstermemesi ve bundan bir ay sonra 18 Temmuz 1945'de CHP dışında ilk siyasal parti olan işadamı Nuri Demirağ'ın önderliğinde Milli Kalkınma Partisinin kurulmasına izin verilmesi, değişimin, adımlarını sıklaştırarak hızlanma çabalarıdır.¹⁵⁴ Ancak, bu partinin TBMM içinde varlık göstermiyor olusu ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde algılanmayışı, İsmet İnönü tarafından da ciddiye alınmamasına sebep olmuştur. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 1 Kasım 1945'te Meclis açış konuşmasında dile getirdiği gibi, Türkiye'nin "tek eksiği, hükümetin karsısında bir parti bulunmaması" olarak görülmüştür.¹⁵⁵

3.1.1.1 Demokrat Parti'nin Kurulması

TBMM içindeki muhalefetin, siyasal örgütlenme olarak ortaya çıkması 1946 yılının başında resmîyet kazanmıştır. "Dörtlü tavrı" ile tavrını ortaya koyan muhalefet, 7 Ocak 1946'da, TBMM'de Cumhuriyet Halk Partisi'nin karsısına Demokrat Parti adı altında ikinci bir siyasal örgütlenme ortaya çıkarmıştır.¹⁵⁶ Aynı gün partinin program ve tüzüğü açıklanmıştır. Dışarıdan bakıldığında DP ve CHP programı arasında bir fark bulunmamaktadır.

Türkiye'nin yeni muhalefet partisi, Demokrat Parti'nin Genel Başkanı Celal Bayar, partinin resmî kuruluşundan bir gün sonra, 10 Ocak 1946'daki beyanatında şunları söylüyordu,

¹⁵³Sina Akşin, Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi, 1789-1980, 5. Baskı, Ankara, İmaj Yayınevi, 2004, s.225

¹⁵⁴Tanör, **a.g.e.**, s. 339. Bu dönemde İstanbul Valiliğine parti kurmak için beş resmî başvuru yapılmıştır. "Güvenlik", "Halkın Sesi", "Sosyal Demokrat" ve "Ergenekon" partilerinin başvuruları "dernekler" yasasına uygunsuzluktan dolayı reddedilmiştir. Tek kabul edilen parti "Mili Kalkınma Partisi"dir. 08 Ağustos 1945, **Tasvir**.

¹⁵⁵"TBMM'nin 7. Dönem 3. Yasama Yılı Açış Konuşmaları, 1 Kasım 1945", İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, C.II (1939-1960),s. 60

¹⁵⁶Kemal Karpat, **a.g.e.**, s. 135

“ İktidar partisiyle belki iç meselelerde çok tartışacağız. Fakat memleket kaderi dış politikada her iki partinin müşterek hareket etmesini icabettirir. Bu bakımdan dış politikada CHP ile tamamen mutabıkız. Atatürk'ün Türkiye'nin istiklalini ve dünya barısını hedef tutan siyaseti, partimizin de daima sadakatle takip edeceği yoldur. Esasen, bir dış tehdit veya tehlike karşısında milli haysiyet ve şeref emrettiği tek yolda yürümek için, gerek Halkçı, gerek Demokrat bütün yurttaşlar arasında en ufak bir düşünce farkı bulunabileceğine asla ihtimal verilemez,¹⁵⁷ ifadesini kullanarak dış politika konusunda CHP ile aynı fikirde olduklarını beyan etmiştir.

DP'nin kuruluşundan sonra, 10 Mayıs 1946'da toplanan CHP Olağanüstü Kurultayı'nda, tek parti döneminin meclisinde muhalefet görevini üstlenmiş olan Müstakil Grup kaldırılarak, gerçek muhalefete yer bırakılmıştır. Kongrede ayrıca, İnönü'nün “Milli Şef” unvanı ve “değişmez başkanlık” kurumu kaldırılarak demokrasinin yerleşmeye başladığının sinyalleri verilmek istenmiştir.¹⁵⁸ Kurultayda İnönü CHP Genel Başkanlığı'na, Başvekil Saraçoğlu Genel Başkan Vekilliğine, Naif Atif Kansu da CHP Genel Sekreterliğine getirilmiştir.¹⁵⁹

İnönü'nü, CHP'nin Olağanüstü Kongresi'nde öne alınacağını ima ettiği genel seçim tarihi, muhalif partiye yeterli hazırlık zamanı bırakmamak ve dış politikanın sakin döneminden istifade etmek amacıyla bir yıl öne alınmıştır. CHP'li milletvekillerinden oluşan Meclisin 10 Haziran 1946 tarihli kararıyla, genel seçim tarihi olarak 21 Temmuz 1946 belirlenmiştir. DP, daha önce seçime katılmama yönünde aldığı karara rağmen bir “*fedakârlık*” yaparak kararından dönmüş ve katılma kararı vermiştir. Yerel seçimlerden sonra genel seçimlere de katılmamak, partinin kapanması için pusuda bekleyenlere bulunmaz bir fırsat yaratabilirdi. Bunun bilincinde olan DP yönetimi daha ihtiyatlı bir yol çizerek bu kararı almışlardır. Ancak kampanyalarında Cumhurbaşkanı'nın bağımsız ve partiler üstü bir konuma oturması ve DP'ye karşı yapılan müdahale ve

¹⁵⁷Orhan Cemal Fersoy, **Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes**, İstanbul, Mayataş Matbaacılık ve Neşriyat, 1971, s. 117-118

¹⁵⁸Feroz Ahmad, a.g.e., s.29

¹⁵⁹ Cemil Koçak, **Siyasal Tarih (1923-1950), Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cem Yayınevi, 10.Baskı, İstanbul, s.182

baskıların durdurulması yönündeki talep ve tepkilerini yoğun olarak dile getirmişlerdir.¹⁶⁰

21 Temmuz 1946 Gelen Seçimi son yasal düzenleme uyarınca adli denetim dışında açık oy, gizli sayım yöntemine göre yapılmıştır. Seçime CHP, DP, MKP ile diğer yeni kurulmuş küçük partiler katıldı. Seçim sonunda 465 sandalyeden CHP 395, DP 66 ve Bağımsızlar 4 üyelik kazanmıştır. Ancak seçim sonuçlarının ilanı ile DP, CHP'yi seçimlere hile ve baskı kurmakla suçlamıştır. DP'nin seçim sonuçlarına itirazları seçimleri değiştirmeye yetmedi. Ancak bu itirazlar seçimlerin Türk Siyasal tarihine 'usulsüz seçim' olarak geçmesine yol açtı.¹⁶¹

3.1.1.2 Demokratikleşme Çabaları ve Amerika İle İlişkiler

Türkiye'de çok partili düzeni kalıcı kılma çabaları sürerken açıklanan Truman Doktrini, demokrasinin yerleşmesi sürecinde unutulmaması gereken bir olgu olarak yer almıştır. Truman Doktrini'nde öngörülen Yardım Kanunu'nun ABD Senatosu ve Temsilciler Meclisi'nde görüşülmesinde Türkiye'ye yönelik yardımı engellemek isteyenler, Türkiye'de demokrasinin varlığından söz edilemeyeceğini vurgulamışlardır. O sırada, tek parti taraftarı olarak bilinen Recep Peker Hükümeti'nin görevde olması da bir ölçüde demokrasinin istenmediği görüşünü yaygınlaştırmaya yetmiştir. Ancak, zaman içinde yaşanan gelişmeler Türkiye'nin demokrasi yanlısı tutumunu ortaya çıkarmasına yardımcı olmuştur. İsmet İnönü, Doktrin çerçevesinde yapılacak Yardım Kanunu ABD'de onaylandıktan sonra verdiği demeçte, Amerikan yardımının demokrasiyi savunmak yolunda bir adım olduğunu ve Türkiye ile ABD arasında daha sıkı münasebetler kurulmasının demokrasinin Türkiye'de sağlam yerleşmesine yardım edeceğini belirtmiştir.¹⁶²

Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile ABD Ankara Büyükelçisi Edwin Wilson; 12 Temmuz 1947'de ABD'nin Doktrin çerçevesinde yapacağı yardım hakkındaki

¹⁶⁰ Faroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, 2. Baskı, Hil Yayın, İstanbul, s.32

¹⁶¹ Cemil Koçak a.g.e,s.183

¹⁶² Kemal H. Karpat, a.g.e., s. 162-163, Ulus, 12-13 Mayıs 1947, Cumhuriyet, 14 Mayıs 1947,

anlaşmayı imzaladıkları gün, Türk basını, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün bir gün önce verdiği demeci yayınlamıştır.¹⁶³ Türk Siyasi hayatına "12 Temmuz Beyannamesi" olarak geçen demecinde İnönü, demokrasinin kalıcı olması için çalışacaklarını belirterek konuşmasına,

" ... varmak istediğim netice, baslıca iki parti arasında temel şartın, yani emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet bir bakımdan memleketin emniyeti manasını taşıdığı için gözümde çok ehemmiyetlidir. Muhalefet teminat içinde yasayacak ve iktidar, muhalefetin kanuni haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih bulunacaktır. Büyük vatandaş kitlesi ise iktidar su partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile düşünebilecektir. Bu neticeye varmak için karşılaştığım güçlükler çok zaman yalnız ruhi mahiyette olan amillerdir. Bu güçlükleri yenmek için siyasi hayatımızı idare eden, iktidarda ve muhalefetteki liderlerin samimi yardımlarını isterim"¹⁶⁴, diyerek son vermiştir.

Türk siyasi hayatında bir dönüm noktası olarak kabul edilen 12 Temmuz Beyannamesi'nden sonra tek parti yanlısı olarak kabul edilen Recep Peker'in Başbakan olduğu hükümetin işbasında kalması imkânsız duruma gelmiştir. Demokrasi yolunda İnönü ile aynı görüşleri paylaşmaması Peker hükümetinin çekilmesine yol açmıştır. Liberal olarak nitelendirilen ve 12 Temmuz 1947 tarihli Türk-Amerikan Yardım Antlaşması'nı Dışişleri Bakanı olarak imzalayan Hasan Saka, hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir.¹⁶⁵ Hasan Saka, hükümet programının açılış cümlesinde demokrasinin gelişmesi için ortaya koyacakları politikayı özetlemiştir;

"Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı'nın 19 Mayıs 1945 nutkundan ve 1946 olağanüstü parti kurultayından sonra tek dereceli seçim, birden fazla parti hayatı ile başlayan ve Devlet Başkanı'nın 12 Temmuz beyannamesinde en kesin ifadesini bulan yeni iç politika devrinde

¹⁶³Nihat Erim, "Cumhurbaşkanı İnönü'nün Beyannamesi", **Ulus**, 12 Temmuz 1947

¹⁶⁴12 Temmuz Beyannamesinin tam metni için bkz.: Orhan Cemal Fersoy, a.g.e., s. 230-232

¹⁶⁵Bu süreçteki gelişmeler için bkz.: Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944- 1973**, C. I, Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950, 4. Baskı, Ankara, Bilgi Yayınları, 1998,s.186-207

hükümetinizin baslıca vazifesi, bu geniş demokrasi rejiminin kurucusu olan inkılâpçı partimizin umdelerine dayanarak memlekette gittikçe gelişen bu sistemin ve onun temeli saydığımız siyasi emniyetin inkişafını sağlamaya çalışmak olacaktır”¹⁶⁶ ifadesini kullanmıştır.

İnönü, 14 Eylül 1947’de çıktığı yurt gezisinde yanına bir DP’li almış ve yerel bürokrasiye ve parti örgütlerine yaptığı konuşmalarda muhalefete karşı tarafsız ve adil davranılmasını istemiştir. Gezi dönüşünde, Ankara’da ise Fuat Köprülü ve bir grup DP’li tarafından karşılanmıştır.¹⁶⁷ Ancak CHP bürokrasisinin ve yönetiminin bu süreci kabullenmeleri oldukça güç olmaktadır. A. Menderes, “Bir devlet yapısında hükümet eliyle kurulmuş olan ve uzun müddet tek partili idari zihniyetle hususiyetini edinmiş bulunan CHP şimdi yeniden yeniye bir parti hüviyeti alabilmek için doğum sancıları geçirmektedir.” diyerek CHP içinde yaşanan çelişkiyi tanımlamaya çalışmaktadır.¹⁶⁸

Değişim sürecinin yaşandığı bu dönemde Büyük Doğu dergisinde, derginin sahibi ve başyazarı olan Necip Fazıl Kısakürek tarafından 31 Ekim tarihinde kaleme alınan Kemalizm karşıtı makale basında ve İstanbul ile Ankara Üniversiteleri öğrencileri arasında büyük bir tepkiye yol açmıştır. Bu gelişmeleri değerlendiren 13 Kasım tarihli ABD Büyükelçilik raporuna göre bu makalenin yazılmasına son zamanlardaki Hükümetin Anti-Komünist tutumları ortam yaratmıştır. Ancak makaleye verilen tepki de toplumun Atatürk devrimlerine olan desteğinin ve aşırı sağcı politikalara karşı oluşunun bir manifestosu niteliğindedir. Büyükelçiliğe göre Kemalist rejime karşı yapılan bu girişimler tehdit oluşturacak boyutlarda ciddi bir olay değildir ve Hükümet tarafından da yakından takip edilmektedir.¹⁶⁹

3.1.1.3 CHP'nin 7. Olağan Kurultayı ve CHP'nin Dönüşümü

¹⁶⁶ Hasan Saka Hükümeti, TBMM’de 10 Eylül 1947’de güvenoyu alarak göreve başlamıştır. “I. Hasan Saka Hükümeti Programı”, Hükümetler ve Programları, C.I, 1920-1960, Haz: Nuran Dağlı, Belma Aktürk, Ankara, TBMM Basımevi, 1988

¹⁶⁷ Ahmad, **a.g.e.**, s.39.

¹⁶⁸ **Cumhuriyet**, 2 Ekim 1947.

¹⁶⁹ **Microfilm**, ROLL 4, October 13, 1947 (Restricted); **Microfilm**, ROLL 4, December 2, 1947

Cumhuriyet Halk Partisi 1923 ile 1946 yılları arasında, 1927, 1931, 1935, 1938 (Olağanüstü), 1939 ve 1943 yıllarında toplam olarak yedi kurultay düzenlemiştir. CHP, kurultaylarını her zaman önemsemiş ve düzenli olarak kurultaylarını toplamıştır.

CHP'nin 7. Büyük Kurultayı 17 Kasım 1947' de Ankara 'da Halkevleri salonunda toplanmıştır. Bu Kurultay CHP'nin iktidarda iken yaptığı son kurultaydır.

Kurultay, Genel Başkan Vekili Saraçoğlu'nun başkanlığında açılmıştır. Yoklamadan sonra Saraçoğlu, kurultay başkanlığı için verilen takrirleri okutmuş ve Şemsettin Günaltay ile İzmir delegesi Mehmet Orhun ittifakla kurultay başkanlığına seçilmişlerdir.¹⁷⁰

Cumhurbaşkanı bu kurultayda uzun bir konuşma yapmıştır. İnönü bu kurultayda yaptığı konuşmada:

“Harp sonu hayatı ve karşı parti mücadelesi içinde geçen iki senelik tecrübe ise, benim şahsi durumuma hususi bir mana verdi. Demokratik rejimin bu yeni şartlar içinde gelişmesi devrinde, haklı ve haksız, benim bir parti lehine veya aleyhine tesirim, mübalağalı olarak görülmüştür. Partiler arasında çetin mücadelelere karışarak hükümler vermem zaruri oldu. Vatandaşın beni partilere karşı müsavil durumda görmeyi bir emniyet unsuru saydığını fark ediyorum. Cumhurbaşkanı bulunduğum müddetçe Kurultay'ın seçeceği bir zatın, bütün yetkileri ile, Parti Genel Başkanlığı'nı yapması lüzumlu bir mahiyet almıştır.... Tüzük için teklif olunan şekli yani Kurultay'ın Genel Başkan Vekili seçmesi şekli, bütün yetkileri elinde bulundurmak şartıyla hukukça ve hükümce, benim vaziyetimi her türlü tereddütten kurtaracak mahiyettedir. Partinin bütün faaliyetlerine hâkim olacak ve milletvekili seçimini idare edecek Başkan Vekili, hakikatte partinin tam salahiyyetli

¹⁷⁰ **Vatan, 19 Kasım 1947, Aktaran: Hakan UZUN, İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 Olağan Kurultayı, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies XII/25 (2012-Güz/Autumn), ss. 101-139**

şahsiyet olacaktır” diyerek partiler karşısında yansız bir Cumhurbaşkanı olacağını açıklamıştır.

Kurultayda kısa bir süre önce Başvekillikten ayrılan Recep Peker ile onu CHP içinde destekleyen grup, yeniden İnönü ile çatışmaya girdirdiler. Amaçları parti içinde İnönü’ye karşı mücadeleyi kazanmaktı. İnönü ve Peker yaptığı konuşmalar da temel anlaşmazlık konularını ortaya koymuştur. Yapılan seçim sonucu İnönü yeniden Genel Başkanlığa, İnönü’nün desteğini alan Hilmi Uran da Genel Başkanvekilliğine getirilmiştir. Bu seçim sonucun da CHP içindeki sertlik yanlısı grup Peker ile kesin bir yenilgiye uğramış ve siyasal sahneden ayrılmak zorunda kalmıştır.¹⁷¹

CHP partinin ambleminde yer alan, programında tanımladığı altıoku ilk kez 10-17 Mayıs 1931 yılında yapılan kurultayda toplu olarak bir araya getirmiş ve sistemleştirmiştir. Bu ilkeler; CHP’nin 1931 tarihli programında, partinin ana vasıfları olarak kabul edilirken, 1935 tarihli programda ise devletin de esasları olarak belirlenmiş, başta Devletçilik ilkesi olmak üzere, ilkelere daha katı ve kapsayıcı bir özellik kazandırılmıştır. Haziran 1943’te toplanan kurultaya kadar, ilkelerle ilgili olarak herhangi bir yeni düzenleme yapılmamış, 1943 kurultayında ise Devletçilik, Milliyetçilik ve Laiklik ilkeleri yeniden yorumlanarak, Devletçilik ilkesinde özel girişim lehine bir yumuşamaya gidilirken, Milliyetçilik ve Laiklik ilkelerine de yeni paragraflar eklenmiştir.¹⁷² Bu durum partinin 1947 kurultayında da devam etmiş ve ilkelere bazıları yeniden yorumlanmıştır.

Çok partili hayata geçiş döneminde “12 Temmuz Beyannamesi”nden ve Recep Peker’in istifasından sonra CHP’nin 7.Büyük Kurultayı önemli bir aşamadır. Bu Kurultay’da birçok yeniliğe karar verilmiştir: “Cumhuriyet” ilkesi ile demokrasi kavramı aynı doğrultuda tanımlanarak parti içi liberalleşme eğilimi başlatılmıştır. Parti içinde seçim ve tabanın rolü ön plana çıkarılmış; genel başkanlık ile devlet

¹⁷¹ Cemil Koçak a.g.e,s.188

¹⁷² Suna Kili, **1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler** (Siyaset Bilimi Açısından Bir İnceleme), Boğaziçi Üni. Yay., İstanbul, 1976, s. .98-100.

başkanlığı birbirinden ayrılmaya da Genel Başkan'ın bütün yetkilerini Kurultay tarafından seçilecek bir Genel Başkanvekili'nin kullanması esasını benimsemiş; *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu* konusunda geri adım atılmasına karar verilmiş; Devletçilik ılımlılaştırılmış; Laiklik konusunda İslam karşıtlığı görüntüsünden uzaklaşma ile dine liberalleşmenin sağlanması hedeflenmiştir. Böylece CHP, DP'ye yaklaşmaya başlamış ve aralarındaki ayırım noktaları neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır.¹⁷³

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 yılında gerçekleştirilen kurultayında, vatandaşları din konusunda bilinçli hale getirmek için girişimlerde bulunması öngörülmüştür. Konunun en önde gelen savunucularından Hamdullah Suphi Tanrıöver bu süreçte dini, "komünizme karşı mücadelede birleştirici unsur" olarak nitelendirmiştir.¹⁷⁴ İlk olarak, 27 Ocak 1947'de okullar dışında din eğitimi kabul edilmiş, 1948'de imam hatip kursları açılmış, hacca gitmek isteyenlere ilk kez döviz verilmiş, 25 Kasım 1949'da isteğe bağlı olarak okullarda din eğitimi alınmasına karar verilmiştir.¹⁷⁵ Bu tarihten sonra da, Türk yöneticilerinin kişisel tutumlarının da etkisiyle dine karşı, oy kaygısıyla, "laiklik" ilkesinden taviz verilecek şekilde tolerans gösterilmeye başlanmış, din; siyasete karıştırılmıştır.

Görüldüğü gibi CHP bu kurultaydan sonra Cumhuriyet kazanımlarının en büyük ilkesi olan laiklikten ödün vermeye başlamıştır. Laiklikten uzaklaşma CHP'nin dönüşümünün en önemli ayağı olmuştur. O gün yaşanan değişimlerin etkileri günümüzü hala etkilemektedir.

Bu kurultay devrim sürecinden evrim sürecine geçiş gibi değerlendirilebileceği gibi 2. Dünya savaşı sonrası oluşan yeni dünya düzenine uyum sağlama çabalarının iç politika üzerine olan etkisi olarak da görülebilir.

¹⁷³Tanör, **a.g.e.**, s. 343; Ahmad, **a.g.e.**, s. 39.

¹⁷⁴Altan Öymen, **Değişim Yılları**, Doğan Kitapçılık ,7. Baskı, İstanbul, s. 277-278,

¹⁷⁵Nurşen Mazıcı, **Tek Parti Dönemi Seçilmiş Makaleler**, Pozitif Yay., İstanbul, 2001, ss.253-255

3.1.1.4 1950 Seçimleri

1.Hasan Saka Hükümeti'nin kurulmasından sonra DP tarafından, yeterince liberal olmadığı ve CHP içinden fazla tavizkar olmakla eleştirilmeye başlamıştır. Her iki parti tarafından eşleştirilen Saka Hükümeti 8 Haziran 1948'de istifa etti ve yerine 9 Haziran'da 2. Hasan Saka Hükümeti kurulmuştur.

İkinci Hasan Saka Hükümeti döneminde yapılan en önemli değişiklik olarak 1946 seçimlerinde seçimlere hile karıştığının düşünülmesine neden olan açık oy, gizli sayım yöntemi değiştirilerek, gizli oy-açık sayım ilkesi kabul edilmiştir.

Türkiye'de 14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimlerde, Demokrat Parti 4.241.393 oy ve % 53,3'lük oy oranı ile TBMM'de 395 milletvekilliği alarak çoğunluğa sahip olmuştur. Seçimlerde, Cumhuriyet Halk Partisi 3.176.561 oy ve % 39,9 oy oranı ile 69 milletvekili, Millet Partisi 250.414 oy ve % 3,1 oy oranı ile 1 milletvekili, Bağımsızlar 383.282 oy ve % 4,8 oy oranı 9 milletvekilliği kazanmışlardır.¹⁷⁶ TBMM'de çoğunluğa sahip olan Demokrat Parti, Celal Bayar'ı Cumhurbaşkanı seçmiş, hükümeti kurma görevi, Bayar tarafından Adnan Menderes'e verilmiştir.¹⁷⁷

Menderes, 22 Mayıs 1950'de açıkladığı Hükümet programında, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarlarını her konuda eleştirirken, dış politika konusunu eleştirilerinin dışında tutmuştur. Menderes, dış politika konusunda şu görüştedir:

“Bugün herhangi bir partinin değil bütün milletin müşterek kanaatinin bir ifadesi olan dış siyasetimiz hakkında fazla bir şey söylemeye ve Birleşmiş Milletler idealine olan samimi bağlılığımızı tekrara lüzum görmüyoruz... Truman Doktrini ve Marshall yardımı ile bu sulhçu siyasetimizi desteklediğinden dolayı kendisine milletçe samimi şükran hisleri beslediğimiz büyük dostumuz Birleşik Amerika ile ve büyük müttefiklerimiz

¹⁷⁶ Cemil Koçak a.g.e,s.193

¹⁷⁷ TBMM'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler, Ankara, T.C. Başbakanlık Personel ve Prensipier Genel Müdürlüğü Yayını, 1998, s. 173-177

İngiltere ve Fransa ile siyasi, iktisadi, kültürel münasebetlerimizi, samimiyet ve anlayış havası içinde her gün daha kuvvetlendirmek en büyük emelimizdir.”¹⁷⁸

Kısa sürede benimsenen çok partili siyasal rejimin bu şekilde bir sonuç vermesi, ABD tarafından da ilgiyle izlenmiştir. ABD Dışişleri Bakan Vekili James E. Webb, Cumhurbaşkanı'nın seçildiği ve hükümetin kurulduğu gün, 22 Mayıs 1950'de ABD Başkanı'na hazırladığı raporda, Türkiye ve yeni iktidarı hakkında bilgi vermiştir. Raporda, Demokrat Parti'nin kazandığı beklenmedik zaferin sebebinin Cumhuriyet Halk Partisi'nin izlediği ekonomik rejimin kamuoyunda yarattığı sıkıntılar olduğu belirtilmiştir. İki büyük parti arasında dış politikada bir farklılık olmadığı vurgulanırken, ekonomik alanda Demokrat Parti'nin devlet girişimciliğinden çok özel sektörü desteklediği ve yabancı sermayeye Cumhuriyet Halk Partisi'nden daha açık olduğu üzerinde durulmuştur¹⁷⁹. James E. Webb, 19 Eylül 1950 tarihinde Milli Güvenlik Konseyi (NSC) için hazırladığı raporda da Türkiye'nin demokratik gelişiminde ABD'den aldığı yardımların etkisinin büyük olduğunu vurgulamış, Demokrat Parti'nin kurduğu yeni Türk hükümetinin, ABD'ye karşı Cumhuriyet Halk Partisi'nden farklı bir tutumu olmayacağına işaret etmiştir.¹⁸⁰

3.1.2 Ekonomik Değişim

İkinci Dünya Savaşı sırasında izlediği savaş dışı kalma politikasıyla kendi iç meselelerine yoğunlaşmaya çalışan Türkiye, savaş sona erdiğinde 227 milyon dolarlık kısmı altın olan 245 milyon dolarlık stoklara sahipti.¹⁸¹ Bu birikimini de dışarıdan gelebilecek bir tehlide karşı muhafaza etme mecburiyeti hissediyordu. Bu yüzden, savaş süresince savaş ekonomisi uygulanmış; enflasyonun artmış, karaborsanın ortaya çıkmış olmasına karşın, bu stoklara

¹⁷⁸Faruk Sükan, Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları, 1950-1960, Ankara, Kültür Ofset, 1991, s. 13

¹⁷⁹FRUS, 1950, Vol. V, The Near East and Africa, op.cit., Dışişleri Bakan Vekili Webb'in Başkan Truman'a 22 Mayıs 1950 tarihli Türkiye'deki seçimleri değerlendiren notası, s. 1262- 1263

¹⁸⁰FRUS, 1950, Vol. V, The Near East and Africa, op.cit., Dışişleri Bakan Vekili Webb'in Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Lay için 19 Eylül 1950'de hazırladığı rapor, s. 1320

¹⁸¹Ayın Tarihi, Mart 1947, Sayı: 160, s. 26

dokunulmamış, ortaya çıkan bütçe açığını kapatmak için Milli Koruma Kanunu,¹⁸² Varlık Vergisi¹⁸³ gibi tedbirlere başvurulmuştur.

Bretton Woods'da 1944 yılında imzalanan ve Uluslararası Para Fonu'nu (IMF) 1945 yılında kuran antlaşmanın öngördüğü ekonomik sisteme dahil olabilmek için, 7 Eylül 1946'da Türk siyasal hayatında ilk kez devalüasyon yapılmış, Türk parasının değeri 1 Temmuz 1944'teki ABD Doları karşılığına bağlanmıştır.¹⁸⁴ TBMM'de 19 Şubat 1947'de onaylanan kanunla, Uluslararası Para Fonu ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nı kuran antlaşmaları imzalama yetkisi hükümete verilmiştir. Buna bağlı olarak, 11 Mart 1947'de Washington'da yapılan antlaşma ile Türkiye Uluslararası Para Fonu'ndan yardım almaya başlamıştır.¹⁸⁵

Türkiye'nin ekonomik dışa bağımlılığının temellerini hazırlayan Truman Doktrini ve doktrin çerçevesinde imzalanan 12 Temmuz 1947 tarihli Türk-Amerikan Yardım Anlaşması ile alınan yardımlar Türkiye Cumhuriyeti ekonomisinde büyük değişimlere sebep olmuştur.

1940'ların sonundan itibaren Türkiye, Amerikan zorunlu liberalizm siyaseti projesinin bir parçasıdır. Zorunlu liberalizmin ekonomi siyasetinde ilk elden karşılığı 1946 yılında CHP iktidarı eşliğinde, korumacı politikaların terk edilerek ticaretin liberalleşmesidir.¹⁸⁶

¹⁸² 18 Ocak 1940 tarihinde çıkarılan Milli Koruma Kanunu, özellikle üretim, dış ticaret ve fiyat kontrolleri konularında çok geniş devlet müdahalesi getirmiştir. Kanuna göre, hangi malın ne kadar üretileceğine devletin karar vermesi, yatırımların hükümetin izniyle yapılması ve buna uymayan işletmelerin tazminatı ödenerek devletleştirilmesi öngörülmüştür. İsmail Cem, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, 7. Basım, İstanbul, Cem Yayınevi, 1974, s. 321; Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, 5. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2001, s. 191-192

¹⁸³ 11 Kasım 1942'de çıkarılan Varlık Vergisi, savaşın Türk ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek ve savaş sırasında sağlanan haksız kazançları vergilendirmek amacıyla çıkarılmıştır. Melek Fırat, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1(1919-1980), op.cit., s. 579-580

¹⁸⁴ Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, op.cit., 1976, s.25

¹⁸⁵ Baran Tunçer, "Milletlerarası Para Fonu", **AÜSBF Dergisi**, C.: XIII, No: 4, Aralık 1958, s.12-13, 23

¹⁸⁶ Dr. Ahmet Haşim Köse, "Cumhuriyet Tarihinin Kırılma Noktaları", **Mülkiye**, Cilt XXVII, Kış 2004, Ankara, s.13

ABD yardımları, uzun vadede bazı sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yardımların, daha çok ABD'nin savaş sırasında kullandığı askeri malzemelerin Türkiye'ye aktarılmasıyla gerçekleştirildiği göz önüne alınırsa, bu malzemelerin düzenli olarak ihtiyacı olan bakımını karşılamak için de masraf yapmak gerekmiştir. Gönderilen malzemelerin yine ABD'den karşılanması gereken yedek parçalarının ve onarım bedellerinin temini için bütçeden yıllık 400 milyon Türk Lirası ayırmak gerekmiş, bu durum da 100 milyon dolar yani 280 milyon Türk Lirası'na denk gelen yardımın pahalıya mal olmasına yol açmıştır.¹⁸⁷

Bütçenin büyük bir bölümünü ABD'den alınacak milli savunma ihtiyaçları için kullanılmak üzere tahsis eden Türkiye'de bu sebeple finansal yatırım projelerinin hayata geçirilmesi de mümkün olamamış, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi uzun zaman almıştır.¹⁸⁸

Yapılan ithalatın da Amerikan dolarıyla karşılanıyor olması, Türkiye'nin elindeki döviz stoklarını kısa sürede tüketmiş, Türk ordusunu modernleştiren yardımlar ekonomiyi dışa bağımlı hale getirmiştir.

Savaştan önce dış ticaretini çoğunlukla Avrupa devletleriyle yapan Türkiye, aldığı yardımların da etkisiyle ekonomik sıkıntılar içindeki Avrupa yerine ABD ile ticaretini geliştirmiştir. Ancak, ABD'ye sattığı mallar, satın aldığı malların bedelini karşılamaktan çok uzak olmuştur. Bunun sonucunda, ortaya çıkan dengesizliği gidermek için Türk yöneticiler her fırsatta, ABD'den alabileceği yardımları artırmak için çaba sarf etmişlerdir¹⁸⁹.

¹⁸⁷Mehmet Gönlübol, 1982, op.cit., 234-235; Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler 1945-1960", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1(1919- 1980) , op.cit, s. 536

¹⁸⁸FRUS, 1950, Vol. V, The Near East and Africa, op.cit., ABD'nin Paris Büyükelçiliği'nde ABD Askeri Ataşeleri, Ekonomik işbirliği idaresi yöneticileri, Türk Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak ve Türkiye'nin Fransa'daki Büyükelçisi Numan Menemencioğlu'nun katıldıkları toplantının sonunda 1 Şubat 1950'de hazırlanan görüşme raporu, s. 1225

¹⁸⁹Mehmet Gönlübol, 1982, a.g.e, s.235

1950 iktidar değişiminden sonraki dönemin başlangıcı Marshall yardımları iken gelen dış kaynaklar ve bu kaynakların sağladığı bir “refah” dönemidir. Söz konusu sahte refah artışı, bu artışın liberal politikaların ve Amerikan dostu olmanın sonucu olduğunu iddia eden DP’nin lehine sonuçlanmıştır. Ancak bu dönem Türkiye iktisat tarihinin ilk kronik dış açıklarının oluşumuna da tanıklık etmektedir.1946-1953 döneminde dış ticaret açığı toplam olarak 500 milyona ulaşmıştır. Liberal olduğunu iddia eden DP iktidarı da giderek ekonomik korumacı politikalara ve siyaseten yasakçılığa doğru bir eğilim sergilemiştir.¹⁹⁰

Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85. Yılında Türkiye Ekonomisi adlı derleme kitabın sonuç bölümünde dönemi değerlendiren Prof. Dr. Şiir Yılmaz, dönem için şu görüşlerini kaleme almıştır:

“Dış tehditlerin abartıldığı 1950’li yıllarda askeri ittifak arayışı içine girilmiş ve ABD’li uzmanların da önerileriyle ekonomi politikalarında ciddi dönüşümler başlamıştır. Demiryolları yerine karayolları, sanayileşme yerine tarımda modernleşme, tarım kesimini pazara açma, bütçe ve dış ticaret dengelerini gözardı etme gibi dönüşümlerin yaşandığı dönem, ‘Özel kesim eli ile kalkınma’ sloganı ile iktidara gelen Demokrat Parti iktidarının görece liberal politikalarını sürdürmeyip başta kamu bankaları olmak üzere yeni iktisadi devlet teşekkülleri ile ekonomiyi yönlendirmek zorunda kaldığı yıllardır. Dış ticaret açıkları, dış borçlar, Türk lirasının devalüasyonu ile uygulamaya konulan ilk istikrar programı ve 1960 askeri darbesi ile son bulan “liberal” bir dönem yaşanmıştır.”¹⁹¹

ABD Başkanı’nın danışmanları ve Dışişleri Bakanı tarafından 25 Ekim 1956’da hazırlanan raporda da belirtildiği gibi Türkiye, yardımların alınmaya başlandığı

¹⁹⁰ ¹⁹⁰ Dr. Ahmet Haşim Köse, “Cumhuriyet Tarihin Kırılma Noktaları”,Mülkiye, Cilt XXVII, Kış 2004, Ankara, s.13

¹⁹¹ Şiir Yılmaz, **Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85. Yılında Türkiye Ekonomisi**, Editör: Gülen Elmas Arslan, Gazi Üniversitesi Hasan Ali Yücel Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları,2008,Ankara, s.534

1947 yılından 9 yıl sonra, ABD'nin "dünyadaki en bağımlı müttefiki" haline gelmiştir.¹⁹²

3.1.3 Sosyal ve Kültürel Değişim

Truman Doktrini'nden sonra başlayan ilişkiler Türkiye'deki Amerikan hayranlığını artırmıştır.

2.Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD'de yaygınlaşan Komünizmle mücadele, ABD'ye duyulan yakınlık arttıkça Türkiye'de de etkisini göstermeye başlamıştır. Türkiye, 1945 yılından itibaren demokratikleşme sürecine girerken, bunu batı yanlısı demokrasi olarak algılayıp uygulamış, sola ve Komünizme karşı sert tutumlar takınmıştır¹⁹³.

ABD Senatörü J.R. McCarty'nin devlet içinde Komünizm yanlısı bürokratların yer aldığı ve bunların görevden uzaklaştırılması gerektiği şeklindeki açıklamaları ABD kamuoyunda destekle karşılanırken, Sovyet tehlikesinden tedirginlik duyan Türkiye, McCartycilik akımından etkilenerek benzeri girişimleri ve psikolojik savaşı başlatmıştır. Tan Matbaası Baskını, DTCF Olayları, Köy Enstitüleri'nin ve Sosyalist Partilerin kapatılması ve bu partilerin kurucularının tutuklanması dönemin önemli olaylarından.

3.1.3.1 Tan Matbaası Baskını

Türkiye'ye verilen ilk Sovyet notasının 19 Mart 1945 tarihli olduğunu daha önceki bölümlerde belirtmiştik. Bu tarihten sonra Sovyetler Birliği karşısında yalnızlıktan kurtulmak isteyen ve Amerikan desteğini kazanmak isteyen CHP yönetimi, kendisine destekleyen yazarların yazılarıyla demokratikleşme çabalarını Amerikan kamuoyuna duyurma çabasıydı. Ancak Tan gazetesinde çıkan çeşitli köşe yazılarında Zekeriya Sertel, "Türkiye'nin daha

¹⁹²FRUS, 1955-1957, Volume X, Foreign Aid and Economic Defense Policy, John P. Glennon (ed. in chief), United States Government Printing Office, Washington, 1989, Başkan Eisenhower'ın Karşılıklı Güvenlik Programı'nda Yurttaş Danışmanları ve Dışişleri Bakanı arasında yapılan 25 Ekim 1956 tarihli toplantı sonunda hazırlanan rapor, s. 120

¹⁹³ Ömer Kürkçüoğlu, "Türk Demokrasininin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkenler, 1946'dan bu yana", **AÜSBF Dergisi**, C. XXXIII, No: 1-2, Mayıs- Haziran 1978, 230

ileri ve daha geniş bir demokrasiye geçiş hareketine hükümet ve meclis ön ayak olacak durumda değildir"¹⁹⁴, "Demokrasi inkılâbını CHP yapamaz"¹⁹⁵ diye yazıyordu.

Zekeriya Sertel bu durumu, hatıralarında: "İnönü Amerika'ya dayanabilmek için lafta olsun demokrat görünmeye çalışıyordu. Dış âlemi demokrasiden yana olduğuna inandırmak zorundaydı. Çünkü Amerika Türkiye'nin bir diktatörlük olmasını beğenmez görünüyordu, demokratik bir düzene geçilmedikçe Türkiye'ye yardım elini uzatmayacağı izlenimini veriyordu"¹⁹⁶

Sabiha Sertel de aynı çizgide yazılar yazıyordu. Örneğin bir yazısında şöyle diyordu:

"İnkılâbı müdafaa edenler, her nevi tenkit, muhalefet, cemiyet kurmayı, demokrasinin verdiği hakları kullananları menfi, bozguncu, vatan haini sıfatı ile vasıflandırmışlar, vatanseverliği kendi inhisarlarına alarak, kendi fikirlerine uymayanları hıyanetle damgalamışlardır. Bu zihniyet sahip olan, bu zihniyetle inkılâbı hareket mebdinden uzaklaştırıp tamamen aksi istikamete götürenler, bugün bu hürriyeti iade edemezler. Memleketin daha geniş demokrasiye geçebilmesi için, Halk Partisi'nin diktatorasını, kudret ve salahiyetini diğer partilerle paylaşması, bu hürriyeti milletin serbest tazyiksiz bir seçimle iktidar geçireceği bir meclisin yeni bir zihniyeti millete iade etmesi şarttır. Hürriyeti tehdit edenler, hürriyet veremezler."¹⁹⁷

Bu ve buna benzer yazılar yazan Sertel'ler kendisini Amerika'ya inandırmaya çalışan CHP iktidarını kızdırıyordu.

Bu kızgınlık sonrası, 4 Aralık 1945'te İstanbul'da çıkan olaylarda Sabiha-Zekeriya Sertel'in yönetimindeki Tan Matbaası başta olmak üzere solcu yayınlar yaptığı bilenen yayınevleri ve kitapçılar tahrip edilmiştir. Ardından da gazeteler

¹⁹⁴ Tan,22 Ağustos 1945

¹⁹⁵ Tan,22 Kasım 1945

¹⁹⁶ M.Z,SERTEL,**Hatırladıklarım(1905-1950),İstanbul,1968,s.259**

¹⁹⁷ Sabiha Sertel, "**Hürriyeti Tehdit Edenler Hürriyet Veremezler**"; Tan,24 Ağustos 1945

kapatılmıştır. Tan Matbaası baskını sırasında Hukuk Fakültesi öğrencisi olan, İlhan Selçuk olayı Alpay Kabacalı'ya şöyle anlatıyor:

“O olayı ben Hukuk Fakültesi'nde iken yaşadım, 'Komünistlere ölüm' diye saldıran insanları izledik. Bilincimiz bugünkü gibi gelişmemişti. Stalin'in Boğazlar, Kars-Ardahan üzerindeki talepleri milliyetçi duygularla yetişmiş insanları derinden sarsıyordu. Zaten tarihten gelen bir Moskof düşmanlığı var, Ruslarla sürekli savaştığımız. Kurtuluş Savaşı'ndaki dayanışma ayrı bir olay. İkinci Dünya Savaşı sonrasında da 'Stalin Boğazları istiyor, Ardahan'dan toprak istiyor propagandası körüklenince, iş başka bir noktaya geldi..... Tan Matbaası'nın yıkılışını hatırlıyorum. Bir takım sivil giysili, ama polis oldukları belli adamlar gençlere yol gösterdiler. Ne oluyor diye biz koştuk arkadaşarımla, Tan Matbaası'nın yıkılışını gördük. Üniversite bahçesinde başladı, sınıflara haber geldi: 'Koşun ey gençlik, koşun vatani görev, milli görev' diye öğrencileri kışkırttılar. Böyle bir propaganda yapıldı. Katılanların çoğunun bilinçli olduğunu sanmıyorum. Yalnız benim o zamanki düşüncem bu saldırganlığın çok şaşılmalı bir şey olduğuydu.”¹⁹⁸

İlhan Selçuk'un anlatımı, dönemin havasını anlatması yönünden çok anlamlıdır. Batıya yaklaşmak için içerde Komünizm tehlikesi çıkarılması önemliydi. Üniversite öğrencilerini “Komünistlere ölüm” sloganı ile Tan Matbaası'na saldırtmak o dönem yaşanmaya başlayan değişimin ilk göstergelerinden biridir.

3.1.3.2 Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) Olayı

1948'de Ankara DTCF'de görev yapan dört profesör görevden uzaklaştırılmıştır.¹⁹⁹ DTCF Dekanı Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın Milli Eğitim Bakanlığı'na 13 Aralık 1945'te 2258 sayılı şu gizli yazıyı yazar:

¹⁹⁸ Miyase İlknur, “İlhan Abi” Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2002, s.35

¹⁹⁹ Vatan, “Türkiye'de Komünizmin Kökünden Temizlenmesi ve Komünist Elemanların Tasfiyesi”, 17 Mayıs 1947

" İstanbul'da yayınlanan ve haftalık siyasi mecmua olduğunu ilk sahifesinde açıklayan bir derginin kapağında yazı yardımı vaad edenler başlığı altında fakültemizden Doçent Behice Boran, Doçent Pertev Naili Boratav, Doçent Mediha Berkes'in isimleri görülmüştür.

Politika eğilimi ilmi düşünceyle uzlaşma kabul etmeyecek karakterde olan bu dergiye; Doçent Behice Boran, Doçent Pertev Naili Boratav'ın ihtisaslarıyla ilgili de olsa yazı göndermelerini, Doçent Behice Boran'ın yayınlanmasını, Doçent Niyazi Berkes'in yazı vadetmesini, ilmi yardımcı Mediha Bekres'in yazı vaat etmiş olduğunu söylemesine rağmen mecmuayı gördükten sonra kendi hakkındaki ibareyi yayınlamamasını akademik kariyer düşünce ve çalışmalarına aykırı gördüğümü ve yukarıda adı geçenlerin bu hareketleriyle fakülte içindeki durumlarının göz önüne alınması gerektiğini saygılarımla arz ederim."²⁰⁰ Bahsedilen dergi Zekeriya Sertel'in "Görüşler" isimli dergisiydi.

Bu rapordan önce de Yüksek Öğretim Genel Müdürü N. Halil Onan, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'e yazdığı mektupta Boratav, Boran ve Niyazi-Mediha Berkes çiftinin görüşleri nedeniyle üniversitede kalmasının sakıncalı olduğunu belirtmişti.

Bu yazılardan sonra 15 Aralık 1945'te bahsedilen öğretim üyeleri aktif eğitimden çıkarıldı ve bakanlık emrine alındı. Bunun üzerine öğretim üyeleri Danıştay'a başvurdu; Danıştay da 26 Mart 1946 günü oy birliği ile tasfiye kararını iptal etti.

1946 yılından sonra da DTCTF'de olaylar devam etti.1 Mart 1947 yılında 67 sağ görüşlü öğrenci imzaladıkları bir dilekçeyi Başbakan'a ve İçişleri Bakanına verecekler. Tan, Yurt ve Dünya, Adımlar dergisi gibi dergilerde yazan öğretim üyelerinin işlerine son verilmesini isteyeceklerdi. Dilekçeyi imzalayan 67 öğrencinin 60'ının başka fakülteden olması da dikkat çekici bir noktadır. Bu dilekçenin öncesinde de dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer bir soru

²⁰⁰ Uğur Mumcu, **40'ların Cadı Kazanı**,21. Baskı, Umag yayınları, Ankara, 2002, s. 79

önergesi üstüne yaptığı konuşmada Tan, Yurt ve Dünya, Adımlar dergisinin Türkiye Komünist Partisi ile ilişkili olduğunu ileri sürmüştür.²⁰¹ Sağcı öğrencilerin dilekçesi üzerine 5 Mart 1947 günü öğretim üyelerini savunan 108 imzalı başka bir dilekçe yazılacak ve Rektörlüğe ve Dekanlığa da verilecektir. Aynı gün Pertev Naili Boratav'ın vereceği konferans zorba bir öğrenci grubunca engellenecek ve ertesi gün solcu öğretim üyelerinin işten atılması için gösteriler yapılmıştır. Bu eylemlerin su süreçte hızlanmasının sebebi Ankara Üniversitesi Senatosu'nun kendilerine tepki gösterilen öğretim üyelerinin kararını 7 Mart 1947'de karar verecek olmasıdır. Senato 11 Mart'ta haklarından "Üniversite kürsülerinde yabancı ideolojileri yayarak Türk gençliğine zehir saçmak" savı ile soruşturma açılacak öğretim üyelerinin Profesör Pertev Naili Boratav, Doçent Behice Boran ve Doçent Niyazi Berkes olduğunu açıklamıştır.²⁰²

Türk hukukuna büyük katkılar yapmış Hirsch de o dönem Senato üyesiydi ve bu karar toplantısını anılarında şöyle yazacaktır:

"Senato 10 Ocak 1948'de toplandı. Parlamento komisyonunun görüşmeleri hakkında çok iyi bilgi sahibi olduğu anlaşılan Tıp Fakültesi Senatörü, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi mensubu bir profesörle iki doçentin üniversite hocalığı görevinde kalmalarını imkânsız kılacak biçimde üniversitenin şeref ve itibarını zedeleyen davranışlarından ötürü, üniversiteden çıkartılmaları önerisini getirdi. Ben söz alarak hazırlık soruşturması dosyasını istedim. Böyle bir şey yoktu! 'Peki, suçlanan kişiler bu konuda dinlendi mi?' soruma ise, Tıp Fakültesi'nden meslektaşım, 'Buna hacet yok, hepimiz onların Komünist olduğunu biliyoruz' cevabını verdi. 'Özür dilerim, ben bilmiyorum; ama bir hukukçu olarak, her suçlanan kişinin en temel hakkının, dinlenme hakkı olduğuna işaret ederim' dedim.

Tıp Fakültesi senatörü buna kesinlikle karşı çıktı. Bunun üzerine, ben de 'Pekâlâ sayın meslektaşım' dedim, 'o zaman ben de, şu andan itibaren körbağırsağın sol omuzda bulunduğunu iddia ediyorum' dedim. Hiddetle

²⁰¹ M.Çetik, Üniversite'de Cadı Kazanı - 1948 DTCF Tasfiyesi ve Pertev Naili Boratav'ın Müdafaası, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998,s.18-19

²⁰² A.g.e, s.21-22

kendini kaybeden Tıp Senatörü üzerime saldırmak istedi, öteki senato üyeleri ancak zaptedebildiler. Ama önerisinde ısrar etti. Ben de yaklaşık şu açıklamaları tutanaklara geçirttim: 'Bir disiplin soruşturmasında dahi suçlanana söz hakkı tanınması zorunludur. Bu olmaksızın yapılacak bütün işlemler hukuka aykırıdır. Ben hukuka aykırı bir işleme katılmam. Hukuk Fakültesi'nin senatodaki temsilcisi olma görevimden burada istifa ediyorum.' Profesör Esat Arsebük de bu açıklamaya katıldı. Buna rağmen senato, söz konusu üç öğretim üyesini akademik kariyerden çıkarma kararı aldı."²⁰³

Bu karar üzerine Rektör Şevket Aziz Kansu, 13 Ocak 1948'de istifa edecek ancak Profesörler Genel Kurulu'nca bu istifa kabul edilmeyecektir. İki öğretim üyesinin idari yargıya başvurmaları üzerine Danıştay II. Dairesi 30 Ocak 1948 gün ve 3813/279 sayılı kararı ile Senato kararını "men-i muhakeme kararı" vererek bu açıdan geçersiz kılacaktır. Bu arada Üniversitelerarası Kurul da 21 Şubat 1948'de bu öğretim üyeleri için disiplin cezası verilemeyeceği sonucuna varacaktır. Bakan Sirer ise Danıştay'ın kararına itiraz edecek ve dosya Danıştay Genel Kurulu'nca görüşülmek üzere Danıştay Başkanlığı'na verilecektir. Danıştay Genel Kurulu, bu kere daire kararını bozarak adı geçenlerin görevi kötüye kullanmak suçundan (T.C.K. madde 240) haklarında dava açılmasına karar verecektir. Dava, 15 Haziran 1948'de Ankara 4. Asliye Ceza Mahkemesi'nde görülmeye başlanacak, sonuçta önce 10 Şubat 1950'de Pertev Naili Boratav'ın beraatına, Behice Boran ile Niyazi Berkes'in ertelenmemek üzere 3'er ay hapislerine karar verilecektir. Boran ve Berkes'in kararı temyiz etmeleri üzerine bu karar Yargıtay'ca bozulacak ve sonunda Ankara 1. Asliye Ceza Mahkemesi'nin 30 Haziran 1950 günlü kararı ile onlar da beraat edeceklerdir.²⁰⁴ Yargı yolu ile bu üç öğretim üyesinin kadroları kaldırılmayacağı anlaşılınca, yasa ile kadroları kaldırılarak üniversiteden uzaklaştırmak yoluna gidilmiştir.

²⁰³ Ernst e. HIRCH, Anılarım- Kayser Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Türkiye'si, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 1997, s.367-368

²⁰⁴ Mete Çelik, a.g.e, s.34-38

Yıllar sonra Pertev Naili Boratav'ın Mete Çelik tarafından, "Üniversite'de Cadı Kazanı - 1948 DTCF Tasfiyesi ve Pertev Naili Boratav'ın Müdafası" ismiyle hazırlan kitabın önsözüne olayla ilgili şöyle diyecektir:

"Yarım yüzyıl kadar önce, Türkiye'nin irtica odakları Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nden Niyazi Berkes'i, Behice Boran'ı ve beni tasfiye etmek amacıyla çok yönlü bir kampanya açtılar ve sonunda başarıya ulaştılar. Olaylar zincirinin bir noktasında ben, Niyazi Berkes ve Behice Boran aleyhinde açılan ceza davası, her üçümüzün de beraatı ile sonuçlandı. Ancak, beraatımız üniversitedeki görevlerimize dönmemize imkân vermedi. Bir meclis tasarrufu ile üniversiteden, bir daha dönmemek üzere uzaklaştırıldık.

...1947 - 48 üniversite tasfiyesi, benim, Niyazi'nin ve Behice'nin hayatlarını etkileyen, değiştiren bir olaylar zincirinden ibaret olsaydı; belki de bu kitabın yayınlanmasına gerek olmazdı. Bizim yaşadıklarımız; bence, Türkiye'nin siyaset, hukuk ve üniversiteler tarihine bir yüz karası olarak geçecek acı ve öğretici özellikler de taşıyor. Türkiye bizimkine benzer cadı kazanlarının kaynatıldığı başka dönemlerden de geçti ve bizden sonra da, benzer acı tecrübeleri yaşayan başka bilim insanları oldu. Bu nedenlerle, bizler istisnai bir dönemde kazaya uğramış insanlar değildik. Bu kitap, bu nedenle, geçmişe, bugüne ve geleceğe ışık tutacak unsurlar taşıyor."²⁰⁵

Ülkede gerçek anlamda bir Komünizm tehlikesi olmadığı halde bu öğretim üyeleri ile bu kadar uğraşılması sonrasında ise işlerinden edilmeleri Amerika Birleşik Devletleri'ne ülkenin içinde bir komünizm tehdidi olduğu göstermek için yapılan bir eylem gibi durmamaktadır. O günlerin siyasi atmosferinde komünizm gerçek bir tehdit olması olanaklı görünmemektedir. 3-5 öğretim üyesi ve sayısı bir elin parmaklarını geçmeyecek dergilerle ülkenin Komünizme geçmeyeceği en basit araştırmacının gözünden kaçmayacak bir ayrıntıdır.

²⁰⁵ Mete Çelik, a.g.e.,s

3.1.3.3 Eğitimde Dönüşüm ve Köy Enstitülerinin Kapatılması

Amerikan yardımlarından sonra yaşanan en büyük değişimlerden birisi eğitim konusundadır. Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında bile Eğitim Şurası toplayan Mustafa Kemal, eğitime her zaman büyük önem vermiştir. Eğitim bir toplumun nasıl şekilleneceğini belirleyen en büyük etkidir.

Cumhuriyet'in kurucu iradesi, Cumhuriyet Devrimi'ni gönülden özümsemiş, özverili ve kendine güvenen bir kuşak yaratacak eğitim politikalarını benimsemiştir. Bu politikaların sonucu olarak da Türkiye'nin en özgün eğitim kurumu olan Köy Enstitüleri kurulmuştur.

Köy Enstitüleri'nin kurulmasının hedefi çok kısa süre içinde çok sayıda öğretmen yetiştirmek ve kırsal kesimde ilköğretim sorununu, devlet bütçesini en düşük derecede yük getirecek şekilde çözmektir. Bunun için kırsal kesimde köylülerin emeğine dayanılarak inşa edilecek Öğretmen Okullarında, yine köyden alınarak yetiştirilmiş köy kökenli öğretmen yetiştirilecektir. Köy kökenli oldukları için bu öğretmenler köyde daha çabuk ve etkili bir biçimde bütünleşebilecekleri ve köy koşullarına daha verimli faaliyet gösterebilecekleri düşünülmüştür.²⁰⁶

Köy Enstitüleri'nin temeli Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan döneminde atıldı.²⁰⁷ Köy Enstitülerinin fikir babası olarak kabul edilen ve enstitülülerin "Tonguç Baba" diye adlandırdıkları İsmail Hakkı Tonguç da onun zamanında göreve getirilmişti. Çeşitli deneme, girişim ve ara yasal düzenlemelerden sonra Köy Enstitüleri 17 Nisan 1940 yılında 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile kurulmuştur.

Doğan Avcıoğlu Türkiye'nin Düzeni kitabında Köy Enstitüleri Kanunu sırasında bürokrasinin ve eşrafın bu kuruma karşı olduğunu şöyle ifade etmiştir.

²⁰⁶ Cemil Koçak, a.g.e, s.168

²⁰⁷ Engin Tonguç, '**Köy Enstitülerinin Temelini Atan Bakan: Saffet Arıkan**', Yeniden Müdafaa-i Hukuk, 1 Aralık 2002, sayı 39, s.44-48

“Köy Enstitüleri hareketi, başından beri, eşrafın ve bürokrasinin dar ve tutucu kurallarına sığmadığı için, bürokrat çoğunluğun düşmanlığını kazanmıştır. Kanun’un 278 oyla kabul edilmesi, 148 kişinin oylamaya katılmayışı dikkat çekicidir.”²⁰⁸

Savaş yıllarında (1939-1945) Enstitü sayısı yirmiye çıktı, 1949 yılında ülkedeki Enstitü sayısı 21 olmuştu. 1940’lı yılların sonunda yirmi beş bin civarında Enstitü mezunu öğretmen yetiştirildi.²⁰⁹Bu öğretmenler, Türkiye’nin çağdaşlaşması ve köylünün eğitilmesi konusunda büyük başarılar sağladılar. Ancak daha başlangıçtan beri ülkenin tutucu kesimlerini rahatsız eden bu uygulama hem içerideki tutucular hem dışarıdan gelen baskılardan doğan yeni programlar sonucunda savaş sonrası yavaş yavaş işlevlerini kaybetmiş ve kapatılmıştır.

Köy Enstitüleri girişimi ile toprak reformu için yapılan çalışmaların bir arada yürütülmüş olması rastlantı değildir. Cumhuriyet’in kurucu kadroları bu iki çalışmayı bir arada götürerek feodaliteden arındırılmış gerçekten demokratik ülke kurulması için çalışmaktaydı. Bir önceki bölümde işlendiği gibi Köylüyü Topraklandırma Kanunu’na yani toprak reformuna karşı çıkanlar Demokrat Parti’yi kurmuş ve hem köylüyü topraklandırma yasası işlevsiz hale gelmiş hem de Köy Enstitüleri kapatılmıştır.

Amerika ile 27 Aralık 1949 tarihinde Türkiye ve ABD Hükümeti Arasında Eğitim Komisyonu Kurulması Hakkında Antlaşma imzalanmıştır.²¹⁰

Antlaşmanın 1. Maddesi ile Türkiye’de bir “Birleşik Devletler Eğitim Komisyonu” kuruluyordu. Komisyonun giderleri Türkiye’nin ABD’ye olan borcundan

²⁰⁸ Doğan Avcıoğlu, **Türkiye’nin Düzeni (Birinci Kitap)**, 10.Basım, Tekin Yayınları, İstanbul,1976,s.499

²⁰⁹ Cemil Koçak, **Siyasal Tarih (1923-1950),Çağdaş Türkiye 1908-1980**,Cem Yayınevi, 10.Baskı, İstanbul, s.169

²¹⁰ Haydar Tunçkanat, **İkili Anlaşmaların İçyüzü, İktisadi, Askeri, Siyasi**, Ekin Yayınları, İstanbul,1984, s.43-49

karşılancaktı. Komisyonun amacı, “eğitim programının idaresini kolaylaştırmak” olacaktı. ABD vatandaşlarına yapılacak öğretim ve araştırma giderlerini de Türkiye ödeyecekti. Aynı durum, ABD’de eğitim göreceğ Türk öğrencileri için de, yol giderlerini de kapsamak üzere söz konusuydu.

Diğer maddelere göre; Komisyon dördü Türk, dördü Amerikalı sekiz üyeden oluşacak, başkanı ise ABD Büyükelçisi olacaktı. Oyların eşitliği durumunda Büyükelçi’nin oyu kararı belirleyecekti. Amerikalı üyeleri ABD Dışışleri atayacaktı. Komisyon doğrudan doğruya ABD Dışışleri Bakanlığı’na bağlıydı ve onun denetiminde olacaktı. Komisyonun bir veznedarı (saymanı) olacaktı ancak bu veznedarın atanmasını ABD Dış İşleri Bakanı onaylayacaktı.

Komisyon; yabancıların verecekleri burslar için profesör, araştırmacı ve öğrenci önerecekti. Eğitim programları düzenleyecekti. Amerikalıların Türk eğitim sistemi içinde nerede, nasıl görev yapacağını kararlaştıracaktı.

Bu antlaşmanın TBMM’nce bir yasa ile onanması gerekmekteydi ve bu yasanın gerekçesinde şöyle yazıyordu:

“ Amerikan Hükümeti, ...Amerikan Kültürünü yaymak gayesi ile anlaşmalarla tahassül eden alacaklarını bu memleketlerde kültürel gayeler sarfını temin edecek kültür antlaşmaları imzalamıştır.”²¹¹

Böyle bir komisyonun bağımsızlık bilinci ile yetişen nesillerce kabul edilmesi zor olduğundan bu komisyonun Köy Enstitüleri gibi bir kurumun kapatılmasında işlevsiz kaldığı düşünülemez. Nitekim Türkiye’de 1947-1950 yılları arasında öğretimlik yapan Amerikalı Fay KIRBY, 1961 yılında Columbia Üniversitesi’nce kabul edilen “Türkiye’de Köy Enstitüleri” isimli doktora tezinin kitabına yazdığı önsözünde durumu şöyle değerlendirmektedir.

²¹¹ TBMM Tutanak Dergisi, C. XXV/1, Dönem 8.Toplantı 4, s. 220

“Enstitüler, fikrin kendisinde ve Enstitülerin kuruluşunda veya işleyişinde bulunan bir sakatlıktan dolayı değil, dışarıdan gelen amiller yüzünden çökertilmiştir.”²¹²

1950 yılına gelindiğinde komünistlere yönelik operasyonlar hızlandırılmış, tutuklamalar başlamış, artık bu konuda taviz verilmeyeceği ortaya konmuştur.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın 1957 yılında söylediği; “memleketimizde Amerika’nın gelişme merhalelerini takip ederek çalışıyoruz. 30 yıl sonra bu memleket 50 milyon nüfuslu küçük bir Amerika olacaktır”²¹³ demeci Türkiye’deki Amerikan hayranlığının en büyük göstergesi olarak akıllarda kalmıştır.

Stalin’in 5 Mart 1953’te ölmesinden sonra göreve gelen yöneticiler SSCB’nin dış politikasını “Barış içinde bir arada yaşama” temeline dayandırdılar²¹⁴. SSCB 30 Mayıs 1953’de Türkiye’ye gönderdiği notada, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya attığı taleplerden vazgeçtiğini resmen açıkladı²¹⁵. Sovyet yetkililerinin bu açıklamaları, asla Türkiye’nin güvenini tam olarak kazanmaya yetmedi. Türkiye 1945’ten sonra olduğu gibi, 1953 yılından sonra da Batı ile yakınlaşmaya devam etti ve Soğuk Savaşta tercihini Batı Blok’undan yana kullandı.

3.2 DIŞ POLİTİKADAKİ ETKİLER

3.2.1 Türkiye’nin Batı Yanlısı Siyaseti

Truman Doktrini’nin açıklanmasından itibaren, Türk dış politikasının temel hedefi Batıyla sıkı ilişkiler kurmak haline gelmiş, bu hedefi gerçekleştirebilmek

²¹² Fay KIRBY, **Türkiye’de Köy Enstitüleri**, İmece Yayınları, s.7

²¹³ Feroz Ahmad, 1996, a.g.e, s. 63-64,

²¹⁴ Fahir Armaoğlu, “Barış İçinde Birarada Yaşamamanın Sovyet Yorumu”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C 27, S.3, (1972), s.283-314.

²¹⁵ Erel Tellal, “SSCB’yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası**, (6.basım), (Editör: Baskın ORAN), İletişim, İstanbul, 2002, s.511

için Türkiye, Batının öncülüğünde kurulan tüm siyasi, askeri ve ekonomik organizasyonlara üye olmak için çaba harcamıştır.²¹⁶

Türk dış politikasında gözlemlenen en belirgin değişim Filistin konusunda görülmüştür. ABD ile yakın ilişkiler ve kapsamlı yardımlar başlamadan önce Filistin'de bağımsız bir Arap devletinin kurulmasını her zaman desteklemiştir²¹⁷ olan Müslüman çoğunluğa sahip Türkiye, ülkenin durumuyla ilgili görüşmelerin yapıldığı Birleşmiş Milletler Konferansları'nda her konuda yanında yer aldığı Filistin'e sonradan sırtını dönmüştür.

Türkiye, İsrail'in 14 Mayıs 1948'deki kuruluşunun ardından, başlangıçta tarafsız bir politika izlemeyi tercih etmiş olsa da 28 Mart 1949'da, İsrail devletini tanıyan ilk devletlerden biri olmuştur. Türkiye'deki Musevilerin de İsrail'e göçünü kabul ederek, Filistin topraklarındaki Yahudi nüfusunun artmasını sağlayan Türkiye'nin bunun sonucunda Arap devletleriyle de arası açılmıştır²¹⁸.

Ocak 1949'da Asya Devletleri Konferansı'na katılım davetini, "Asya değil, Avrupalı bir devlet olarak konferansa katılmayı uygun bulmadığı" şeklinde cevaplandırması Türkiye'nin Asya devletleri ile de ilişkisini bozmuştur²¹⁹.

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) 4 Nisan 1949'da kurulmasından sonra, Türkiye'nin ana hedefi bu örgüte katılma fikridir. Bu tutum uzun süredir açık olarak gözlemlenen Batı yanlısı politikalarını daha da belirginleştirmiştir.

²¹⁶ Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, METU Press, 2001, s. 8

²¹⁷ Vatan, "**Türk Delegatesi Filistin Davasında Türkiye'nin Kararını Söylüyor**" 2 Mayıs 1947; Vatan, "Filistin Davası", 7 Mayıs 1947; Ulus, "Türkiye ve Arap Birliği: Bir Mısır Gazetesi Dikkate Değecek Bir Yazı Yayımladı" 6 Haziran 1947; Ulus, "Türkiye Arapların Yanında", 9 Haziran 1947

²¹⁸ Çağrı Erhan, "**ABD ve NATO'yla İlişkiler 1945-1960**", Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1(1919-1980), a.g.e.s. 537

²¹⁹ Haluk Ülman, Oral Sander, "**Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler 1923-1968**, II. Bölüm", AÜSBF Dergisi, C. XXVII, No: 1-2, Mart 1972, s. 5

Soğuk Savaş'ta ortaya çıkan bloklaşmanın dışında kalan, çoğu bağımsızlığını yeni kazanmış Asya-Afrika devletlerinin 18-24 Nisan 1955'te Endonezya'da katıldığı Bandung Konferansı'nda Türkiye, bağlantısızlık politikasına karşı olduğunu ve bu politikanın Moskova'nın işine yarayacağını açıklayıp Batı Bloku'nun temsilciliği rolünü üstlenmiştir.²²⁰ Türkiye'nin Konferans'taki bu tutumu yeni doğan "Üçüncü dünya" devletlerini de daha başından Türkiye'nin karşısına yerleştirmiştir.

3.2.2 NATO ve Türkiye

4 Nisan 1949 tarihinde ABD, Kanada, İngiltere, Fransa, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İzlanda arasında Kuzey Atlantik Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma 24 Ağustos'ta yürürlüğe girerek Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nü (NATO) doğurdu.

Kuzey Atlantik Antlaşması, antlaşmaya imza koyan devletlerarasında çok geniş bir işbirliğinin oluşturulması için gerekli bir çerçeve oluşturmuştur. NATO saldırıyı önlemeyi ve saldırıya karşı koymayı amaç edinmekle birlikte siyasal, ekonomik, askerî ve diğer alanlarda sürekli dayanışma ve işbirliğini öngörmektedir. Truman'ın ifadesiyle Marshall Planı ve NATO "bir elmanın iki yarısıydı."

NATO'nun kuruluşu, ABD tarafından geliştirilen dört amaca dayanıyordu: SSCB'yi çevrelemek, Batı Avrupa ülkelerini Kapitalist dünya ekonomi sistemi içinde tutmak, ABD'yi Avrupa içinde tutmak ve hem Avrupa'da hem de Avrupa dışında yeni sosyalist devrimlerin gerçekleşmesini önlemek.²²¹

Türkiye'nin Batılı devletler tarafından, Sovyetler Birliği'nin yayılmacı emellerine son vermek adına kurulan NATO'ya dâhil olma düşüncesi aslında, Batı bloğu

²²⁰ Mehmet Gönübol, Haluk Ülman, "Türk Dış Politikasının 20 Yılı, 1945-1965", AÜSBF Dergisi, C. XXI, No: 1, Mart 1966, s. 165-166; Fahir Armaoğlu, 2005, a.g.e, s. 624-625

²²¹ Mustafa Türkeş, "NATO Bağlamında ABD-Türkiye İlişkilerinde Devamlılık ve Değişim", **Türk Dış Politikasının Analizi**, (Ed.) Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2004, s. 381-382.

içerisinde yer alma girişimlerinin bir sonucudur. Türkiye'yi Batı Devletleriyle ilişki kurmaya iten ve Batıya yaklaştıran nedenler; ekonomik kalkınması için ihtiyaç duyduğu dış yardım, Atatürk tarafından başlatılan çağdaşlaşma hareketinin kendisinden sonra gelen siyasilerce Batı devletleriyle sıkı ilişkiler kurulması şeklinde devam ettirilme isteği ve en önemli olarak da II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'ye yöneltilen Sovyet tehditleridir.²²²

Batı Avrupa'da kurulan birliğe, ABD'nin henüz şekil ve şartları belli olmayan birtakım taahhütlerle katılma ihtimalinin belirlediği sıralarda ABD Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin'e Türkiye'nin Batı Birliği'ne ve ABD'nin katılacağı ittifaka girmesini sağlamakla ilgili görevler verilmiştir.²²³ Erkin, Amerikan yetkilileriyle yaptığı pazarlıklar sonucu Amerikan yönetiminin Türkiye'yi NATO'ya kabul etmedeki isteksizliğini gördü ve bunun üzerine Amerikan destekli bir Akdeniz paktının kurulması için çabalarını yoğunlaştırdı.²²⁴ Ancak İtalya'nın NATO'ya alınması ve ABD'nin bölgesel ittifaklara soğuk bakması bu çabayı da sonuçsuz bıraktı.²²⁵

NATO'nun kuruluşu, Türkiye'de hem dönemin CHP Hükümeti hem de Demokrat Parti tarafından memnuniyetle karşılandı.

Demokrat Parti seçimleri kazanmadan önce Mayıs ayında Başbakan Şemsettin Günaltay Ankara Radyosu'nda ülkenin genel meselelerini anlatırken, konuşmasının bir bölümünde NATO'ya girişe uzanan süreç hakkında şöyle diyordu:

“Truman Doktrini bu devrede ilan edilmiştir. Türkiye'ye silah yardımı hakkında ABD Devletleriyle yapılan antlaşma bu devrede

²²² Gönübol M. - Ülman H. (1966). Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı (1945-1965), SBF, Cilt: XXI, No: I, Ankara.

²²³ Erkin, F. C., “**Batı Avrupa Birliği ve NATO'nun Doğuşu, Türkiye'nin NATO'ya Girişi**”, Türkiye ve NATO, Türk Atlantik Antlaşma Derneği Yayınları, No: I, Ankara. 1948,s.9

²²⁴ Foreign Relations of the United States, 1948, Volume III, Western Europe (1974) (Washington: United States Government Printing Office), s.148

²²⁵ Erkin, a.g.e, s.22

imzalanmıştır. Avrupa'yı iktisadî bakımdan kalkındırmak için yapılan yardımdan Türkiye'nin istifade etmesi bu devrede temin olunmuş, Türkiye Avrupa iktisadî işbirliğine girmiş, Amerika ile sıkı dostluk ve işbirliği geniş nispette artmıştır... İngiltere ve Fransa ile mevcut ittifakımız geçen yıl tekrar teyit edilmiştir. İtalya Hükümeti ile de son günlerde bir dostluk muahedesi imza etmiş bulunuyoruz. Gene geçen yıl, Türkiye bir Avrupa Devleti olarak Avrupa Birliği Konseyi'ne katılmaya davet edilmiştir... Dış siyasetimiz bakımından, Batı âlemi ile olan bugünkü işbirliğimiz tarihi hiçbir devirde görülmemiş derecede genişlemiş ve kuvvetlenmiştir"²²⁶

Bu konuşmada Günaltay, CHP yönetiminin iktidardayken izlediği ve altına imza attığı dış politikayı ifade ederek adeta Demokrat Parti'ye bıraktığı dış politika mirasını açıklıyordu. DP'nin genel olarak dış politika anlayışı ve özellikle ABD ile ilişkilere bakışı, esas olarak CHP'nin dış politika anlayışı ile bir fark göstermemiştir. DP'nin seçim beyannamesinde şöyle denilmektedir:

“Bugün herhangi bir partinin değil bütün milletin müşterek kanaatinin bir ifadesi olan siyasetimiz meselesinde fazla bir şey söyleme lüzumu görmüyoruz. ABD ile siyasi ve iktisadî münasebetlerimizi samimiyet ve anlayış havası içinde her gün daha kuvvetlendirmek en büyük emelimizdir"²²⁷

Yeni hükümet; hem Amerika'yla hem de Amerika'nın müttefiki Batı Avrupa'yla ilişkilerini geliştirmek ve böylece Türkiye'nin NATO'ya girişini kolaylaştırmak amacıyla ABD'den ve Batı Avrupa'dan herhangi bir talep gelmemesine rağmen, 25 Temmuz 1950 tarihinde bir aydır sürmekte olan Kore Savaşı'na 4.500 asker yollayacağını açıkladı. Demokrat Parti iktidarı bu kararı TBMM'de tartışmaya sunmadan aldı ve TBMM'nin onayı alınmadan 4.500 askeri Kore Savaşı'na gönderdi. Ana muhalefet partisi CHP, asker gönderme kararının Meclis'te

²²⁶ Ayın Tarihi, No:198, Mayıs 1950, s.31

²²⁷ Ayın Tarihi, No:198, Mayıs 1950, s.60

tartışılmaya sunulmamasını ve Meclis onayı olmaksızın bu kararın uygulanmasını protesto etmiş olsa da, savaşın ilerleyen günlerinde “BM idealine ve ABD dostluğuna bağlıyız” diyerek Kore’ye asker gönderilmesine tam destek verdi. Kore’ye asker gönderme kararının alınmasından beş gün sonra, 1 Ağustos 1950’de, Türkiye ikinci defa NATO’ya üyelik başvurusunda bulundu. Fakat ikinci başvuru da Eylül ayında toplanan NATO Bakanlar Konseyi’nde reddedildi ve böylece ikinci “ulusal hayal kırıklığı” yaşandı.²²⁸

Başvuruların reddedilmesinin üç temel nedeni vardı: ABD, Yunanistan ve Türkiye’yi içine alacak bir Akdeniz Pakti’nin oluşturulmasını istiyordu. İngiltere ise kendi kontrolünde Türkiye, Yunanistan, İtalya ve Mısır’ı içine alacak bir Ortadoğu Komutanlığı (Middle East Command) örgütünün oluşturulmasını istiyordu. Üçüncüsü; Norveç ve Danimarka, NATO’nun sadece bir savunma ittifakı olmadığını siyasal, kültürel ve sosyal açıdan birbirine benzeyen devletlerin bir araya gelmesiyle oluştuğunu vurgulayarak, Batı Avrupa ve Atlantik bölgesiyle ortak değerleri paylaşmayan Türkiye ve Yunanistan’ın üyeliklerine karşı çıkmaktaydı. Bu nedenlere rağmen 16-20 Eylül 1951’de yapılan NATO Bakanlar Konseyi toplantısında Türkiye ile Yunanistan’ın İttifak’a çağrılmasına karar verildi. Ve nihayet iki komşu ülke 18 Şubat 1952’de resmen NATO’ya katıldı²²⁹. Böylece Türkiye’nin NATO’yla ilgili “ulusal hayal kırıklığı” sona ermiş oldu.

Türkiye’nin Kuzey Atlantik Anlaşması’na iştirakine yönelik 5886 sayılı kanun Seyhan Milletvekili Cezmi Türk’ün çekimser kalmasına rağmen 409 kabul oyuyla Meclis’ten geçerek onaylanmış²³⁰ ve 8038 numaralı 19 Şubat 1952 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye resmi olarak NATO’ya üyelik sıfatına kavuşmuştur.

²²⁸Caner SANCAKTAR, “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Marksist Yaklaşım”, *Bilge Strateji, Cilt 2, Sayı 5, Güz 2011, s.32*

²²⁹Kore Savaşı ve Türkiye’nin NATO’ya katılım süreci için bkz.: Uçarol, a. g. e., s. 886-890; Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul, 2006, s. 42-47.

²³⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, Cilt 13, s.339

Türkiye'nin NATO üyeliğine kabulü Türk basınında ilgi ile karşılanmıştır. Yazılan makalelerdeki yorumlara bakıldığında genellikle Türkiye'nin güvenliğinin sağlanması ve batılı bir ülke olduğu vurgusu öne çıkarılmıştır. Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Nadir Nadi, üyelik sonrası yazdığı makalesinde şöyle demektedir:

“Büyük Millet Meclisi'nin dün aldığı tarihi kararlar, Türkiye Cumhuriyeti, Kuzey Atlantik Paktı devletleri topluluğuna resmen katılmıştır. Yıllardan beri özlediğimiz bu olayı bir milli zafer havası içinde kutlayan, Büyük Meclis şüphesiz bütün Türk vatandaşlarının samimi duygularını belirtmiş oluyor. Gerçekten ikinci Cihan Harbi sona erdiğinden beri hürriyet dünyasını gittikçe kavrayan tehlikeler karşısında Batılı demokrasilerle birleşmek bizim için tutulabilecek en doğru yoldu... Vaktiyle Atatürk'ün lisanından ifadesini bulan ve bütün Cumhuriyet Hükümetleri tarafından samimi bir dikkatle yürütülmesine çalışılan “güvenlik içinde barış” prensibi Batılıların zaten peşinden koştukları bir ülkü idi. Pakta girmemizle ortaya konan bir büyük gerçek de Türkiye'mizin batı medeniyeti camiasına bağlı bir millet olduğunun resmen tasdikidir.

...Her büyük eser aynı zamanda bir başlangıçtır. Şereflerinin yanında sorumlulukları da vardır. Pakta katılırken milli varlığımıza, istiklalimize ve hür insanlığa karşı yüklediğimiz vazifenin ağırlığını bir an unutmamak gerekir. Atlantik Paktı üyeliği milletimize kutlu olsun.”²³¹

Falih Rıfki Atay ise NATO'ya üye olunduktan sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin üzerine aldığı sorumlulukları kısaca şu şekilde yorumladı:

“... Atlantik Paktı'na girmekle yalnız güvenlik teminatı almış değiliz. Birtakım vazife ve mesuliyetler altına da girmişizdir. Türkiye artık bir üçüncü dünya harbinin dışında kalmaz...”²³²

²³¹ Cumhuriyet Gazetesi, 19 Şubat 1952

²³² Ulus, 22 Şubat 1952

İleriki yıllarda Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olan dönemin Ulus gazetesi yazarı Nihat Erim de yazdığı makede NATO'yu Şu Şekilde ele almıştır:

“Kuzey Atlantik Paktı'na giriş hadisesi, siyasi sahada, TŒrkiye'nin hŒr milletler cephesi ile fiili kader ve işbirliğini yazılı taahhŒtle kuvvetlendirmiştir. Askeri sahada ise, TŒrkiye bir tecavŒze uğradığı takdirde, Œye devletlerin silahlı yardım taahhŒdŒnŒ prensip itibari ile elde etmiştir...”²³³

TŒrkiye'nin NATO'ya girişi, 1947 Truman Doktrini'nden itibaren belirginleŐen batı yanlısı tutumun resmi bir ittifak içinde devam ettirileceğini belgelemiŐtir. Sovyetler Birliği, TŒrkiye'nin NATO'ya dâhil edilmesini kendisine karşı yapılan bir girişim olarak algılamıŐ ve bu konuda, TŒrkiye'ye sert ifadeler içeren bir nota gŒndermiŐtir.

Notada,

“TŒrk HŒkŒmeti'nin memleketini, Sovyetler Birliği'ne karşı yŒnelmiŐ bulunan Atlantik Blok'unun saldırgan planları içine çekmiş olması, TŒrkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki mŒnasebetlere hiç ŐŒphesiz ciddi zararlar verecek ve bŒyle bir politikanın sonuçlarından doğan sorumluluk da tamamıyla TŒrk HŒkŒmeti'ne ait olacaktır”²³⁴ ifadesi yer almıştır.

İlk iki baŐvurunun reddedilmesine rağmen TŒrkiye'nin EylŒl 1951'de NATO'ya kabul edilmesinin beş temel nedeni vardı. Birinci neden Yunanistan ve TŒrkiye'nin, ABD'nin Akdeniz Paktı projesine sıcak bakmamalarıydı. İkinisi; TŒrkiye, Yunanistan, İtalya ve Mısır devletlerinin İngiltere'nin ŒnerdiĐi Ortadoğu Komutanlığı projesine yanaŐmamalarıydı. ŒŒncŒsŒ; ABD evreleme politikası gereği SSCB'ye yakın Œlkelerde hava Œslerine ihtiyaç duyuyordu. SSCB'ye yakın olan TŒrkiye bu amaçla kullanılmaya son derece mŒsait bir Œlke idi. TŒrkiye bir NATO ŒssŒ haline getirilmedikçe Urallar'daki Sovyet sanayi

²³³ Ulus, 20 Şubat 1952

²³⁴Fahir Armaoğlu, 2005,**a.g.e** s. 522, Documents on International Affairs, 1951, s. 68-71

bölgeleriyle Kafkasya'daki petrol kaynaklarının yok edilebilmesi mümkün değildi. Dördüncüsü; Türkiye savaş süresince Kore'ye 6.000'nin üzerinde asker gönderdi. 27 Temmuz 1953'te imzalanan ateşkese kadar Türk askerlerinin 721'i şehit olurken, 2.147'si yaralandı, 234'ü esir düştü ve 175'i kayboldu. Türk askerlerinin Kunuri (26-30 Kasım 1950) muharebesinde kendilerini feda etme pahasına Amerikan birliklerini imha edilmekten kurtarmaları, Amerikan kamuoyunda Türkiye lehine olumlu düşünceler oluşmasına hizmet etti.²³⁵ Beşincisi; İran'da Nisan 1951'de Musaddık'ın iktidara gelip petroleri kamulaştırması, Arap memleketlerinde Batı karşıtı Baas Hareketi'nin gelişmesi, Arap ve Fars dünyasının SSCB'ye yakınlaşmaya başlaması Amerika ve Batı Avrupa açısından Türkiye'nin önemini artırdı. Çünkü Türkiye, Ortadoğu'daki bu "olumsuz" gelişmelere müdahale edebilmek için bir üs olarak kullanılmaya son derece müsait konumdaydı.²³⁶

²³⁵ Yüksel Sezgin, **Kore Savaşına Girişimizin Türk Dış Politikamıza Etkisi**, Ankara, 1995.

²³⁶ NATO'ya katılımın Türkiye'ye askeri, ekonomik ve siyasal etkileri hakkında bkz.: İlter Turan, Dilek Barlas, "Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri", **Türk Dış Politikasının Analizi**, (Ed.) Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2004, s. 158-167.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Dünya, hem Avrupa hem de uluslararası sistem açısından çok büyük değişikliklere tanık oldu. Avrupalı büyük güçler savaş sonrasında uluslararası politika ve ekonomide başat aktör olma pozisyonlarını yitirdi. Avrupalı büyük devletlerin yerini başat aktörler olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) aldı. Böylece ABD liderliğindeki kapitalist blok ile SSCB liderliğindeki sosyalist blok arasında 1990'ların başına kadar devam edecek olan siyasal, ekonomik ve askeri rekabete dayalı "iki kutuplu sistem" dönemi başladı.

Türkiye Cumhuriyeti iki kutuplu dünya sisteminde, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Batılı olma/Batılılaşma çalışmalarının ve Cumhuriyet'in sınıfsal bakış açısından dolayı kendisini Kapitalist blokta yer alma gereksiniminde hissetmiştir. Bu gereksinimden dolayı kendisine gerçekte yaşanılardan daha büyük bir Sovyet tehdidi yaratmıştır. Olay ciddi boyutlarda araştırıldığında bir Sovyet tehdidinden/tehlikesinden söz etmek ve ABD eksenli dış politikayı bu tehdit/tehlike ile açıklamak yanlıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'yi Sovyet yayılmacılığının önünü kesebilecek en önemli engel olarak görmüş ve Türkiye'ye askeri, ekonomik ve siyasi destek sağlamışlardır. Sovyetler Birliği ideolojisinin Yakın ve Ortadoğu'ya yayılmaması için bu destekler sağlanmış ve Türkiye Batı'nın Sovyetlere karşı sınır karakolu halini almıştır.

ABD'nin 2. Dünya savaşı sonrası uygulamaya koyduğu dış politika Türkiye Cumhuriyeti politikalarını tezde de işlendiği gibi demokratik, askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak çok fazla ve derinden etkilemiştir. Çok partili siyasi hayata geçiş, Türkiye'ye özgü eğitim modeli olan Köy Enstitüleri'nin kapatılışı, komünizmle mücadele etmek adına Türkiye'de dinin etkilerinin artırılması ve aydınlarla yapılan baskı bu dönemde yaşanmıştır.

Truman Doktrini'nin bir sonucu olarak ortaya çıkan Marshall Planı ile yapılan yardımlarda Türkiye'nin, Batı Avrupa'nın kalkınmasında "yardımcı güç" olarak yer alması sağlanmış, yine ABD'nin istekleri doğrultusunda Türkiye, sanayi yerine tarımda kalkınmayı öncelikli hedefi haline getirmiştir. Türkiye'nin uzun vadede ihtiyaçları ortaya konmadan, kapsamlı bir çalışma yapılmadan hazırlanan kalkınma planları Türkiye nüfusu ve işgücü potansiyeli düşünülmeden uygulamaya konulmuş, bu da uzun vadede işsizlik ve enflasyon gibi ekonomik bunalımları Türk siyasi hayatına yerleştirmiştir. Marshall Planı kapsamında yardımların alındığı dört yıllık süreçte, Avrupa'nın sanayileşmesi hedeflenirken, Türkiye'ye de tarım ülkesi olması rolü biçilmiş, sanayileşme geciktirilmiştir. Türkiye, kısa sürede, İkinci Dünya Savaşı sonunda ekonomik açıdan çok daha ileri bir düzeyde olduğu Avrupa'nın gerisine düşmüştür.

1947 yılından sonra yapılan Antlaşmalar ve Türkiye'nin NATO üyesi olması sonucunda, günümüzde yaşanan Afganistan, Irak, Libya gibi ülkelere Batılı emperyalist güçlerce yapılan işgallere, Türkiye de halkının büyük çoğunluğunun karşı olmasına rağmen taraf olarak katılmak zorunda kalmıştır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Acar Cemal: **Soğuk Savaş Dönemi-Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası**, As-Tek Yayınları, Ankara, 1991

Ahmad, Feroz: **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, (Çev. Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul, 1994

-----; Bedia Turgay Ahmad: **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi**, 1945-1971, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1976

Aksoy, Muammer: **Atatürk ve Tam Bağımsızlık**, Cumhuriyet Gazetesi Yayını, Yenigün Haber Ajansı, 1998

Akşin, Sina: **Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın 1789-1980**, 5. Baskı, Ankara, İmaj Yayınevi, 2004

Altan, Mehmet: **Süperler ve Türkiye: Türkiye’de Amerikan ve Sovyet yatırımları**. İstanbul, Afa Yayıncılık, 1986

Amerika-Türk Yardım Programı, (Çev: Yd. Atgm. Cenan Sahir Silan), Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1948

Arı, Tayyar: **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Genişletilmiş 4. Baskı, İstanbul, Alfa, 2001

Armaoğlu, Fahir: **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, Genişletilmiş 15. Baskı, İstanbul, Alkım Yayınları, 1984

-----: **Belgelerle Türk- Amerikan Münasebetleri (Açıklamalı)**, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991

----:“Yarım Yüzyılın Türk Amerikan İlişkileri 1947-1997”, **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç Sempozyumu’nda Sunulan Tebliğler**, TTK, Ankara, 1999

Atatürk, Mustafa Kemal: **Nutuk- Söylev**, III.C., Vesikalar/ Belgeler, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989

Avcıoğlu, Doğan: **Türkiye’nin Düzeni (Birinci Kitap)**, 10.Basım, Tekin Yayınları, İstanbul,1976

Aydemir, Şevket Süreyya: **Tek Adam, C.II, 1919-1922**, 3. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1967

-----: **Tek Adam, C.III, 1922-1938**, 3. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1969

-----: **İkinci Adam, C.II,, (1938-1950)**, 7. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000

Aydın, Mustafa: “ İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1939-1945”, Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1(1919-1980), 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

-----: “7 Haziran 1945 Molotov-Sarper Görüşmesi Kutusu”, Baskın Oran (ed), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1(1919-1980), 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

-----, “Ödünç Verme- Kiralama (Lend and Lease Yasası) Kutusu”, Baskın Oran(ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1 (1919-1980), 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

Bağcı, Hüseyin: **Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar**, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, METU Press, 2001

Burçak, Rıfki Salim: **Moskova Görüşmeleri ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri (26 Eylül 1939-16 Ekim 1939)**, Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yay., Ankara, 1983

-----: **“Türk-Sovyet İlişkilerine Genel Bakış”**, Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1992

Cem, İsmail: **Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi**, 7. Basım, İstanbul, Cem Yayınevi, 1974

CHP Yedinci Büyük Kurultayı, Ankara, 1948 (Tutanaklar)

Coulombis, Theodore A.: **The United States, Greece and Turkey**, New York, Praeger Publishers, 1983

Çetik, Mete: **Üniversite’de Cadı Kazanı - 1948 DTCF Tasfiyesi ve Pertev Naili Boratav’ın Müdafaası**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998

Çoker, Fahri: **Türkiye Cumhuriyeti Kanunları**, 3788-5845, İstanbul, Kazancı Matbaası, 1983

Dağı, Zeynep: **Uluslararası Politikayı Anlamak**, Alfa Yay., İstanbul, 2007

De Luca, A.R.: **Soviet-American politics and the Turkish straits**. Political Science Quarterly, 1977

Deringil, Selim: **Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası**, 3. Baskı, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 2003

Documents on American History, Henry Steele Commager (ed.), Fifth Edition, New York, Appleton- Century-Crofts, Inc., 1949

Ekinci, Necdet: **II. Dünya Savaşından Sonra Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1997

Erhan, Çağrı: “ABD ve NATO’yla İlişkiler 1945-1960”, Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1 (1919-1980), 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

-----, "ABD ve NATO'yla İlişkiler 1960-1980, Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1** (1919-1980), 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

Erkin, Feridun Cemal: **Türk- Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Ankara, Basnur Matbaası, 1968

Erkin, F. C.: "**Batı Avrupa Birliği ve NATO'nun Doğuşu, Türkiye'nin NATO'ya Girişi**", Türkiye ve NATO, Türk Atlantik Antlaşma Derneği Yayınları, No: I, Ankara. 1948

Fersoy, Orhan Cemal: **Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes**, İstanbul, Mayataş Matbaacılık ve Neşriyat, 1971

Fırat, Melek: "Yunan İç Savaşı Kutusu", Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. 1** (1919-1980), 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

Gevgilili Ali: **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987

Gönlübol, Mehmet; Haluk Ülman: **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1973**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982

Gürün, Kamuran: **Türk- Sovyet İlişkileri, 1920-1953**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991

HIRCH Ernst e.: **Anılarım- Kayser Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Türkiye'si**, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 1997

İlknur, Miyase: **İlhan Abi**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2002

İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, C. II (1939-1960), Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 1993.

Karpat, Kemal: **Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, İstanbul, AFA Yayıncılık, 1996

Kaymaz, İhsan Şerif: **Musul Sorunu**, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2003

Kennan, George F., **Memoirs, 1925-1950, United States, An Atlantic Monthly Press Book**, Little, Brown and Company, 1967

Kennedy, Paul: **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Düşüşleri**, (16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar), (Çev. Birtane Karanakçı), 9. Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002

Keskin, Funda: "ABD Başkanlarının Ünlü Doktrinleri Kutusu", Baskın Oran

(ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1 (1919-1980), 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

-----: "Komintern ve Kominform Kutusu", Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1 (1919-1980), 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

-----: "Sovyetler 'de İç Savaş Kutusu", Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1 (1919-1980), 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

Kırby, Fay: **Türkiye'de Köy Enstitüleri**, İmece Yayınları

Kili, Suna: **1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler** (Siyaset Bilimi Açısından Bir İnceleme), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1976

Kissinger, Henry: **Diplomasi**, (Çev: İbrahim H. Kurt), T. İş Bankası Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2002

Koçak Cemil: **Siyasal Tarih (1923-1950)**, Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cem Yayınevi, 10.Baskı, İstanbul,

-----: **Türkiye'de Milli Şef Dönemi 1938-1945**, Yurt Yayınları, Ankara, 1986

Küçük Yalçın: **Türkiye Üzerine Tezler 2.Cilt**, İstanbul Salyangoz Yayınları, İstanbul 2007

MacFie, A.L, **The Turkish straits in the second world war, 1939-1945**. Middle Eastern Studies,1989

Mazıcı, Nurşen: **Tek Parti Dönemi Seçilmiş Makaleler**, Pozitif Yay., İstanbul, 2001

Mcghee, George: **ABD- Türkiye- NATO- Ortadoğu**, (Çev. Belkıs Çorakçı), Ankara, Bilgi Yayınları, 1992

McNeill,William H.: **Dünya Tarihi**, (13.Basım).,Ankara, İmge Yayınları, 2008

Mumcu Uğur: **40'ların Cadı Kazanı**, 21. Baskı, Umag yayınları, Ankara, 2002

Ovalı, Şevket: **İkinci Dünya Savaşı ve Nedenleri, Türk Dış Politikası**, (Ed.) Haydar Çakmak, Barış Kitap, 2.Baskı, 2012

Oran, Baskın: "Türk Dış Politikasının Teoriği ve Pratiği", Baskın Oran(ed.), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1 (1919-1980), 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

Öymen, Altan: **Değişim Yılları**, 7. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2004

Samiloğlu, Ali Rasizade: "**Türkiye Açısından Truman Doktrini ve Stalin Diplomasininin Hataları**", Rusça'dan Çeviren: Muhibbi Ahmedov, Belleten, C.: LV, Sayı: 212, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1991

Sander, Oral: **Siyasi Tarih 1918-1994**. (13.Basım), Ankara, İmge,2005

-----: **Türk- Amerikan İlişkileri 1947- 1964**, Ankara, AÜSBF yayınları, 1979

-----: **Siyasi Tarih: 1. Dünya Savaşı'nın Sonundan 1980'e**, Ankara, İmge Yayınları,2005

Satterthwaite, J.C. (1972). **The truman doctrine: Turkey. Annals of the American Academy of Political and Social Science**,

Sertel, M. Zekeriya: **Hatırladıklarım(1905-1950)**,İstanbul,1968

Sezgin, Yüksel, **Kore Savaşına Girişimizin Türk Dış Politikamıza Etkisi**, Ankara, 1995

Sönmezoğlu, Faruk, **II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası**, İstanbul, Der Yayınları,2006

Strictly Personal and Confidential, The Letters Harry Truman Never Mailed, Monte M. Poen (ed.), Columbia, Missouri, University of Missouri Press, 1999

Sükan, Faruk: **Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları**, 1950-1960, Ankara, Kültür Ofset, 1991

Tanör, Bülent: **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, 11.Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2004

Tellal, Erel: "1919-1923 Sovyetlerle İlişkiler", Baskın Oran (ed), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1 (1919-1980), 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

-----: "1923-1939 SSCB'yle İlişkiler", Baskın Oran(ed), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. 1 (1919-1980), 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003

Timur, Taner: **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İletişim Yay., İstanbul, 1991

-----: **Türk Devrimi ve Sonrası**, 5. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2001

Toker, Metin: **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944- 1973**, C. I, Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950, 4. Baskı, Ankara, Bilgi Yayınları, 1998

-----: **Tek Partiden Çok Partiye**, I. Baskı, Milliyet Yay, İstanbul, 1970

Truman, Harry S., The Memoirs of Harry S. Truman, Vol. 2, Years of Trial and Hope, 1946-1953, Great Britain, Hodder and Stoughton, 1956

-----: **Hatıralarım**, (Çev: Cihad Baban, Semih Tuğrul), Ankara, Ulusal Basımevi, 1968

Tunçkanat, Haydar, **İkili Anlaşmaların İçyüzü, İktisadi, Askeri, Siyasi**, Ekin Yayınları, İstanbul, 1984

Turan İlter, Dilek Barlas, “Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, (Ed.) Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2004

Türkeş, Mustafa: “NATO Bağlamında ABD-Türkiye İlişkilerinde Devamlılık ve Değişim”, **Türk Dış Politikasının Analizi**, (Ed.) Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 2004

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler, Ankara, T.C. Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü Yayını, 1998

Ulusar Gündüz, “**İkinci Dünya Savaşı Öncesi ve Savaşın Devamında Türk-Rus İlişkileri**”, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II (20-22 Ekim 1997), Genelkurmay Yay., Ankara, 1999

Uslu, Nasuh: **Türk-Amerikan İlişkileri**, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2000

Ülman, Haluk: **Türk-Amerikan Münasebetleri**. Sevinç Matbaası, Ankara, 1991

Walt Stephen, **The Origin of Alliance**, Ithaca and London, Cornell University Press, 1987

Wight, J.B.: **A.B.D. Tarihinin Ana Hatları**, İstanbul, Tan Matbaası, 1958

Yetkin, Çetin: **Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika**, İstanbul, Ümit Yayıncılık, 1995

-----: **Karşı Devrim 1945-1950**”,Kilit Yayınlar,8.Basım, Ankara, 2011

Yılmaz, Şiir: **Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85. Yılında Türkiye Ekonomisi**,
Editör: Gülen Elmas Arslan, Gazi Üniversitesi Hasan Ali Yücel Araştırma ve
Uygulama Merkezi Yayınları,2008

Zürcher, Erik J., Turkey: **A Modern History**, London, IB Tauris, 1997.

DERGİ ve MAKALELER:

American Foreign Policy Basic Documents, 1941-1949, United States
Government Printing Office, Washington, 1950

Altuğ, Yılmaz “The United States of America’s Policies Towards Turkish Straits”,
Bellekten, C.: LVI, Sayı: 215, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek
Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1992

Armaoğlu, Fahir, “Sovyet- Amerikan Münasebetlerinin Üç Yılı (1945-1948)” I.
Bölüm, **AÜSBF Dergisi**, C.: IV, No: 3-4, Ankara,1949

-----, “İkinci Dünya Harbinde Türkiye”, **AÜSBF Dergisi**, C.: XIII, No: 2, Ankara,
Haziran 1958

-----, “Atatürk Döneminde Türk Amerikan İlişkileri”, Atatürk Dönemi Türk Dış
Politikası, Makaleler, Ankara, **Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu,**
Atatürk Araştırma Merkezi, 2000

Ambrose, Stephen E: “The Presidency and Foreign Policy”, **Foreign Affairs**,
Winter 1990/1991, Vol. 70, No: 5, New York, Council on Foreign Relations Inc.,
1991

Ataöv, Türkkaya “ Soğuk Harbin Doğusu: San Francisco’dan Mihver Barış
Toplantılarına”, **AÜSBF Dergisi**, C. XXIII, No: 1, Ankara, Mart 1968

Bilsel Cemil: “The Turkish Straits in the Light of Recent Turkish-Soviet Russian
Correspondence”, **The American Journal of International Law**, Vol.41, Nu.: 4,
(Oct.1947)

Burçak, Rifkı Salim, “İngiliz- Fransız- Türk İttifakı (19 Ekim 1939)”, **AÜSBF**
Dergisi, C.: IV, Sayı 1-2, Ankara, 1949

Ertem, Barış: "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı"
Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 12, Sayı 21
Haziran 2009

Foreign Relations of the United States, 1946, Vol. VII., Near East and Africa,
Washington, U.S. Government Printing Office, 1969

Foreign Relations of the United States, 1947, Vol. III, The British
Commonwealth, Europe, Washington, U.S. Government Printing Office,
Department of State Publication, 8625 Historical Office, Bureau of Public
Affairs, 1972

Foreign Relations of the United States, 1947, Vol. V., Near East and Africa,
Washington, U.S. Government Printing Office, Department of State Publication,
Historical Office, Bureau of Public Affairs, 1972

Foreign Relations of the United States, 1948, Vol. III., Western Europe,
Washington, U.S. Government Printing Office, Department of State Publication,
1974

Foreign Relations of the United States, 1948, Vol. IV., Eastern Europe; The
Soviet Union, Washington, U.S. Government Printing Office, Department of
State Publication, 1974

Foreign Relations of the United States, 1949, Vol. I, National Security Affairs;
Foreign Economic Policy, Washington, Government Printing Office, Department
of State Publication, 1976

Foreign Relations of The United States, 1949, Volume VI, The Near East,
South Asia, and Africa, Washington, United States Government Printing Office,
1977

Foreign Relations of the United States, 1950, Vol. I, National Security Affairs;
Foreign Economic Policy, S. Everett Gleason, William Z. Slany (ed.),
Washington, Government Printing Office, Department of State Publication, 1977

Foreign Relations of the United States, 1950, Vol. V, The Near East and
Africa, Frederick Aandahl, William Z. Slany (ed.), Washington, U.S. Government
Printing Office, Department of State Publication, 1978

Foreign Relations of The United States, 1951, Volume V, The Near East and Africa, William Z. Slany (ed.), Washington, United States Government Printing Office, 1982

Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Volume I, General: Economic and Political Matters, Part 2, William Z. Slany (ed.), Washington, United States Government Printing Office, 1983

Foreign Relations of the United States, 1952-1954, Volume VIII, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, William Z. Slany (ed.), Washington, United States Government Printing Office, 1988

Foreign Relations of the United States, 1955-1957, Volume X, Foreign Aid and Economic Defense Policy, John P. Glennon (ed. in chief), Washington, United States Government Printing Office, 1989

Erkan, Ayça Ülker: "Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (2010)

Gönlübol, Mehmet, Haluk Ülman, Türk Dış Politikasının 20 Yılı, 1945-1965, **AÜSBF Dergisi**, C.: XXI, No: 1, Ankara, Mart 1966

Huntington, Samuel, "Democracy's Third Wave", **Journal of Democracy**, C-2, Nu: 2 (ilkbahar 1991)

İnalçık, Halil: "Atatürk ve Atatürkçülük", **Doğu Batı Dergisi**, Sayı: 29, Doğu Batı Yay., Ankara, 2004

Jentleson Bruce W., **Encyclopedia of U.S. Foreign Relations**, Vol. 4, Oxford University Press, New York, 1997

Ülman Haluk, Oral Sander, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler 1923-1968, II. Bölüm", **AÜSBF Dergisi**, C.: XXVII, No: 1-2, Ankara, Mart 1972

Köse, Ahmet Haşim, "Cumhuriyet Tarihinin Kırılma Noktaları", **Mülkiye**, Cilt XXVII, Kış 2004, Ankara, s.13

Kürkçüoğlu, Ömer, “Türk Demokrasisinin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkenler, 1946’dan bu yana”, **AÜSBF Dergisi**, C.: XXXIII, No: 1-2, Ankara, Mayıs-Haziran 1978

Oran, Baskın,, Türkiye’nin Kuzeyindeki Büyük Komşu Sorunu Nedir?”, **AÜSBF Dergisi**, cilt: XXV, 1970

Sancaktar, Caner, “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Marksist Yaklaşım”, **Bilge Strateji**, Cilt 2, Sayı 5, Güz 2011

Soysal, İsmail, “Türk- Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri”, **Bellekten**, C. XLI, Sayı: 162, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1977

Tonguç, Engin, ‘Köy Enstitülerinin Temelini Atan Bakan: Saffet Arıkan’, **Yeniden Müdafaa-i Hukuk**, 1 Aralık 2002

Tunçer, Baran, “ Milletlerarası Para Fonu”, **AÜSBF Dergisi**, C.: XIII, No: 4, Ankara, Aralık 1958

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C. 6, Ankara, TBMM Basımevi, 1947

-----, Dönem VIII, C. 1, Ankara, TBMM Basımevi, 1948

-----, Dönem VIII, C. 9, Ankara, TBMM Basımevi, 1948

-----, Dönem VIII, C. 12, Ankara, TBMM Basımevi, 1948

-----, TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, Cilt 13, TBMM Basımevi, 1952

-----, Dönem X, C. 13, Ankara, TBMM Basımevi, 1952,

-----, **TBMM Tutanak Dergisi**, C. XXV/1, Dönem VIII, Toplantı 4, TBMM Basımevi,

Uzun Hakan, İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı:

Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1947 Olağan Kurultayı, **Çağdaş Türkiye Tarihi**

Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies XII/25 (2012-Güz/Autumn)

Üstün, Senem: “Turkey and the Marshall Plan: Strive for Aid”, **Turkish Yearbook of International Relations**, cilt: XXVII, 1997

Yılmaz Mustafa, “İnönü Dönemi Türk Dış Politikası”, **Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı: 8, Konya, 1999

GAZETELER:

Atay, Falih Rifki, “Barış Kurucu Amerika”, **Ulus**, 15 Mart 1947

-----, “Yeni Amerikan Politikasının Zaferi”, **Ulus**, 11 Mayıs 1947

Ayın Tarihi, Mayıs 1945, Sayı:138, “19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Münasebetiyle Cumhurbaşkanımızın Türk Gençliğine Hitabı”

-----, Ağustos 1946, Sayı:153

-----, Mart 1947, Sayı: 160

-----, Nisan 1947, Sayı: 161

-----, Temmuz 1947, Sayı: 164, “Türkiye- Birleşik Amerika Arasındaki Yardım Anlaşmasının İmza Töreni”

-----, Ekim 1947, Sayı: 167

-----, Mayıs 1950, Sayı: 198

Cumhuriyet, “Missouri Büyük İlgi ve Sevgiyle Karşılandı”, 6 Nisan 1946

-----,13 Mart 1947

-----,14 Mayıs 1947

-----,19 Şubat 1952

Erim, Nihat, “Cumhurbaşkanı İnönü’nün Beyannamesi”, **Ulus**, 12 Temmuz 1947

-----: “Amerika’nın Kararlı Durumu”, **Ulus**,13 Mart 1947

Sertel, Sabiha: “Hürriyeti Tehdit Edenler Hürriyet Veremezler”; **Tan**, 24 Ağustos 1945

Tan Gazetesi 22 Ağustos 1945

-----,22 Kasım 1945

Tasvir Gazetesi, 08 Ağustos 1945

Ulus, “Truman’ın Nutku Büyük Bir Ferahlık ve Memnunluk Uyandırdı”, 14 Mart 1947

12-13 Mayıs 1947

-----, 15 Mart 1947

-----, “Güvenlik Konseyinde Rus Delegatesi Amerikan Yardımına İtiraz Ediyor”, 8 Nisan 1947

-----, “Türkiye ve Yunanistan’a Yardım Programı Yürürlüğe Girdi”, 23 Mayıs 1947

-----, “Yardım Kanununun Yürürlüğe Girmesi Dolayısıyla İnönü’nün Amerikan Milletine Mesajı”, 24 Mayıs 1947

-----,12-13 Mayıs 1947

-----, “Türkiye ve Arap Birliği: Bir Mısır Gazetesi Dikkate Değecek Bir Yazı Yayımladı”, 6 Haziran 1947

-----, “Türkiye Arapların Yanında”, 9 Haziran 1947

-----, 20 Şubat 1952

-----, 22 Şubat 1952

Vatan Gazetesi, “Türk Delegatesi Filistin Davasında Türkiye’nin Kararını Söylüyor” 2 Mayıs 1947

-----, “Filistin Davası”, 7 Mayıs 1947

-----, “Türkiye’de Komünizmin Kökünden Temizlenmesi ve Komünist Elemanların Tasfiyesi”, 17 Mayıs 1947

YÜKSEK LİSANS TEZİ:

ARAS, Ahmet, Amerikan Belgelerinde II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye (1945–1950), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,

İNTERNET SİTELERİ

www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?pagenumber=4&documentid=55&documentdate=19470505&studycollectionid=TDoctrine&groupid=, “Henry S. Villard’ın 5 Mayıs 1947’de Dışişleri Bakanlığı Adına Yaptığı Basın Açıklaması”, (Alıntı tarihi (a.t.: 15.11.2012)

www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=1867&st=turkey&st1=, “Başkan Truman’ın 7 Kasım 1947 tarihinde, Yunanistan ve Türkiye’ye Yapılan Yardım Hakkında Kongreye Mesajı”, (a.t. 15.11.2012)

www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?pagenumber=61&documentid=3&documentdate=19480512&studycollectionid=TDoctrine&groupid=, “Başkan Truman’ın 12 Mayıs 1948’de Yunanistan ve Türkiye’ye yapılan yardım hakkında Kongre’ye sunduğu raporun son taslağı”, (a.t. 15.11.2012)

www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=2014&st=turkey&st1=, Başkan Truman’ın 29 Ekim 1948’te Türkiye’ye gönderdiği Cumhuriyet Bayramı Kutlama Mesajı”,(a.t.15.11.2012)

EKLER

EK-I Birleşik Devletler Başkanı'nın Yunanistan ve Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkındaki Kongreye Mesajı 12 Mart 1947 [Truman Doktrini], (Amerika-Türk Yardım Programı, (Çev: Yd. Atgm. Cenani Sahir Silan), Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1948, s. 14-21)

EK- II Yunanistan ve Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Kanun, 22 Mayıs 1947 (Amerika-Türk Yardım Programı, (Çev: Yd. Atgm. Cenani Sahir Silan), Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1948, 22-27)

EK- III Türkiye'ye Yapılacak Yardımlar Hakkında Anlaşma, 12 Temmuz 1947 (Amerika-Türk Yardım Programı, (Çev: Yd. Atgm. Cenani Sahir Silan), Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1948, 28-31).

EK 1 BİRLEŞİK DEVLETLER BAŞKANI'NIN YUNANİSTAN VE TÜRKİYE'YE YAPILACAK YARDIM HAKKINDAKİ KONGREYE MESAJI 12 MART 1947

Bugün Dünyaya hâkim olan durumun vahameti Kongrenin müşterek oturumunda görüşmemi icap ettirmektedir.

Bahis konusu, memleketimizin dış siyaseti ve milli güvenliğidir.

Şu anda size arz etmek istediğim safha, bugünkü durumun Yunanistan ve Türkiye'yi ilgilendiren safhasıdır.

Yunan Hükümeti, Birleşik Devletler Hükümeti nezdinde kendisine mali ve iktisadi yardımda bulunulması hususunda acil bir müracaatta bulunmuştur; Yunanistan'ın hür bir millet olarak yasayabilmesi için derhal yardım ihtiyacı olduğuna dair Yunan Hükümetinin ifadesi, halen Yunanistan'da bulunan Amerikan İktisadi Heyetinin yolladığı ilk raporlarla Yunanistan'daki Amerikan Büyük Elçiliğinden gelen raporlardaki ifadelerle aynı merkezdedir.

Amerikan halkının ve Kongrenin, Yunan Hükümeti'nin bu müracaatını duymak istemeyeceğine ihtimal vermiyorum.

Yunanistan zengin bir memleket değildir. Tabii zenginliklerin yeter miktarda bulunmayışı, zaruri ihtiyaçlarını karşılamakta Yunan halkını daima çok ağır şartlar altında çalışmağa mecbur kılmıştır. 1940'dan beri, bu çalışkan ve sulhsever memleket istilaya, dört senelik merhametsiz düşman işgaline ve acı dâhili mücadeleye maruz kalmıştır.

Kurtarıcı kuvvetler Yunanistan'a girdikleri zaman geri çekilen Almanların, demiryollarını, yolları, limanları, irtibat hatlarını ve ticaret bahriyesini nerdeyse yok ettiklerini görmüşlerdi. Binden fazla köy yakılmıştı. Çocukların yüzde sekseni veremdi.

Hayvancılık, kümes ve koşum hayvanları hemen hemen ortadan yok olmuştu. Enflasyon bütün tasarrufları silip süpürmüştü.

Bu hazin şartların neticesi olarak, silahlı bir azınlık, beşerin ihtiyaç ve sefaletini alet etmek suretiyle, iktisadi kalkınmaya bugüne kadar imkân vermeyen siyasi kargaşalığı yaratmağa amil bulmuştur.

Yunanistan bugün, yaşamak için zaruri olan maddeleri dışarıdan temin için gerekli paraya malik değildir. Bu şartlar altında Yunanistan halkı, memleketin imarına ve kalkınmasına ait meseleleri halletmek yolunda ileri hamle yapacak durumda değildir.

Gıda maddeleri, giyim eşyası, yakıt malzemesi ve tohum mubayaalarına devam edebilmesi için, Yunanistan'ın mali ve iktisadi yardıma tez elden ihtiyacı vardır. Bu maddeler, eşyalar, yakıt malzemesi ve tohumlar, Yunan halkının yaşaması için zaruridir ve yalnız dışarıdan getirilebilir. İktisadi ve siyasi kalkınma için o kadar lüzumlu olan dâhili sükûneti ve güvenliği yeniden iadeyi gerektiren maddeleri ithal etmek üzere Yunanistan yardım görmelidir.

Yunan Hükümeti, istikrarlı ve kendine yeter bir ekonomi yaratmak ve idare mekanizmasını daha iyi bir hale sokmak üzere Yunanistan'a yapılacak mali yardım ile diğer yardımların tesirli bir surette kullanılmasını sağlamak için, Amerikan idarecilerinin, iktisatçılarının ve teknisyenlerin yardımını da istemişti.

Yunanistan'ın birçok yerlerinde, bilhassa kuzey hudutları boyunca, Hükümetin otoritesine karşı gelen Komünistler tarafından idare edilen silahlı bir kaç bin kişinin tedhişçi faaliyetleri Yunan Hükümetinin mevcudiyetini bugün tehlikeye koymuştur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin tayin etmiş olduğu bir komisyon bugünlerde kuzey Yunanistan'daki karışık şartları, bir yandan Yunanistan, diğer yandan Arnavutluk, Bulgaristan ve Yugoslavya olmak üzere,

bu memleketler arasındaki sınırlar boyunca hudut nizamlarının bozulmasına ait söz konusu olan vakaları tetkik etmektedir.

Bu arada, Yunan Hükümeti bu durumla basa çıkamaz bir halde bulunmaktadır. Yunan Ordusu küçüktür ve teçhizatı kıttır.

Bütün Yunan toprakları üzerinde Hükümetin otoritesini tekrar ihya etmek için, bu ordunun malzeme ve teçhizata ihtiyacı vardır.

Kendi ihtiyaçlarını kendi kendine karşılayan ve saygı toplayan bir demokrasi olarak yasaması için Yunanistan yardıma muhtaçtır.

Birleşik Devletler bu yardımda bulunmalıdır. Yunanistan'a şimdiye kadar iktisadi mahiyette, muavenet kabilinden, yardımlarda bulunduk; fakat bunlar yeter derecede değildir.

Demokrat Yunanistan'ın başvuracağı diğer hiçbir memleket yoktur.

Demokrat bir Yunan Hükümetine gerekli yardımı yapabilecek ve aynı zamanda yapmak isteyecek bizden başka bir millet yoktur.

Yunanistan'a yardımda bulunmakta olan İngiliz Hükümeti 31 Marttan sonra ne Mali ne de İktisadi yardıma devam edemeyecektir. Büyük Britanya, Yunanistan da dahil olmak üzere dünyanın muhtelif bölgelerinde yapmış olduğu taahhütleri azaltmak veya tasfiye etmek zorundadır.

Bu buhrana çare bulunmasında Birleşmiş Milletlerin ne şekilde yardım edeceğini düşündük. Fakat durum acil bir mahiyet arz etmektedir ve derhal tedbirler alınmasını zaruri kılmaktadır; Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletlere bağlı teşekkürler gereken neviden yardımı sağlayacak durumda değildir.

Yunan Hükümetinin, Yunanistan'a yapabileceğimiz mali yardımla diğer yardımların tesirli bir şekilde kullanılması ve kendi idari mekanizmasının geliştirmesi hususlarında da yardımımızı istemesi önemle kaydedilmeğe değer bir noktadır. Yunanistan'a para ile yapılacak her hangi bir yardımı kullanmasına, yardım maksadıyla verilen her doların Yunanistan'ı kendi kendine yeter bir hale gelmesinde ve sağlam bir demokrasinin gelişmesine imkân verecek bir iktisadi bünye yaratılmasında kullanılmasını sağlayacak bir suretle, nezaret etmemizin önemi çok büyüktür.

Hiçbir hükümet mükemmel değildir. Bununla beraber, demokrasinin baş hassaslarından biri, kusurlarının görülebilir olması ve demokratik rejim altında bu kusurların gösterilebilir ve düzeltilebilir bir mahiyet arz etmesidir. Yunan Hükümeti mükemmel değildir. Buna mukabil bu Hükümet geçen yıl seçilen Yunan Parlamentosu üyelerinin yüzde seksen beşini temsil etmektedir. Aralarında 692 Amerikalının da bulunduğu bütün yabancı müşahitlerin kanaatleri, bu seçimlerin Yunan Milletinin duygularını sadıkane bir tarzda ifade ettiği merkezindedir.

Yunan Hükümeti buhranlı ve müfrit bir hava içinde çalışmıştır; hatalar işlemiştir. Memleketimiz tarafından yardımda bulunulması, Birleşik Devletlerin Yunan Hükümetinin bütün yaptıklarını ve yapacaklarını tasvip etmesi değildir.

Müfrit solculuğu ve müfrit sağcılığı geçmişte takbih ettik ve şimdide takbih etmekteyiz. Geçmişte müsamaha tasfiye ettik, şimdi de müsamaha tavsiye ediyoruz.

Yunanistan'ın komşusu Türkiye'de dikkatimizi çekmektedir.

Türkiye'nin bağımsız ve iktisaden sağlam bir devlet olarak yaşayabilmesi, hürriyet sever dünya milletleri için Yunanistan'ın geleceğinden daha az önemli olmadığı aşikârdır.

Türkiye'nin, bugün içinde bulunduğu şartlar, Yunanistan'daki şartlara nazaran çok değişiktir. Türkiye, Yunanistan'ı saran felaketlerden masun kalmıştır. Birleşik Devletler ve Büyük Britanya harp esnasında, malzeme bakımından Türkiye'ye yardımda bulunmuştur.

Bununla beraber, Türkiye bugün yardımımıza muhtaçtır.

Türkiye, milli bütünlüğünü yaşatabilmesi için zaruri olan yenileşmeyi sağlamak amacı ile harpten beri, Büyük Britanya ve Birleşik Devletlerin mali yardımını aramıştır. Türkiye'nin bu bütünlüğü Ortadoğu nizamının muhafazası için elzemdir. Büyük Britanya Hükümeti bizzat kendi zorluklarından dolayı, bundan böyle Türkiye'ye ne mali ne de iktisadi yardımda bulunmayacağını bize bildirmiştir. Türkiye'ye muhtaç olduğu yardım yapılacaksa, bu yardımın Yunanistan için olduğu gibi, Birleşik Devletler tarafından yapılması gerekmektedir. Bu yardımı ancak memleketimiz yapabilir.

Birleşik Devletleri, Yunanistan'a ve Türkiye'ye yardımda bulunduğu takdirde, bu sebeple doğacak neticeleri tamamıyla müdrükim, bunun için, şimdi sizle bu neticeler hakkında görüşmek istiyorum.

Birleşik Devletleri dış siyasetinin esas gayelerinden biri, milletimizin ve diğer milletlerin baskısız bir hayat tarzı sürebilmeleri için lüzumlu şartları sağlamaktır. Bu gaye Almanya ve Japonya ile harbe sebep olan esaslardan biri olmuştur. Kazandığımız zafer, kendi iradelerini ve kendi hayat tarzlarını diğer milletlere zorlamak isteyen memleketleri yenmek suretiyle kazanılan bir zafer olmuştur.

Birleşik Devletleri, milletlerin baskısız, sulh içinde gelişmelerini sağlamak üzere, Birleşmiş Milletlerin kurulmasında ön safta yer almıştır. Birleşmiş Milletler, üye milletler için sürekli hürriyeti ve bağımsızlığı mümkün kılmak amacıyla kurulmuştur. Ancak kendilerine zorla totaliter rejimleri kabul ettirmek isteyen mütecaviz hareketlere karşı hür müesseselerini ve milli bütünlüklerini korumalarında, hür milletlere yardım etmek azminde bulunmazsak,

amaçlarımıza erişemeyeceğiz. Bu ifade, hür milletlere doğrudan doğruya veya bilvasıta olsun, zorla kabul ettirilen totaliter rejimlerin Milletlerarası sulhun temellerini ve dolayısıyla Birleşik Devletlerin güvensizliğini, çürüttüğünü meydana çıkarmaktan başka bir şey değildir.

Son zamanlarda, birçok dünya milletleri, kendi iradeleri hilafına, totaliter rejimleri kabul etmişlerdir. Yalta Anlaşmasına aykırı olan ve Polonya, Romanya ve Bulgaristan'da bulunan zorlama ve korkutma hareketlerine karşı Birleşik Devletler Hükümeti sık sık itirazlarda bulunmuştur. Bu gibi hareketlerin diğer birçok memleketlerde de vuku bulduğunu söylemek lüzumunu hissetmekteyim.

Dünya tarihinin bugünlerinde, hemen hemen her millet, muhtelif hayat tarzı bakımından iki yoldan birini tercih zorundadır. Bu tercih ise, ekseriya serbest olarak yapılmamaktadır.

Bu hayat tarzından biri çoğunluğun iradesi üzerine müessestir, ve hür müesseselerin, temsili bir hükümetin serbest seçimlerin, ferdi hürriyetlere ait teminatların, söz ve din hürriyetlerinin mevcut oluşu ve siyasi bir baskının mevcut olmayışı ile muteberizdir.

Diğer hayat tarzı ise, çoğunluğa zor ile kabul ettirilmiş bir azınlık iradesi üzerine müessestir. Bu hayat tarzı tedhişe ve baskıya, murakabe edilen basına ve radyoya, sonuçları önceden bilinen seçimlere ve şahsi hürriyetleri yok edişlere istinat eder.

Kanaatimce, silahlandırılmış azınlıklarla veya dış baskılarla kurulması araştırılan boyunduruğa karşı mukavemet eden hür milletleri kurtarmaya yardım etmek Birleşik Devletlerin politikası olmalıdır.

Kanaatimce, kendi mukadderatlarını bizzat seçmek hususunda milletlere yardım etmeliyiz.

Kanaatimce, bizim yardımımız, her şeyden önce, iktisadi istikrar ve düzenli siyaset usullerinin konulması bakımından zaruret arz eden iktisadi ve mali sahalarda olmalıdır.

Dünya sabit bir düzene sahip bulunmamaktadır, statüko mukaddes değildir. Ancak, statükonun, baskı veya siyasi nüfuz gibi oyunlarla Birleşmiş Milletler Antlaşmasının ihlali suretiyle bozulmasına müsaade edemeyiz. Birleşik Devletler, hür ve bağımsız milletlere hürriyetlerinin idamesi için yardım etmekle, Birleşmiş Milletler Antlaşması esaslarına yasama hakkı vermiş olacaktır.

Yunan Milletinin yaşaması, bütünlüğü, daha geniş ölçüde ciddi bir önem arz etmektedir; bunu idrak için haritaya yalnız göz atmak kafidir. Yunanistan silahlı bir azınlığın baskısı altına girdiği takdirde, bu durumun Türkiye üzerindeki tesiri acil ve ciddi bir mahiyet arz eder. Bu takdirde, karışıklık ve kargaşalık bütün Orta Doğuya intikal edebilir.

Bundan başka Yunanistan'ın bağımsız bir millet olarak ortadan kalkması, halklarının bir yandan harbin zararlarını tamire çalışırken diğer taraftan hürriyetlerini ve bağımsızlıklarını büyük müşküllere karşı korumağa çalışan Avrupa memleketleri üzerinde derin tesirler yaratacaktır.

Bu kadar zaman bu kadar az başarılı ihtimallerine rağmen düğüşmüş olan bu memleketler için, uğrunda bu kadar fedakârlıklarda buldukları zaferi elden çıkarmaları korkunç bir facia olur. Hür müesseselerin yıkılması ve bağımsızlığın kaybolması yalnız bu memleketler için değil, bütün dünya için bir felaket olur. Hürriyetlerini ve bağımsızlıklarını muhafaza için çabalayan komşu milletlerin nasiplerine, az zaman içinde, cesaretsizlik ve ihtimal muvaffakiyetsizlik düşer.

Bu önemli anda, Yunanistan ve Türkiye'ye yardımda bulunmaktan kaçınacak olursak, bunun Doğuda olduğu kadar, Batıda da tesirleri derin olur.

Derhal karar vermeli, kesin hareket etmeliyiz. Bu sebeple, 30 Haziran 1948 tarihine kadar olan müddet içinde yapılmak üzere, Yunanistan ve Türkiye'ye 400.000.000 dolarlık bir yardım için yetki verilmesini Kongre'den talep ediyorum. Bu parayı isterken, geçenlerde, harpten harap olan memleketlerde açlığı ve sefaleti önlemek maksadı ile kullanılmasını Kongreden talep etmiş bulunduğum 350.000.000 dolarlık yardım parasından Yunanistan'a kalkınma yardımı için ayrılan ve verilmesi gereken miktarın azami haddini nazarı itibara almış bulunuyorum.

Para ile olan yardıma ilaveten, Yunanistan ve Türkiye'ye ve bu memleketlerin isteği üzerine, imar ve kalkınma işlerinde ayrılacak mali ve maddi yardımın kullanılmasına nezaret etmek üzere, Amerikan sivil ve askeri personelinin gönderilmesi için yetki verilmesini Kongre'den istiyorum. Aynı zamanda, seçilmiş Yunan ve Türk personelin eğitimi için de yetki verilmesini teklif ediyorum.

Son olarak, Kongreden, yardım için ayrılacak paranın, ihtiyaç olan mal, malzeme ve teçhizat bakımından en seri ve tesirli bir şekilde kullanılmasını sağlamak maksadıyla yetki verilmesini Kongreden talep ediyorum.

Bu mesajımda işaret ettiğim maksatlar için daha fazla para veya daha fazla yetki verilmesine ihtiyaç olduğu takdirde, durumu Kongre'ye arz etmekten çekinmeyeceğim.

Bu konu üzerine Hükümetin İcrai ve Tesrii kolları birlikte çalışmalıdır.

Atıldığımız yol çetin bir yoldur.

Diğer sık çok daha vahim olmasa idi, bu yolu teklif etmezdim.

II. Dünya Harbinin kazanılması için Birleşik Devletler 341.000.000.000 dolar sarf etmiştir. Bu para dünya hürriyeti ve dünya sulhu için yatırılmış bir sermaye olarak mütalaa edilebilir.

Yunanistan ve Türkiye için teklif ettiğim yardımın tutarı bu sermayenin yüzde birinin onda birinden biraz daha fazladır. Yatırmış olduğumuz bu sermayeyi korumamız ve işbu sermayenin boş yere yatırılmış olmamasını sağlamamız, sağduyudan başka bir şey değildir.

Totaliter rejimlerin tohumları sefalet ve zarurettten feyz alırlar. Bunlar fakirliğin ve anlaşmazlığın kötü topraklarında yayılır ve büyürler. Halkın daha iyi bir hayat için beslediği ümit ölünce, bu tohumlar tam gelişmiş olurlar.

Biz bu ümidi yaşatmalıyız.

Dünyanın hür milletleri, hürriyetlerinin idamesi için bizden yardım bekliyorlar. Önderlik vazifemizde aksarsak, dünya sulhunu tehlikeye düşürebiliriz; bu suretle muhakkak olarak kendi milletimizin selametini de tehlikeye koymuş oluruz. Hadiselerin seri seyri omuzlarımıza ağır sorumluluklar yüklemiştir

Bu sorumlulukları Kongre'nin soğukkanlılıkla karşılayacağına eminim.

EK 2 YUNANİSTAN VE TÜRKİYE'YE YAPILACAK YARDIM HAKKINDA KANUN

Yunan ve Türk Hükümetlerinin, Amerikan Hükümetinden, milli bütünlüklerinin idame etmesi ve hür birer millet olarak yasayabilmeleri için gereken mali yardımın ve diğer yardımların müstacelen yapılmasını talep etmiş olamamalarına ve;

Adı geçen milletlerin milli bütünlük ve hayatlarının Birleşik Devletlerin ve diğer bütün hürriyet sever milletlerin güvenliği için ehemmiyeti haiz bulunması, ve şu anda yardım görmelerine bağlı olmasına ve;

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin, bir yandan Yunanistan, diğer yandan Arnavutluk, Bulgaristan ve Yugoslavya olmak üzere, bu memleketlerin hudutlarında hüküm süren karışık şartların vahametini kabul etmiş bulunmasına, ve bugünkü tehlike karşılanacak olursa, bu tehlikenin karşılanmasını müteakip, Konsey'in Komisyonu tarafından halen yapılmakta olan tahkikat neticesi olarak meselenin bu safhasının tekmil sorumlunu üzerine alabilecek olmasına; ve

Yunanistan'a memur edilen iâşe ve Tarım Teşkilatı heyetinin, bu memleket için mali ve iktisadi yardım görmenin bir zaruret olduğunu kabul etmiş ve Yunanistan'ın bu yardımı Birleşmiş Milletlerin yetkili idarelerinden ve Birleşik Devletler ve Birleşik Kraliyet Hükümetlerinden talep etmesini teklif eylemiş olmasına; ve

Birleşmiş Milletlerin, bugün için, Yunanistan ve Türkiye'ye derhal lazım gelen mali ve iktisadi yardımı yapabilecek bir durumda bulunmamasına; ve Amerika tarafından Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak olan bu yardımın, Birleşmiş Milletler üyelerinin hürriyet ve bağımsızlıklarının, Birleşmiş Milletler Adlaşması'nın prensiplerine ve gayelerine uygun olarak, sağlanmasına teşkil edeceğine binaen :

Kongre halinde toplanan Amerika Birleşik Devletleri Ayan Ve Temsilciler Meclisi, diğer herhangi bir kanunun hükümleri ne olursa olsun, Başkanın, Birleşik Devletlerin menfaatine uygun görmesi halinde, Yunanistan ve Türkiye'ye, bu memleketler Hükümetlerinin talebi üzerine, zaman zaman ve kendi tayin edeceği şartlar ve hükümler dahilinde, aşağıdaki suretlerde, yardımda bulunabileceğine karar vermiştir.

1. Bu memleketlere ikrazlar, krediler, hibeler şeklinde veya diğer şekillerde mali yardım suretiyle;

2. Birleşik Devletler Hükümetinin hizmetinde bulunan herhangi bir şahsı bu memleketlere yardım için tayin etmek suretiyle 25 Mayıs 1938 tarihli muaddel Kanunun (52 Stat. 442), bu kanun gereğince tayin edilen şahıslara kabili tatbik bulunan hükümleri, bu fıkra gereğince tayin edilen personele kabili tatbik olunacaktır; Ancak, hiçbir sivil personel haklarında "Federal Bureau of Investigation" tarafından tahkikat yapılmadıkça, bu Kanunun gayelerini yerine getirmek üzere Yunanistan ve Türkiye'ye tayin edilmeyecektir:

3. Birleşik Devletler askeri hizmetlerinin mahdut sayıda üyelerini bu memleketlere sadece müşavir sıfatıyla yardım için vazifeyle göndermek suretiyle 19 Mayıs 1926 tarihli muaddel Kanunun (44 Stat. 565), bu Kanun gereğince tayin edilen şahıslara kabili tatbik bulunan hükümleri, bu fıkra gereğince tayin olunan personele tatbik olunacaktır;

4. A) Bu memleketlere her hangi bir madde, hizmet ve malumatın devri ve imalat veya diğer suretle temini ve devri,

B) Bu memleketlerin personelinin talim ve terbiyesi suretiyle; ve

5. Bu kanun hükümlerinin yerine getirilmesiyle ilgili idari masraflar ve personel ücretleri de dahil olmak üzere zaruri masrafları deruhte etmek ve tesviye etmek suretiyle.

BÖLÜM – 2. Bölüm 4 (a) tahtında İmar ve Kalkınma Korporasyonunca verilen avanslardan ve Bölüm 4 (b)'nin bahsettiği yetki tahtında verilen ödeneklerden mütevellit meblağlar, bu Kanunun gayelerinden herhangi birisi için, Hükümetin her hangi bir bakanlığına, dairesine veya müstakil bir müessesesine tahsis edilebilir. Bu suretle tahsis olunan her hangi bir meblağı, avans veya iade suretiyle tediye olarak hazır bulundurulacak ve alakadar bakanlık, daire veya müstakil müessese ihtiyacına muallak olarak, tahsisata, paraya veya mevcut bulunan veya bu maksatla açılan hesaplara matlup kaydedilecektir.

b. Her zaman Başkan bu Kanun gereğince Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak yardıma karşı bu memleketlerin Hükümetlerinden peşinen tediye talebinde bulunursa, bu kabil tediyeler, yapıldıkları zaman, bu maksat için açılan hesaplarda mezkur memleketlerin matlubuna kaydolunacaktır. Bu kabil hesaplardan mütevellit meblağlar, tediye edilmiş bulunan yardımı yapan bakanlık, daire veya müstakil müesseselere bu bölümün (a) kısmı gereğince verilen ödenek şeklinde tahsis edilecek ve aynı şekilde hazır bulundurulacak ve matlup kaydedilecektir. Bu kabil bir ödeneğin iade suretiyle tediye olarak kullanılmayan her hangi bir kısmı sarf edilinceye kadar hazır tutulacaktır.

c. Her ne zaman kısım (a) veya kısım (b) tahtındaki bir tahsisin her hangi bir kısmı iade suretiyle tediye olarak kullanılırsa, iade suretiyle tediye olunan miktar, mukavelelere girmek veya başka şekilde kullanılmak için, iade suretiyle tediye alınıdığı mali sene ve müteakip mali sene zarfında hazır bulundurulacaktır. Hükümetin her hangi bir bakanlığa, dairesi veya müstakil müessesesinin başı, bölüm 1 in 4-(A) fıkrası gereğince devrolunan herhangi bir maddenin yerine başkasının ivazı lazım gelmediğine karar verirse, buna karşı tediye olarak alınan paralar müteferrik varidat suretinde hazineye devredilecektir.

d.(1) Bölüm 1 in 4, (a) fıkrası gereğince (1) Bölüm 1 in 4, (a) fıkrası gereğince Yunanistan ve Türkiye'ye verilen maddeler ve yapılan hizmetler için bölüm 4 (a) nın,tahtında İmar ve Kalkınma Korporasyanu'nca avans verilen paralardan veya bölüm 4 (b) nin verdiği yetki tahtında tahsis olunan paralardan yapılmamış ise,

bu kabil madde ve hizmetler için Yunanistan ve Türkiye Hükümetlerinin peşin tediye bulunması Başkan tarafından talep edilecektir.

(2) hükümetin hiçbir bakanlığı, dairesi veya müstakil müessesesi, bu bölümün (a) veya (b) kısımları gereğince tahsisattan aşağıdaki maksatla, avans veya iade sureti ile tediye olmadıkça Yunanistan'a veya Türkiye'ye bölüm 1 in 4 – (a) gereğince hiçbir maddetemi ve hizmeti sağlanmayacaktır.

BÖLÜM -3. Bu kanun gereğince herhangi bir yardımı görmeden önce, yardım talebinde bulunan Hükümet aşağıdaki şartlara uyacaktır:

a.Yapılan yardımın, bu yardımdan faydalanan Hükümetin taahhütlerine hakikaten uygun harcanıp harcanmadığını müşahede maksadıyla gelen Birleşik Devletler Hükümeti memurlarının serbestçe hareket edebilmelerine müsaade etmek;

b.Birleşik Devletler Basın ve Radyo mümessillerine, yardımın sureti istimali hakkında serbestçe müşahedede bulunmalarına ve bu müşahedeleri tam ve serbest olarak bildirmelerine müsaade etmek

c.Birleşik Devletler Başkanının muvafakati olmadan bu kanun gereğince verilmiş olan herhangi bir madde veya malumatın mülkiyet veya zilyedliğini devretmemek, ve gene aynı muvafakat olmadan yardımdan faydalanan Hükümetin subay, memur veya ajanı sıfatını haiz bulunmayan bir kimse tarafından bu maddelerin veya malumatın kullanılmasına, veya bu malumatın bu sıfatı haiz olmayan bir kimseye açıklanmasına müsaade etmemek;

d.Bu Kanun gereğince alınmış olan madde ve malumatın veya istifade edilen hizmetin güvenliğini sağlamak için Birleşik Devletler Başkanı tarafından istenilecek tedbirleri almak;

e.Bu Kanun gereğince verilen herhangi bir ikraz, kredi, hibe veya diğer şekillerdeki yardımların hasılatının hiçbir kısmını, diğer herhangi yabancı bir

devlet tarafından yardım gören Hükümete verilmiş olan herhangi bir ikazın resülmal veya faizinin tediyesinde kullanmamak; ve

f.Bu kanun gereğince Birleşik Devletler tarafından yapılan iktisadi yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve ilerleyişi hakkında yardımı gören memleket içinde tam ve devamlı yayın yapmak.

BÖLÜM – 4. a.Bu bölümün (b) kısmı gereğince herhangi bir tahsisat bulununcaya kadar, imar ve Kalkınma Korporasyonu, diğer kanunların hükümleriyle mukayyet olmaksızın, işbu Kanun hükümlerinin tatbikini sağlamak üzere Başkan tarafından tayin edilecek tarzda ve tespit olunacak miktarlar dahilinde, heyeti umum iyesi 100.000.000 doları geçmemek üzere avans vermeğe yetkili ve mezundur.

b. İşbu Kanunun hükümlerini yerine getirmek üzere Başkanın 400.000.000 doları aşmayan bir tahsisat almasına bu Kanunla yetki verilmiştir. Bu yetki tahtında tahsisattan, bu bölümün (a) kısmı gereğince İmar ve Kalkınma Korporasyonunun verdiği avanslar adı geçen korporasyona iade edilecektir.

BÖLÜM – 5. Başkan, bu kanunun hükümlerinin herhangi birisini yerine getirmek için lüzumlu ve münasip olan kaide ve nizamları zaman zaman tayin edebilir; ve bu kanunla kendisine verilen yetkileri, yetkilendireceği herhangi bir bakanlık, daire müstakil müessese, veya Hükümet memurları vasıtası ile kullanılabilir.

Bu kanun Başkana, aşağıdaki şartlar dahilinde, bu Kanunla tecviz edilen yardımın tamamını veya herhangi bir kısmını durdurmak yetkisini vermektedir:

1. Kendi memleketleri halkının çoğunluğunu temsil eden Yunan Hükümeti veya Türk Hükümeti talep ederse;

2. Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul, Birleşmiş Milletler tarafından alınan tedbir veya yapılan yardım neticesinde bu Kanun gereğince yapılan yardımın

devamını lüzumsuz veya gayri matlup bulursa (bu hususta Birleşik Devletler herhangi bir veto kullanmaktan feragat edecektir) ;

3. Cumhurbaşkanı, bu Kanun ile takip edilen gayelerin her hangi diğer bir Hükümetler arası teşkilat tarafından esaslı bir suretle yerine getirildiğine veya bu kanunun gayelerinin matluba muvafık bir surette yerine getirilmeyeceğine kanaat getirirse, ve;

4.Başkan, bölüm 3 gereğince verilen teminatlardan her hangi birisinin yerine getirilmediğine kanaat getirirse.

BÖLÜM – 6. Bu Kanun gereğince herhangi bir memleketle yapılan yardıma, Kongrenin iki Meclisi tarafından alınan müşterek bir karar ile son verilebilir. Eğer ki Başkan yardıma daha evvel son vermiş bulunsun.

BÖLÜM - 7. Başkan, bu Kanunun verdiği yetki tahtında, yardım alan Hükümetler tarafından, yardım kullanmasını da ihtiva etmek üzere, yapılan masraflar ve faaliyetler hakkında Kongreye üç aylık raporlar verecektir.

BÖLÜM – 8. Bu Kanun gereğince yardım gören herhangi bir memleket nezdinde gönderilecek Heyetin Başkanı, Ayan Meclisinin tavsiyesi ve muvafakati ile Başkan tarafından tayin edilecek ve bu Kanunun tatbiki ile ilgili olarak Başkan tarafından tespit edilen vazifeleri ifa edecektir.

22 Mayıs, 1947 tarihinde kabul edilmiştir.

EK 3 TÜRKİYE'YE YAPILACAK YARDIMLAR HAKKINDA ANLAŞMA

Türkiye Hükümeti, Türkiye'nin hürriyetini ve bağımsızlığını korumak için ihtiyacı olan güvenlik kuvvetlerinin takviyesini temin ve aynı zamanda ekonomisinin istikrarını muhafazaya devam maksadıyla Birleşik Devletler Hükümetinin yardımını istediğinden; ve

Birleşik Devletler Kongresi, 22 Mayıs 1947 tarihinde tasdik edilen kanun ile, Birleşik Devletler Başkanına, Türkiye'ye her iki memleketin egemen bağımsızlığına ve güvenliğine uygun şartlar dairesinde, böyle bir yardımda bulunmak yetkisini verdiğinden; ve

Türkiye Hükümeti ile Birleşik Devletler Hükümeti, böyle bir yardım yapılmasının Birleşmiş Milletler Antlaşmasının esas gayelerine ulaşmayı sağlayacağı gibi münasebetlerinde hayırlı bir devre açarak Türk ve Amerikan Milletleri arasındaki dostluk bağlarını daha çok takviye edeceğine kani bulduklarından;

Bu maksatla kendi hükümetleri tarafından usulü dairesinde verilmiş yetkileri haiz olan ve aşağıda imzası bulunan zevat su hususları kararlaştırmışlardır:

MADDE – 1

Birleşik Devletler Hükümeti, Birleşik Devletler Başkanının 22 Mayıs 1947 tarihinde tasdik edilen Kongre Kanunu ve bunu değiştiren veya buna ek kanunlar hükümleri gereğince yapılmasına müsaade edebileceği yardımı Türkiye Hükümetine sağlayacaktır. Türkiye Hükümeti bu kabil herhangi bir yardımı bu anlaşma hükümleri gereğince fiilen kullanacaktır.

MADDE – 2

Birleşik Devletler Başkanı tarafından bu maksatla tayin edilen bir Türkiye Misyonu Şefi bu anlaşma gereğince sağlanacak yardıma müteallik meselelerde Birleşik Devletler Hükümetini temsil edecektir. Misyon Şefi bu Anlaşma

gereğince peyderpey yapılacak olan muayyen yardımın kayıt ve şartlarını Türkiye Hükümeti temsilcileriyle danışarak tespit edecektir. Ancak yapılacak bu muayyen yardımın mali şartları, peyderpey, iki Hükümetin mutabakatı ile evvelden tespit edilecektir. Misyon Şefi, Türkiye Hükümetine, bu Anlaşma gereğince sağlanan yardımın gayelerinin elde edilmesine yarayabilecek malumatı ve teknik yardımı sağlayacaktır.

Türkiye Hükümeti yapılan yardımı tahsis edilmiş bulunduğu gayeler uğrunda kullanılacaktır. Sorumluluklarının icrası sırasında görevini serbestçe yapabilmesini mümkün kılmak için, bu Hükümet, Misyon Sefine ve temsilcilerine, yapılan yardımın kullanılışı ve ilerleyişi hakkında rapor, malumat ve müşahede şeklinde isteyebileceği her türlü kolaylık ve yardımı sağlayacaktır.

MADDE – 3

Türkiye Hükümeti ile Birleşik Devletler Hükümeti, Türk ve Birleşik Devletler Milletlerine bu anlaşma gereğince yapılan yardım hususunda tam bilgi temini için işbirliği yapacaklardır.

Bu maksatla ve iki memleketin güvenliği ile kabili telif olduğu nispette :

1-Birleşik Devletler basın ve radyo temsilcilerine, bu yardımın kullanılmasını serbestçe müşahede etmelerine ve bu müşahedelerini tam olarak bildirmelerine müsaade edilecektir; ve

2-Türkiye Hükümeti bu yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktar ve ilerleyişi hakkında Türkiye’de tam ve devamlı yayın yapacaktır.

MADDE – 4

Bu anlaşma gereğince Türkiye Hükümeti tarafından elde edilen her madde, hizmet veya malumatın emniyetini sağlamak azminde bulunan ve bunda aynı derecede menfaattar olan Türkiye ve Birleşik Devletler Hükümetleri, bedel müşavere, bu uğurda diğer Hükümetin lüzumlu addedebileceği tedbirleri,

karşılıklı olarak, alacaklardır. Türkiye Hükümeti, Birleşik Devletler Hükümetinin muvafakati olmadan, bu neviden hiçbir madde veya malumatın mülkiyet veya zilyetliğini devretmeyeceği gibi, aynı muvafakat olmadan Türkiye Hükümetinin Subay, memur veya ajan sıfatını haiz bulunmayan bir kimse tarafından bu maddelerin veya malumatın bu sıfatı olmayan bir kimseye açıklanmasına ve bu maddeler ve bu malumatın verdirdikleri gayeden başka bir gayede kullanılmasına müsaade etmeyecektir.

MADDE – 5

Türkiye Hükümeti bu Anlaşma gereğince verilen herhangi bir ikraz, Kredi, hibe veya diğer şekillerdeki yardımların hasılatının hiçbir kısmını diğer herhangi yabancı bir devlet tarafından kendisine verilmiş olan herhangi bir ikrazın resümlal veya faizin tediyesinde kullanılmayacaktır.

MADDE – 6

Bu anlaşma gereğince yapılmasına müsaade olunan yardım kısmen veya tamamen:

- 1-Türkiye Hükümeti talep ederse;
- 2-Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin (bu hususta Birleşik Devletler herhangi bir vetonun kullanılmasına nazarı itibara almayacaktır) veya Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun, Birleşmiş Milletler tarafından alınan tedbir veya yapılan yardım neticesinde, bu anlaşma mucibince Birleşik Devletler Hükümeti tarafından yapılan yardımın devamını lüzumsuz veya gayrı matlup addetmesi halinde; ve
- 3-Yukarda anılan Kongre kanununun 5 inci bölümünde musarrah diğer herhangi bir vaziyette veya Birleşik Devletler Başkanının yardımının kesilmesini Birleşik Devletlerin menfaatlerine uygun görmesi halinde; nihayet bulacaktır.

MADDE – 7

Bu anlaşma bugünden itibaren yürürlüğe girecek ve her iki Hükümet tarafından tespit edilecek tarihe kadar yürürlükte kalacaktır.

MADDE – 8

Bu anlaşma Birleşmiş Milletler nezdinde tescil edilecektir. Türk ve İngiliz dillerinde, iki nüsha olarak Ankara'da 12 Temmuz 1947 tarihinde yapılmıştır.

(İmza edenler) :

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına: HASAN SAKA

Amerika Birleşik Devletler Hükümeti adına: EDWIN C. WILSON

4 ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı :Mahmut Aslan
Doğum yeri ve Tarihi :Ankara/13.06.1985

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Selçuk Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi
Yüksek Lisans Öğrenimi :Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Uluslararası İlişkiler
Bildiği Yabancı Diller :İngilizce
Bilimsel Faaliyetler :

İş Deneyimi

Stajlar : Turkcell
Çalıştığı Kurumlar : TBMM- Danışman
Çankaya Belediyesi-Basın Yayın ve Halkla İlişkiler

İletişim

E-Posta Adresi :mahmut.aslan@gmail.com

Tarih :08.01.2014

